

T.C
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP
TARİHİ ENSTİTÜSÜ

145420

ALMANYA'DA
NAZİZM'İN TÜRK BASININA YANSIMASI
(1939-1945)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Serdar Okay

DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. Türkan Başyigit

Eylül 2004/ İzmir

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖNSÖZ.....	1
GİRİŞ.....	3
İKİ DÜNYA SAVAŞI ARASI DÖNEMDE AVRUPA VE ALMANYA	
I.BÖLÜM	
TÜRK- ALMAN İLİŞKİLERİ	
VE TÜRK BASINI.....	14
1-) 1919-1933 Arası Dönemde Türk - Alman	
İlişkileri.....	16
2-) 1933-1939 Arası Dönemde Türk - Alman	
İlişkileri.....	19
3-) 1939-1945 Arası Dönemde Türk - Alman	
İlişkileri.....	22
a-) Rus - Alman Savaşı.....	23

b-) 18 Haziran 1941 tarihli Türk - Alman Dostluk Antlaşması.....	35
c-) Krom Ticareti.....	39

II. BÖLÜM

II. DÜNYA SAVAŞ DÖNEMİNDE NAZİZM'İN TÜRK BASININA YANSIMASI

1-) Nazi Yayılmacılığının Türk Basınına İlk Yansımaları.....	46
2-) Turancı Basın.....	67
3-) Türk Hükümetleri ve Nazizm.....	75
4-)Türk Aydınlarının Nazizm Konusundaki Düşünceleri ve Tartışmaları.....	86
5-) Türkiye'deki Alman Propagandası	90

III. BÖLÜM

1943 SONRASI DÖNEMDE NAZİZM VE TÜRK BASINI	97
1-) Almanya'da Nazizm'e Tepkiler.....	100
2-) Hitler'e Suikast.....	107
3-) Savaş Sonrasında Dünya Nasıl Şekillenecek?.	110
SONUÇ.....	115
KAYNAKÇA.....	117

ÖNSÖZ

Alman politikasının, Nazizm'in 30 Ocak 1933'te iktidara gelmesi ile büyük bir değişime uğraması Avrupa devletleri arasındaki bütün ilişkileri kökten değiştirmiştir. I. Dünya Savaşından sonra oluşan statüko Nazizm'in iktidara gelişine kadar büyük oranda korunmuştur. Nazizm iktidar mevkiine yükselmesiyle bu statükonun değişmesi gündeme gelmiştir. Bu değişim sürecinde I. Dünya Savaşındaki gibi bir bloklaşma hareketi doğmuştur. Devletler arasındaki özellikle ideolojik farklılıklar bu bloklaşma da temel rolü oynamıştır.

Atatürk döneminde esasları ortaya konan Türk Dış politikası, bu esasları uzun bir dönem boyunca koruyabilmiştir. Türkiye her ne kadar II. Dünya Savaşına girmemiş olsa da Avrupa'dan Orta Doğu'ya hatta Afrika'ya kadar genişleyen bu büyük yangından etkilenmiştir. Nazizm'in tüm dünyayı saran propaganda faaliyeti Türkiye'de de hissedilmiştir. Türk dış politikası bu dönemde yüz yıllardır süregelen "denge" yi sağlamaya çalışmıştır. Özellikle savaş sırasında Türk dış politikası ne Mihverin ne de Müttefiklerin yanında yer almadığını belirterek iki blok arasında Türk denge politikasını sürdürmüştür.

Bu çalışmada, özellikle Türk basın hayatında, Nazizm'in etkisi, yazılan gazete, dergi ve kitaplarda araştırılmıştır. Avrupa'daki büyük yangının ve ideolojik rüzgarların Türk siyasetine etkisi araştırılmış ve bu ideolojinin Türk basınındaki izleri üstünde durulmuştur. Bu dönemdeki ideolojiler içinde tüm dünyayı saran Nazi ideolojisinin, Türk Basınına yansımaları araştırmanın temelini oluşturmuştur.

Döneme ait taranan kaynaklar arasında gazeteler en önemli yeri tutmaktadır. Gazete haberleri sayesinde Türk kamuoyunun oldukça önemli bir oranının Nazi ideolojisi ve diğer siyasi düşüncelere bakış açısı yansıtılmaya çalışılmıştır. Araştırmanın kapsamına giren yılları yansıtan basın faaliyetlerinin önemli bir kısmı bir yılı aşan bir zaman içinde İzmir Milli Kütüphane'den taranmıştır.

Bu dönemin kamuoyunu yansıtan; "Cumhuriyet", "Akşam", "Ulus", "Vakit", "Son Posta", "Tan", "Yeni Asır" gazeteleri incelenmiştir.

Dönemi yansıtan basın araçları içinde; Nazi ideolojisinin, Faşist Almanya ile Cumhuriyet Türkiye'si'nin yakınlaşması, Türk Aydınlarının Nazizm konusundaki düşünceleri, Nazi yangının Türkiye'ye siyasi ve ekonomik etkileri, Türkiye'deki Alman propagandasının yayılma yönleri, dünya basını ile eş zamanlı olarak Türk basınında cephelerden izlenimler araştırılmıştır. Ayrıca, bu dönemde yazılmış hatıralar da çalışmada önemli bir yer tutmuştur.

Bu çalışmamın ortaya çıkmasında benden her konuda yardımını esirgemeyen danışman hocam Sayın Türkan Başyiğit'e, enstitümüz öğrenci işleri çalışanlarına, İzmir Mili Kütüphane çalışanlarına sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Türkiye'nin izlediği denge politikasının Türk basınındaki etkileri konusunda Selim Deringil'in çalışmalarından, Türk dış politikası konusunda Oral Sander, Ahmet Şükrü Esmer; Türk- Alman İlişkileri konusunda Cemil Koçak, Adnan Özgüldür ve Johannes Glasneck'ten büyük oranda yararlanmışım. Adlarını burada saymadığım pek çok siyaset bilimcisi ve tarihçesine bu alanda yaptıkları çalışmalar için teşekkürlerimi sunarım.

Dünya'da yapılan pek çok Nazizm araştırması ve tartışmasına rağmen Türkiye'de bu alandaki tarih araştırmalarında, ben merkezci anlayıştan dolayı büyük eksiklikler bulunmaktadır. Tüm dünyayı etkisi altına alan Nazi fırtınasının Türkiye'ye etkisi konusuna yeteri kadar değinilememiştir. Geniş alanı kapsayan Nazizm konusunda, gerçekleştirmeye çalıştığım bu giriş mahiyetindeki çalışmanın bu konudaki eksikliğin giderilmesine vasıta olması dileğiyle...

GİRİŞ

İKİ DÜNYA SAVAŞI ARASI DÖNEMDE AVRUPA VE ALMANYA

Birinci Dünya savaşına giren devletler ekonomilerini savaşa göre yönlendirmişlerdi. Fakat savaş sonrasında bu durumun beliren ihtiyaçlar nedeniyle değişmesi gerekiyordu. Fiyatların yükselmesi, paranın değer kaybetmesi halkın üzerinde çok büyük etki yapıyordu. Devletlerin ekonomisi gün geçtikçe kötüye gidiyordu.

Yıkıntılar üzerinde bir Avrupa yükselmeye çalışıyordu. Savaştan sonra Avrupa'da büyük mali yükler ortaya çıkmıştı. Batı Avrupa savaş öncesinde dünya ticaretinin üçte ikisini elinde tutarken savaştan sonra ancak beşte ikisine sahip olabilmmişti. Avrupa'da temel ihtiyaç maddelerinin fiyatları arz talep dengesine göre serbestçe oluşmaktaydı. Pek çok Avrupa ülkesi gibi Türkiye'de de ana gıda maddelerinin sıkıntısı görülmeye başlamıştı.

İki savaş arası dönemde ülkelerde üretim genelde kredi ile finanse ediliyordu. Dünyadaki ekonomik bunalım 1929'da Newyork'ta başladı. Bu nedenle A.B.D Avrupa'daki devletlere kredi veremez duruma geldi. Dolayısıyla pek çok Avrupa ülkesi bu durumdan olumsuz etkilendi. Bunun sonucunda Avrupa ülkelerinde alım gücü düştü. A.B.D Avrupa'daki savaştan ekonomik olarak yarar sağlamıştı. Birinci Dünya Savaşında Avrupa'ya yardım etmiş ancak savaştan sonra yaptığı yardımı geri istemişti. Bu geri ödemelerle A.B.D de iki katına çıkan altın stokları Dünyadaki stokun yarısına eşitti.

Avrupa'da yeni bir siyasi yapılanma oluşuyordu. Yeni Avrupa Milliyetçilik temeli üzerine kurulmuştu. Avrupa'daki siyasi kargaşalar da hiç şüphesiz ekonomik bunalım kadar önemliydi. Savaştan sonra pek çok imparatorluk sona erdi. İmparatorluklar ardında pek çok azınlık sorunları da bırakmıştı. Ermeniler, Yahudiler, Arnavutlar ve Rumlar seslerini duyurmaya çalışıyordu. Almanya ve Avusturya'da imparatorluklar yıkılıp yerine Cumhuriyetler kurulmuştu. İngiltere ve Fransa gibi ülkelerde demokrasi yolunda gelişmeler başlamıştı.

Birinci Dünya savaşının ardından Dünya'da büyük bir bloklaşma hareketi başlamıştı. Dünya devletleri I. Dünya savaşının sonucuna razı olanlar ve olmayanlar olarak ikiye ayrılmıştı. Savaşın sonuçlarına razı olmayan devletler revizyonistler, razı olanlar ise anti revizyonistler olarak uluslar arası politikada boy göstermeye başlamışlardı. İnsan kayıpları, maddi ve manevi kayıplar, savaşa giren ülkelerin paylaştığı ortak felaketlerdi. Avrupa'da sekiz milyondan fazla insan ölrken altı milyonu da sakat kaldı. Fransa 1.4 milyon ölü veya kayıp 3 milyon yaralı ile nüfusuna oranla savaştan en çok etkilenen ülke oldu. Almanya 1.8 milyon, İngiltere 780 bin can kaybetmişti. A.B.D'nin savaşa girmesi ise bu ülkeye yaklaşık 114 bin cana mal oldu. Macaristan 1 milyon Rusya 1.7 milyon Osmanlı 400 bin asker kaybetmişti.¹

Savaşa giren ülkeler iç borçlanma yoluna gittiler. Anti revizyonist ülkelere Fransa'nın iç borçları 33.5 milyar franktan 219 milyara, İngiltere'ninki ise 17.6 milyardan 196.6 milyara yükselmişti. Almanya'nın durumu da iç karartıyordu: iç borç 6 milyar franktan 169 milyar franga yükselmişti.² Türkiye'nin de durumu Avrupa'dan farklı değildi. Savaş giderleri 398.5 milyon Osmanlı lirası tutmuştu. Bu giderler de büyük oranla emisyonla karşılanmıştı.³

Hukuk alanında da önemli gelişmeler oluşmuştu. Özellikle A.B.D başta olmak üzere devletler arasında açık diplomasi yoluna gidilmesi kararlaştırılmıştı. Bunun için Milletler Cemiyeti kurulmuştu. Bu topluluğun en büyük amacı Almanya'yı silahsızlandırmak, cemiyete üye olan devletlerinde silahlarını azaltmaktı. Milletler Cemiyeti büyük devletlere isteklerini kabul ettiremedi. İtalya-Habeşistan savaşı bunun kanıtı oldu.

¹ Tema Larousse C.I s.229

² Tema Larousse C.I s.229

³ Büyük Larousse C.VII s.3448

1919'da başlayıp 1939'da patlak veren ikinci Dünya Savaşı ile biten iki savaş arası dönemi Bir Dünya savaşından başka bir dünya savaşına gidişi hazırlayan dönemdir. Birinci Dünya Savaşını bitiren antlaşmalardaki haksızlıklar ve adaletsizlikler 1919'u izleyen yılların Dünya politikasını büyük ölçüde etkilemiştir. İtalya'nın savaş sonrası gizli antlaşmalarla söz verilen yerleri alamaması bu dönemdeki saldırgan politikasını temeli olacaktır. İtalya'nın Avrupa'da genişleyebilmesi için İngiltere ve Fransa ile beraber hareket etmesi gerekiyordu. İtalya'nın dış politikasındaki bu çelişki Güney Avrupa ve Afrika'daki çatışmaların asıl sebebi olacaktır. İngiltere'nin savaş öncesindeki "Denge Politikası"nı savaş sonrasında sürdürememesi Avrupa'daki devletleri etkilemiştir.

A.B.D başkanı Wilson, Milletler Cemiyetini bir dünya örgütü olarak düşünmüştü. Özellikle I.Dünya Savaşından alınan dersle, devletlerin bloklaşmasının önüne geçilmek istenmişti. A.B.D Wilson'dan sonra uluslar arası alanda etkili olmak yerine içine dönük bir politika izlemeye başlamıştı. Bunun sonucu olarak Avrupa milletleri için düşünülen Milletler Cemiyetinden A.B.D yoksun kaldı ve Milletler Cemiyeti bir dünya örgütü olarak kurulmasına karşı bir Avrupa topluluğu haline geldi.

Özellikle İngiltere ardından da Fransa bu topluluğun en büyük ortakları olmuşlardı. Fransa, Wilson'un aksine bu cemiyeti var olan antlaşmaları koruyan ve statükoyu devam ettiren bir kurum olarak görüyordu. Bunun da en büyük amacı komşusu Almanya'yı kontrol altında tutmaktı. Özellikle Almanya'nın Versay Antlaşmasını bozma tehlikesine karşı böyle bir strateji geliştirilmişti. Bu noktada Fransa'nın İngiltere ile fikir ayrılıkları bulunuyordu. İngiltere, Fransa'dan farklı olarak, bu antlaşmayı Almanya'yı Avrupa'dan tecrit edilmiş görüntüsü yerine, sorunları Almanya'nın da içinde olduğu bir platformda çözecek anahtar gibi görüyordu. Bundan dolayı Milletler Cemiyeti'nin kurulduğu ilk zamanlardan itibaren fikir ayrılıkları oldukça kuvvetliydi. Bu fikir ayrılıkları gittikçe belirginleşerek büyüyordu.

Sonuçta, Milletler Cemiyeti kurulma mantığının tam aksi yöne kaymış, I. Dünya savaşında olduğu gibi cemiyet devletler arası bloklaşmanın önüne geçememişti. Zaman içinde totaliter rejimler geliştiren Almanya, İtalya ve Japonya bu antlaşmadan çekildiklerini bildirmişlerdi. Nitekim Milletler Cemiyeti'nin önemini yitirdiği II. Dünya Savaşının başlamasıyla ispatlanmış hatta bu cemiyete üye hiçbir ülke savaşın çıktığını bu cemiyeti bildirmemişti.

A.B.D'nin Milletler Cemiyeti'ne girmeyişi ve Avrupa sorunundan uzak kalışı Avrupa'yı önemli bir güvenden yoksun ve bu günün Birleşmiş Milletleri'nin öncüsü olan Milletler Cemiyeti'ni güçsüz bırakmıştı. A.B.D'nin dünya politikasından uzak kalışının önemli nedenleri bulunuyordu:

A.B.D'de 1929 yılında başlayan ekonomik kriz kısa sürede tüm ülkeye yayılmıştı. 1929 ekiminde krizi hafifletmek amacıyla piyasaya bir çok hisse senedi sürüldü. Bu uygulama da A.B.D'nin krizden çıkmasına yardımcı olamadı. Çok kısa bir süre içerisinde hisse senetlerine para yatıranlar 30 milyon dolar kaybettiler. Bu miktar A.B.D'nin I.Dünya savaşındaki giderlerini bile aşıyordu. Ülkede ücretler gittikçe düşmüştü. A.B.D'deki işsiz sayısı 33 milyonu buluyordu. Maden ocakları ve fabrikalar kapanmıştı. A.B.D'yi felce uğratan bu olay Avrupa'ya da yansdı.⁴ Bu da güç dengesini kolayca bozmuş, İngiltere'nin bir denge unsuru olmasını ortadan kaldırmıştı.

Fransa'ya karşı kurulan ittifaklar içinde en önemli devlet Almanya iken 1919'dan sonra Almanya'ya karşı kurulan ittifakların başında Fransa geliyordu. A.B.D Milletler Cemiyeti'ne girmeyip, Fransa'nın içinde bulunduğu antlaşmaları onaylamayınca Fransa, Almanya'nın doğu ve güney komşularıyla çok yönlü antlaşmalara girişti. Lokarno gibi antlaşmalarla Almanya ile bile yakınlaştı.

⁴ Osman Öndeş, II.Dünya Savaşı, s:33 Altın kitap yay., İstanbul, 1976

Lokarno dönemi(1925-1930) iki savaş arası dönemin altın yılları olmuştur.Bunun asıl sebebi Fransa'nın verdiği ödünler sonucunda kısa bir süre için Fransız-Alman yakınlaşmasıydı. Lokarno Antlaşması ile Fransız-Alman sınırı ve Fransız-Belçika sınırının silahtan arındırılması sağlandı. Yalnız Almanya "doğu sınırları" konusunda aynı güvenceyi vermedi. Ancak bu sınırları silah zoruyla değiştirmeyeceğine söz verdi.

İngiltere, Almanya'nın Belçika ve Fransa'ya saldırması durumunda askeri yardıma bulunacaktı; ancak Polonya ve Çekoslovakya'ya saldırı olduğu takdirde böyle bir güvence vermiyordu. İngiltere, Fransa ve Belçika'ya verdiği güvenceyi, Almanya'nın doğu sınırları için vermemiştir.⁵ Bu durum Nazi lideri Hitler'in gözünden kaçmayacak ve Almanya, Leh ve Çek'lere saldırırken, İngiltere'nin Lokarno'da belirttiği doğu sınırlarına karışmama sözünün bozulmayacağına inanacaktı.

Fransa, Almanya'nın karşısında güçsüzlüğünü biliyordu.Bunu ortadan kaldırmanın iki yolu vardı. Birincisi, Ren bölgesi ve köprülerine sahip olmaktı. Ancak böyle bir durumda beş milyon Alman, Fransız yönetimi altına gireceği için müttefikler bunu reddettiler. İkinci yol ise ittifaklar kurmaktı. Fransa'nın Almanya'yı çevreleyen ülkelerle (Belçika,Polonya,Macaristan,Bulgaristan) ittifaklar yapmaktı.

İtalya savaştan kısa bir süre sonra Faşist bir yönetim altına girdi. Bu sırada İtalya'nın ekonomisi bozulmuştu. Grev ve toprak işgalleri birbirini izledi. Doyumsuz grupların merkezi otoriteye duydukları düşmanlık demokrasinin güç kaybetmesine neden oldu. Bu şartlar altında Mussolini iktidarı ele geçirdi. Milletler cemiyetini tanımayarak Balkanlar ve Afrikada genişleme yolunu tuttu. Ancak 1923 iç sorunlarıyla uğraşan Mussolini barışçı bir dış politika izlemeye çalıştı. Sovyet Rusya'yı tanıdı ve istikrarın kurulmasında büyük etkisi olan Lokarno antlaşmasını imzaladı.

⁵ Oral Sander, Siyasi Tarih, İmge yay, Ankara, 2001, s.78

Devrim yüzünden Sovyetler birliğinin Avrupa'dan uzak kalışı da iki savaş arası dönemi etkilemiştir. Rusya'da 6 Kasım 1917'de Bolşevikler iktidarı ele geçirmişti. Bu dönem bir darbe olarak değerlendirilebilirdi. Lenin'in yazdığı parti programında köylülere toprak, aç olanlara yiyecek önerilmekteydi. Daha sonra Lenin, Dünya'nın ilk totaliter tek parti diktatörlüğünü kurma çabasına girişti. Rusya'da Bolşeviklerin bu faaliyetlerine karşı tepki odakları belirlemeye başladı. Rusya'da iç savaş çıktı. Bu savaşa İtilaf Devletleri de müdahale etti. Karmaşık bir mücadele haline gelen savaşta Bolşevikler hem iç hem dış güçlere karşı mücadele ettiler. Bolşeviklerin iktidara gelmesinden savaşın başlamasına kadar olan dönemde Sovyetler ideolojik açıdan güçlenmeye önem vermiş ve Komünist parti yoluyla Komünist düşünce halka indirilmeye çalışılmıştı. 1922 yılına gelindiğinde Lenin'in komünist partisi toprakları üzerinde tam bir diktatörlük kurmuştu. Lenin'in Yeni Ekonomik Politikası(NEP) devrimin ve savaşın açtığı yaraları biraz olsun iyileştirme amacındaydı.

Rusya'da daha sonraki dönemde Stalin başa geçmişti. Beş yıllık ekonomik planlarla ağır endüstri kurmak, ulaşımı iyileştirmek tarımı kolektifleştirmek Urallar ötesinde yeni enerji kaynakları aramak yoluna gitti. Stalin, aynı zamanda "Dünya devrimi" adı verilen ve temelleri Lenin tarafından belirlenen sistemi değiştirme yoluna gitti. Bu süreçte özellikle Dış politikada saldırmazlık ilkesini benimsedi. Böylece İtalya gibi Almanya'ya da dostça yaklaşarak bir dostluk antlaşması imza etmişti.

Almanya'da ise Liberalizm iflas etmişti. Bu durumda yönetici güçlere karşı durmak için Komünizm ve tutuculuk önem kazanıyordu. Almanya İtalya ve Sovyet Rusya bu nedenlerle birleşmişti.

Savaştan sonra barışı sağlamak için Paris'te toplandı. Alman Weimar meclisininin 28 haziran 1919 tarihinde kabul etmek zorunda kaldığı antlaşmaya göre Almanya Alsas-Loren i Fransa'ya, Batı Prusya'nın bir bölümünü Polonya'ya bırakıyordu. Silezya ve Doğu Prusya'da halk oylamasına başvurulacaktı. Halkının Alman olmasından dolayı Polonya'ya bırakılmayan ama Uluslar arası yönetime verilen Danzig kentini Almanya kaybetmişti. Alman ordusunun 12 yıl süreyle, askere alınanlardan oluşan, ağır silahsız, uçaksız ve seferber edici bir organı olmayan yüz bin askerden oluşması kabul edilmişti.

Versay antlaşması, 1939 'a kadar Polonya Danzig koridorunun kurulmasını reddeden Almanya tarafından hiçbir zaman benimsenmedi. Ayrıca Almanlar savaş tazminatı komisyonun kendilerini sefaletle sürükleyen bir kurum olarak gördüler. Bütün bu koşullar Alman halkında milliyetçilik düşüncesinin uyanmasına yol açtı.

Almanya'da Weimar Cumhuriyeti 1918 yenilgisinden sonra kuruldu. Ancak milliyetçi halk tarafından benimsenmedi. I. Dünya Savaşında bir onbaşı olan Adolf Hitler cepheden ülkesine döndüğünde milliyetçi çalışmalara başladı. Demokratik Almanya'da aşırı milliyetçi çalışmaları tepki ile karşılandı. İlk önce Weimar Anayasasındaki eksikliklerden yararlandı. Bu nedenle Hitler cezaevine girdi. Cezaevindeyken 1924-1925'te daha sonradan "Kavgam" adını alacak olan kitabını yazdı. Bu kitap, zamanla Nazizmin temel ilkelerini ortaya koyan bir başvuru kaynağı haline geldi. Küçük bir parti olan milliyetçi, Yahudi aleyhtarı, anti kapitalist Alman İşçi partisininin denetimini ele geçirdi. Partinin adını Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi olarak değiştirdi. Bütün Avrupa ordularında olduğu gibi Alman ordusu da politikada milliyetçilikten yana bir tavır sergiliyordu. Ordunun da isteği ile bu parti sekiz bin olan üye sayısını 1923'te elli beş bine çıkardı.

Münih teki başarısız darbe girişiminin ardından Hitler yasal yollardan iktidara gelmeyi amaçlıyordu. Varolan sistemdeki boşluklardan yararlanıp Nazi örgütünü kurmayı başardı. Bu örgüt kurumlarıyla devlet içinde devlet anlayışını yansıtıyordu. Ülkede bir demokrasi geleneğinin bulunmayışından milliyetçi çevreleri kendisine çekmeyi başarmıştı. Birinci Dünya savaşıdan sonra Alman milletinin ortak hedefi Versay'ın zincirlerinden kurtulmak, dağılan Almanya'yı kalkındırmak ve en önemlisi kaybedilen toprakları geri almaktı. Hitler halktaki bu milliyetçi duyguları iktidara gelmek için kullanacaktı. Ancak bu sırada demokratik bir yönetim ve anlayış hakim olmaya çalışıyordu. O sıralarda Paris ve Londra'da bulunan William L. Shirer "Nazi İmparatorluğu" adlı kitabında bu dönemde "*Nazilerin Almanya'da alay konusu olduğunu yazmıştı.*"⁶ Gerçekten de 1920'li yılların başında Nazizm, Almanya'da henüz yayılma sahası bulamamıştı. Bütün dünyada ortaya çıkan 1929 da ki dünya ekonomik bunalımına çözümler önermesi Hitler'e ihtiyaç duyduğu halk desteğinin bir kısmını kazandırmıştı. Hitler hapisshaneden çıktıktan sonra işçi partisini Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi (N.S.D.A.P) olarak örgütlendirmeye başladı. Esas olarak Alman Nazi İdeolojisi İtalyan Faşizminden ayrılıyordu. İtalyan Faşizminden farklı olarak Alman Nazizmi belli bir felsefi geçmişe dayanmıyordu. Nazizmin kurucusu doğal olarak bu hareketin gerçek yaratıcısı olan Adolf Hitler oldu. "Kavgam" adlı kitabında anlattığına göre Nazizm altı temel ilkeye dayanmaktaydı:

1. Nasyonalizm: Milliyetçilik
2. Fueherprinzip: Önderlik ilkesi
3. Irkçılık
4. Yahudi düşmanlığı
5. Lebensraum: Yaşam alanı
6. Expansiyonizm: Yayılma alanı

---

⁶ William L. Shirer Nazi İmparatorluğu C.I s. 123

Bu ilkeler arasında en önemlisi kuşkusuz yayılma alanı idi. Çünkü bu siyaset tüm dünyayı etkileyecekti. Hitler kendisine yayılma alanı arıyordu. "Tek Kurtuluş Yolu" adlı kitabının girişinde Nazizmin dış politikasını açıklamıştı:

"Kavgam da dar hudutlar içerisinde N.S.D.A.P dış politikasının isabetliliği zimmında esaslı ve gerçek deliller ileri sürmek imkanı bulamamıştım. Şimdi bu eksikliği telafi etmek zaruretini duyuyorum."⁷

"Alman Dış Politikası'nın Amaçları:

1)Başarı askeri kuvvet vasıtasıyla sağlanabileceğine göre Almanya'nın bu günkü durumunda kendi başına değişiklik yapmasına hiç imkan yoktur.

2)Teşkilata yön veren ana üyeleri aynı zamanda Almanya'nın mahvının baş menfaatdarları olarak kaldıkça "B.M" müessesesinin alacağı tedbirler ile Almanya'nın durumunda bir değişiklik meydana gelmesi beklenemez

3)Almanya'nın hali hazır halini değiştirecek bir durum görünmemektedir.

4)Almanya dost bulmalıdır...

5)Almanya ittifak yapabileceği devletlerin "B.M" teşkilatı dışında bulunan devletlerden olabileceğini de sanmamalıdır...

6)Almanya her zaman Fransa'ya hasımdır..."⁸

Hitler'in bu açıklamaları savaşa adım adım yaklaşan dünya için bir ipucu olmalıydı.

⁷ Adolf Hitler, Tek Kurtuluş Yolu, Ötüken yay., İstanbul, 1968s.49

⁸ A.g.e, s.307

Hitler Hayat sahası teorisini açıklarken: "Dünya'da hiçbir millet, Alman milleti kadar kurban vermemiş ve hiçbir millet bekası uğrunda bu kadar çok kan feda etmemiştir. Fakat buna rağmen mekan ve miktar itibariyle yine de geri kalmıştır..." demişti.

Hitler hayat sahası kavramının haklılığını gösterirken, "en sağlam en sıhhatli düşünce hiç hatıra getirilmiyordu. Bu gün burjuva ve Marksistlerin müşterek politikasının bir neticesi olarak 62 milyonun 460 bin kilometrekare üstünde geçinmek zorunda kalması hakikati karşısında bulunmaktayız. Varılan sonuç; açlık, sefalet, her yıl 60.000 intihar 180.000 göçmen, 300.000 doğurulmayan çocuk, yuvarlak hesap yılda tam 500 bin insan kaybı. Belki böylece yüzyıl daha sürüp gidecek ve biz ırki değerlerimizi tamamen kaybedip, dejenere olacağız..."⁹ demişti.

Tüm Almanlar gibi beklenmedik yenilgiden sarsılan Hitler, yenilginin sorumlularını aramaktaydı. Ona göre, Marksizm, bireycilik ve Liberalizmi yaymaya çalışan Yahudiler gerçek suçluydu. Nazi partisinin daha ilk günlerden itibaren kendisine amaç edindiği meselelerin başında: Versay antlaşmasının yok edilmesi, komünist düşmanlığı, Alman ırkının üstünlüğü ve dolayısıyla Yahudi aleyhtarlığı geliyordu. Faşizmin en büyük düşmanı olan işçi sınıfı bölünmüş durumda bulunuyordu. Her biri milyonlarca işçiyi kapsayan bu iki büyük bölünmeye Sosyal Demokratik Parti ve Komünist Partisi önderlik ediyordu. Sosyal Demokratik liderler Faşizmi seçimler, yargı organlarının kararları ve parlamento aracılığı ile yenilgiye uğratacaklarını umuyorlardı.

---

⁹ A.g.e, s.36

Almanya'daki memur gibi orta kesimdeki burjuvalar 1929-1932 bunalımı sırasında küçük ama kesin gelirlerinin hemen tümünü yitirmişti. 1932 yılında Almanya'da altı milyon işsiz olup ,ekonomisi tamamen felce uğramıştı. Nasyonal Sosyalizm işsizliği yok etti. Almanya'da iç pazarı çok geniş olmasına rağmen Alman üretiminin büyük kısmı, üretici olmayan savaş ve silah endüstrisine dayanıyordu.Sosyal Demokrat Parti onlara bir hal çaresi bulamıyor; ayrıca hükümeti desteklemesinden dolayı milletin kötü durumundan kısmen sorumlu tutuluyordu.

Bütün bunların yanında küçük burjuvaların bazılarında şiddetten hoşlanma,küçük suçlar işleme ve anti sosyal eğilimler gelişmişti.¹⁰ XX. Yüzyılın doğurduğu şartlar içinde bu politikalar pek çok aydını Nazi Partisine çekti.1930 seçimlerine gidildiğinde Nazi Partisi büyük başarı elde ederek yüz yedi milletvekili çıkardı. Alman başkanı Brüning Nazilerin dış politikada kullandığı silahı kendi partisinin programı haline getirdi. Alman politikasını daha da sert hale getirdi. Böylece Versay antlaşmasının revizyonunu istedi. Ancak bu durum, daha fazla oy toplamasına yaramadı.1931 yılında yapılan seçimlerde Hitler Alman halkından %36.8 oy aldı. 1932 seçimlerinde Nazi Partisi 608 milletvekili üyeliğinden 230'nu kazanarak Almanya'nın en büyük partisi oldu. 30 Ocak 1933'te ise cumhurbaşkanı Hindenburg başbakanlığı Hitler'e verdi.

---

¹⁰ Jurgen Kuczynski, "Nazi Yönetimi Altında İşçi Sınıfı ve Çalışma Koşulları", Bilim yay. , İst., 1979 s.67

I.BÖLÜM

TÜRK - ALMAN İLİŞKİLERİ VE TÜRK BASINI

Almanya XIX.yüzyılın ikinci yarısından itibaren sanayileşmeyi kendisine temel hedef olarak benimsemişti. Bismark döneminde izlenen akıllı politikalarla Almanlar; Balkanları, Rus etkisinden çıkarmayı başarmıştı. 1887 yılında kurulan Pan- Germen imparatorluğuyla Doğu Avrupa, Ukrayna, ve özellikle yakın doğu da bir sömürge imparatorluğu kurulmak isteniyordu.

1881 yılındaki Duyun-u Umumiye'nin ardından Osmanlı Devleti büyük oranda bir yabancı sermaye istilasına uğradı. Almanya da bu tarihlerden itibaren Türklere yakın davranarak pek çok imtiyaz sağlamayı planlamıştı. 1906 yılında Deutche- Orient Bank bunun ilk göstergelerinden biriydi. Türklerin Almanya'ya yakınlık duymasının temel sebebi ise diğer Avrupalıların Osmanlı'yı yok etmek istemesine karşı Almanların dostluğuydu.

Almanya'da artan petrol tüketimi için, Osmanlı orta doğusu bulunmaz bir fırsattı. Bunun için Almanlar o tarihe kadar hiçbir Avrupa'nın yapmadığı kadar Osmanlıyla yakınlaşmaya başladı. Bu yakınlaşmanın ilk aşaması Sultan Abdülhamit döneminde, Almanya'dan istenen eğitimcilerin Türkiye'ye gelmesi oldu. Osmanlı ordusunda eğitim işinde çalışacak ve daha sonra da, Türk askeri gibi tanınacak Alman subaylar iş başına getirildi.

Türk-Alman yakınlaşmasının ikinci aşamasını yine Abdülhamit döneminde düşünülen önemli bir proje oluşturdu. Bu Almanların Türkiye'den geçirecekleri demiryolu hattı inşaatıydı. İngilizlerin Orta doğuya Süveyş kanalı ile ulaşmasına karşılık Alman yatırımcıları bu topraklara bu tren yolu hattı projesiyle ulaşmak istiyordu. Bağdat- Basra demiryolu hattı projesi böyle doğdu. 1903 yılında Almanlarla yapılan antlaşmaya göre hükümet Almanların başlattığı bu inşaatı hemen katılacak ve bu iş için gerekli finansmanı sağlamak için , km başına 275 bin franktan oluşan tahviller çıkaracaktı.¹¹

XIX. yüzyılın sonlarında başlayan ekonomik alandaki bu önemli yakınlaşma, Osmanlı siyasetini büyük oranda etkisi altına almıştı. Özellikle, İngiliz ve Rusların 1907 Reval Görüşmelerinde Osmanlıyı yıkma planına Almanların katılmaması, Osmanlı hükümetinin Almanlara müttefik olarak bakmasında etkili oldu. Hatta 1912' den sonra İttihat ve Terakki adına Enver, Cemal ve Talat Paşalar bu Alman yandaşlığını hükümetin resmi bir ideolojisi durumuna getirmişti.

İncelediğimiz yıllar ile ilgili olarak Türkiye'nin Almanya'ya olan ilişkilerini üç ana tarih dönemi içinde inceleyebiliriz. Bu bölümlendirme de temel olan,Almanya'daki politika değişikliğinin ve İkinci Dünya savaşının Dünya ve Türkiye'deki etkisidir.

Türk-Alman ilişkilerinde,I.Dünya savaşının sonundan Nazizm'in iktidara geldiği 1933 yılına kadar olan kısım birinci dönemi, Nazi iktidarından II. Dünya savaşına kadar süren kısım ikinci dönemi, ve inceldiğimiz dönemin temelini oluşturan 1939-1945 arası İkinci Dünya savaşı kısmı ise üçüncü dönemi oluşturmaktadır.

¹¹ İlber Ortaylı, Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu, İletişim yay. , İst, 1998, s.37

1-)1919 – 1933 arası Türk – Alman İlişkileri

Büyük Savaşın hemen ardından Almanya ile Türkiye arasında dış politikada önemli benzerlikler dikkati çekmektedir. İki ülke için de çok büyük kayıplara neden olan bu savaş sonrasında, her iki devlete çok ağır barış antlaşmaları kabul ettirilmişti. Almanlar için Versay ne ifade ediyorsa Türkler için de Sevr aynı şeyi ifade ediyordu. Almanları Avrupa’da, Türkleri ise Anadolu’da köle durumuna getiren bu antlaşmalar her iki devlet tarafından büyük tepkiyle karşılandı.

Türklerin başarısı Kurtuluş mücadelesi sonucunda imzalanan Lozan Antlaşması ile tescil oldu. Lozan’ın imzalandığı 1923 tarihinde Almanların, Versay’a karşı başlattıkları mücadele henüz yeni filizleniyordu. Bu arada iki devletin yakınlaşma süreci de başladı. Lozan’dan sonra Türkiye Almanya ile yeniden bir dostluk ve saldırmazlık antlaşması imzalama girişiminde bulundu. Böylece savaş sonrasında ilk Türk- Alman dostluk antlaşması 3 Mart 1924’te imzalandı.

Savaşın hemen ardından Sovyetler, Türkiye ve Almanya’nın yakınlaşması gündeme gelmişti. Bu üç devletin Uluslar arası politika da tecrit edilmişliği onların Milletler Cemiyeti’ne girememesine neden oldu.

İtalya’da Faşist parti lideri Mussolini’nin başa gelmesinin ardından İtalya yayılmacı bir politika izlemeye başladı. Bu politika Türk İtalyan ilişkilerini olumsuz etkiledi. 1928 yılından itibaren Almanya’da da, İtalya gibi bir siyasi yaklaşım egemen olmuştu. Türkiye, Almanya ve İtalya’nın yayılmacı politikasını onaylamıyordu. Almanya’nın İtalya’ya bu yakınlaşması ile Türk- Alman ilişkileri olumsuz yönde etkilendi.

1928 yılında başlayan bu uzaklaşmaya karşın Almanların Abdülhamit döneminde başlattıkları Türkiye'deki eğitim ve kültür faaliyetleri devam ediyordu. Türkiye henüz modernleşmekte olan bir devlet olarak I. Dünya savaşındaki bu *dostlarından* faydalanmak istiyordu. 1926 yılından itibaren Almanya'dan getirilen pek çok ziraatçı, öğretmen, subay bu faydacılığın en önemli göstergesiydi. Bu tarihlerde basılmaya başlanan "Türkische Post" adlı gazete Alman etkisinin Türkiye'ye girmesi yolunda atılmış önemli bir adımdı.

Türkiye 1925 yılından itibaren bağımsız bir silah sanayi kurmak için pek çok plan hazırladı. Türk- Alman İlişkilerinde siyasetten çok ekonomi belirleyici rol oynuyordu. 1920 ile 1930 yılları arasında kurulan pek çok Türk şirketinde Alman sermayesi bulunuyordu. Bu şirketlerden, Elektrik-Radyo (Siemens), Ankara Elektirk, Ergani Bakır T.A.Ş., Türk- Alman Teşebbüsleri İktisadiye A.Ş ... en önemli olanlardı.¹²

Almanya ile Türkiye'nin bu yakınlaşması Türk basınına da yansımaktaydı. Özellikle bu dönemde 1928 den beri Almanya'da iktidara gelmek için büyük faaliyetler gösteren Hitler ve Nazizm ideolojisi ile ilgili haberler ilk defa Türk basınına yansımaya başladı.

Almanya'da Nazi diktasının kuruluşunu, Nazi Partisinin iktidara gelişini, Avrupa'daki siyasi ve ekonomik durumu, "Cumhuriyet Gazetesi" yakından takip etmiştir. Bu yazılar Nazi Partisinin niteliği ve Almanya'daki genel havanın Türk kamuoyuna yansımaları açısından önem taşır.

Cumhuriyet Gazetesinde "Hitler Kim" başlıklı yazı dizisinde " Bu gün milyonlarca insanı peşinden sürüklüyor, Ona tapanlar bile var" yorumu Cumhuriyet yazarı Nadir Nadi tarafından yapılmıştır.^{13, 14}

¹² Cemil Koçak, Türk- Alman İlişkileri, T.T.K, Ankara, 1991, s.56

¹³ Cumhuriyet, 26 Temmuz 1932

¹⁴ Cumhuriyet, 31 Temmuz 1932

Bu dönemde Cumhuriyet Gazetesi'nde konu ile ilgili Nadir Nadi'nin Almanya'dan gönderdiği yazılar da Almanya'daki siyasi havanın, Türk basınına ilk yansımaları açısından önemlidir.¹⁵

Almanya'da Nazi Partisi'nin hazırlıklarını "Cumhuriyet Gazetesi" şöyle dile getirmiştir : "*Almanya'da Reyistag intihabı bugün yapılıyor. Hitler Almanya'yı dört dönerek nutuklar söylüyor. Siyasi nümayiş memnu ... Hitler kazanacak mı ? Nasyonal Sosyalist Fırkası'nın 25 esaslı maddesi olduğunu biliyoruz. Hitler'in bütün emeli bu maddeleri tamamen tatbik edebilmek.*"¹⁶

Hüseyin Cahit Yalçın'ın Türkçe'ye çevirdiği ve 1935'te ilk baskısının yapıldığı "Kavgam" kitabının Kavim ve Irk başlıklı on birinci bölümünde Yahudi aleyhtarlığına geniş yer verilmiştir.¹⁷

Hitler'in Alman ırkçılığını yansıtan bilimsel ırkçılık teorileri, XIX.yüzyılın sonlarına doğru dünya genelinde popüler olmuştu. İngilizler sömürgelerindeki durumlarını haklı gösterebilmek amacıyla bu fikri geliştirmişlerdi. Kendilerinin ırk olarak üstün olduğunu belirtiyor ve kendileri sayesinde sömürgelere medeniyet (civilization) geldiğini iddia ediyorlardı. Hitler de bu akımın etkisinde kalarak Kipling ve Joseph Chamberlain'den etkilenmişti.¹⁸ Yahudiler farklı dönemlerde pek çok devletten kovulmuştu. Hitler'in fikirleri kendinden önce gelen pek çok düşünürü dayanmaktaydı. Hitler'in bu düşünürlerden en önemli farkı Yahudileri sosyal hayattan silip atma fikrini hayata geçirmesiydi. Hatta kendisi bunu yaparken halk için yaptığını ve fikrinin kutsallığını devamlı belirtiyordu.¹⁹

¹⁵ Emin Karaca, Cumhuriyet Olayı, Milliyet yay. İst. 1992

¹⁶ Cumhuriyet, 31 Temmuz 1932

¹⁷ Hüseyin Cahit Yalçın, Kavgam, s:53, , İst., 1935

¹⁸ Öndeş, Osman, II. Dünya Savaşı, Altın yay., İstanbul, 1976. s. 67

¹⁹ Adolf Hitler, Komünizm ve Beynelmilel Yahudi, Ötüken yay., İstanbul, 1969, s. 78

Yahudilere karşı ilk zulüm dalgası nisan ve mayıs aylarında başladı. Nazizm, Yahudileri yabancı ülkelerde Yeni Almanya'ya karşı takınılan önyargılı tutumun sorumluları olarak görüyordu. Nisandan itibaren Yahudi dükkanları Naziler tarafından istila edildi. Bu olaylar pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de yoğun bir tepki ile karşılandı.²⁰

Bu konuda Cumhuriyet Gazetesinde : *"Hitler'in idam listeleri... Naziler, komünistler ve Yahudilere karşı suikastlara başladılar. Hitler başvekilin hemen çekilmesini talep etti. Almanya korkulu ve tehlikeli günler yaşıyor."*²¹ şeklinde bir yazı yayınlandı.

2-) 1933 – 1939 arası Türk-Alman İlişkileri

3 Mart 1924'te Almanlarla yapılan dostluk antlaşmasından sonra Türkiye Almanya ile olan politikasını 1928'den itibaren değiştirmiştir. Bu değişim de temel sebep Almanya'nın İtalya'ya yakınlaşarak yayılmacı bir politika izlemiş olmasıdır. Ayrıca bu değişim de bir diğer önemli neden de Türkiye'nin büyük miktar da hammadde ihraç etmesine karşılık ithal ettiği maddelere yüksek fiyat ödemesidir.²²

Türkiye'nin Devletçi ekonomi modelini yürürlüğe koyduğu yıllarla, Nazizm'in iktidara geldiği dönem aynı dönemi kapsamaktadır.

²⁰ Claude David, *Hitler ve Nazizm*, İletişim yay. İst.1991, s. 74

²¹ *Cumhuriyet* 31 Temmuz 1932

²² Adnan Özgüldür, *Türk- Alman ilişkileri (1923- 1945)*, Genelkurmay yay., Ankara, 1993, s:70

Esasen Nazizm de aynı daha önceki Alman imparatorluğu gibi hammadde arayışı için gözlerini doğuya çevirmiştir. Aynı II. Wilhelm gibi Hitler de Alman endüstrisi için elzem olan hammaddeleri elde etmek amacıyla Türkiye'ye yanaşma yolunu seçmiştir. Nazizm bunu sağlamak amacıyla Türk-Alman dostluğunu geliştirme yollarını aramıştır. Daha önceki Berlin- Bağdat demiryolu hattı projesinde olduğu gibi İngilizlerin Orta doğu ile bağlantısını kesmek için yeni bir proje geliştirilmişti: Propaganda.

Alman propaganda bakanlığının esas amacı ülkeleri Alman çizgisini yaklaştırmak için faaliyetlerde bulunmaktı. Türkiye ile bu yakınlık kurulurken, Türk ve Almanların ilk savaşta aynı cephede savaştığı Liman Von Sanders, Moltke, Von Der Goltz paşaların savaşta Osmanlı için yaptıkları vurgulanmıştır. Buna dayanarak Alman askeri heyetlerinin Türkiye'yi sık sık ziyareti sağlanmıştır.²³

Bu tarihi dostluğu sağlamada Adolf Hitler'in bizzat kendisinin büyük çabalar sarf ettiği görülmektedir. 1933 temmuzunda Adolf Hitler, T.B.M.M Dış İşleri Komisyonu Başkanı Siirt Milletvekili Mahmut Bey'e "*Mustafa Kemal önderliğinde yürütülen Türk Bağımsızlık Savaşı'nın kendisini ve Alman devrimini aydınlatan bir örnek olduğunu*" söylemişti.²⁴ Bu açıklama *Ulus*'ta da yayınlanmıştı.

Bütün bu yakınlaşma çabaları içinde Almanların en başarılı olduğu yol belki de basındı. Önce 1935 yılından itibaren Türk basın heyetlerini davet eden Alman rejimi, sanayisi ve halkı üzerinde abartılı propagandalar yapan ve Türk gazetecilerini etkileyen Nazi politikacıları ve Hitler sistematik biçimde Alman basınında Türkiye'yi Türk devrimini, Atatürk'ü öven yazılar yazdırmıştı.²⁵

²³ Johannes Glasneck, *Türkiye'de Faşist Alman Propagandası*, Çev: Arif Gelen, İst, 1978, s. 10

²⁴ Özgüldür, a.g.e, *Ulus*, 17 Temmuz 1933, s.73

²⁵ Özgüldür, a.g.e, s:74

1933 - 1939 arası dönemde Türk-Alman ilişkilerinde basının önemli bir yeri bulunmaktaydı. Nazizm gerek Türkiye'de çıkardıkları gazete ve dergilerde gerekse Türk basınına haber bülteni sağlayan ajansları ile Türk basını üstünde etki sağlamayı düşünüyordu. Bu politikasının meyvelerini daha ilerde, İkinci Dünya Savaşı sırasında toplamayı düşünüyordu.

Türkiye ile Almanya arasındaki ekonomik ilişkilerde 1933 yılından itibaren görülen gelişmeyle birlikte Alman şirketleri Türk basına büyük oranda reklam vermeye başladı. Ayrıca Almanya, Türk basınındaki gazete kağıdı ihtiyacını diğer ülkelere oranla daha ucuza karşılamaya başladı. 1939 yılına gelindiğinde Türk basını kağıt bakımından Almanya'ya bağımlı hale geldi.²⁶

Nazi Almanyası ile Türkiye arasında ilk ticaret antlaşması 10 Ağustos 1933'te imzalandı. Buna göre Almanya, Türkiye'den yapılacak ithalatı tamamen serbest bıraktı. Ayrıca Türk ihraç ürünleri için gümrük tarifelerinde %80 e varan indirimler yapmayı ve Türkiye'den ithal edilen mallar için döviz ödemeyi kabul etti.

1934 yılından itibaren Almanya Türk ihraç ürünlerine piyasa fiyatlarından çok yüksek bedeller ödeme yolunu seçti. Bu durumda Türk ihraç ürünleri dünya pazarları yerine Almanya'ya girmeye başladı. Türk ihraç ürünlerini yüksek fiyatlarla ve ihtiyacının çok üstünde rakamlarla ülkesinde toplayan Almanya'nın bu politikadaki asıl amacı bu ürünleri peşin dövizle ve yüksek fiyatla Türkiye'nin eski müşterilerine satmaktı.²⁷

Almanya ile bu yakınlaşmalar ve siyasi ilişkiler dönemin basınına da yansiyordu.²⁸

²⁶ Özgüldür, a.g.e, s:75

²⁷ Özgüldür, a.g.e, s:85 Tan, 24 Ocak 1937

²⁸ Tan, 24 Ocak 1937, Ulus, 10 Ekim 1938

Türkiye bu antlaşmanın 1936'da sona ermesinden sonra Almanya ile yeni bir ticaret antlaşmasının yollarını aradı. 1937 yılından itibaren Türkiye'nin gelişmiş sanayi ithalinde parasal sıkıntıları artmıştı. Almanya ile 9-10 Ekim tarihinde yapılan görüşmelerde Almanya'nın Türkiye'ye 150 milyon marklık bir kredi açması kabul edildi. Antlaşma 12 Mayıs 1939'da yürürlüğe girdi.

Bunun dışında Türkiye, Almanya'dan 40 milyon marklık bir silah talebinde bulundu. Bu siparişin en yüklü bölümü 60 Messerschmidt, 109 avcı, 8 adet Heinkell 111 savaş uçağı oluşturuyordu. Ancak savaş başlayınca Almanya bu silahları veremedi.²⁹

3-) 1939-1945 arası Türk-Alman İlişkileri

Savaşın başlamasından 1941 yılındaki Türk Alman dostluk antlaşmasının imzalandığı döneme kadar Türkiye Nazi Almanya'sından uzak durmaya çalışmıştır. 1941 Türk-Alman antlaşmasına kadar Nazi politikasına Türkiye'de hoşgörü gösterilmezken bu tarihten sonra yakınlaşma, yükselen bir ivmeyle sürmüştür. Bu dönemdeki Rus-Alman savaşı Türkiye'nin politikasında değişikliklere yol açmıştır.

"İngilizlerle müttefik Almanlarla Dostuz" anlayışı hemen hemen dönemin tamamına damgasını vurmuştur.

Almanya yoğun propaganda faaliyetleri ile Türkiye'yi kendi çizgisine yaklaştırmayı başarmıştır. 39 ile 45 arası dönemde Türkiye'nin Almanya ile yaptığı ticarete önemli bir artış söz konusudur. Almanya ile Türkiye'nin siyasi yakınlaşması sonucu, Almanya'nın silah endüstrisi için büyük önem taşıyan krom madeninin Türk-Alman ilişkilerinde belirleyici rol oynadığı göze çarpmaktadır.

²⁹ Johannes Glasneck, a.g.e, s:75

a-) Rus-Alman Savaşı

Almanların Rusya'ya saldırısı ile Türk dış politikasında bir tedirginlik ve kararsızlık söz konusu oldu. Bu savaşı Almanlar kazanırsa Türkiye dost olduğu Alman nüfuzu altına girecekti. Ve Almanlar Kafkaslardan Türkiye'ye ulaşabilecekti. Ruslar galip gelirse Balkanlar ve doğu Avrupa'nın Sovyetleşmesi süreci başlayacaktı. Bu süreçte de sıra Türkiye'ye gelebilirdi.

Almanya, Türkiye'yi Sovyetlerden uzaklaştırmak için Rusların boğazlarda gözü olduğunu belirtiyor ve çeşitli propaganda faaliyetlerinde bulunuyordu. Nitekim, Almanya bu önemli harekattan 4 gün gibi kısa bir süre önce Türkiye ile imzaladığı dostluk antlaşması ile güneyini garanti altına alıyordu.

Adolf Hitler'in temel ilkelerinin yer aldığı "Kavgam" da Nazi Alman yası'nın yayılma yönlerinden de bahsedilmiştir.³⁰ Hitler, savaştan önceki ve sömürge politikasına son verip topak politikası yöntemine karar vermiştir. Doğu sınır vilayetlerinin kolinize edilmesi, Elbe nehrinin doğusundaki yerlerin fethi ve Rusya'ya doğru yayılma bu politikanın esaslarını oluşturmaktadır. Hitler'in doğu sorununda bahsettiği, hedeflenen ülke esas olarak Polonya olmuştur. 1940'lardan önce Hitler, Rusya'ya saldırmayı düşünmemiştir. Rusya ile ilgili olarak Kavgam'da bir Alman-Rus antlaşmasının imkansızlığından bahsetmiştir. Ayrıca Hitler Rusya'yı ezen Komünizm tehlikesinin Almanya'yı etkilemesinden korkmaktadır. İktidara gelemeden önceki yıllarda doğu sorunu pek önem taşımazken 1933'ten sonra Alman dış politikasının temelini oluşturmuştur.

³⁰ Adolf Hitler, Kavgam, Toker yay. İst 1975. s. 113

Bu konuyla ilgili "Tan" Gazetesi'nde "Hitler Şark Davasını Tasfiye ediyor"³¹ başlıklı yazısıyla Zekariya Sertel bir yazı yayımlamıştır. Nasyonal Sosyalizm'de dikkati çeken diğer bir önemli konu, Doğu Sorunu'nun temelini oluşturan Rusya'daki Komünizm'dir. Hitlere göre Komünizm ve Yahudilik aynı ideolojinin ürünüdür.³²

Bu arada Stalin, Lithuania, Estonia ve Latvia'yı işgal etti. Hitler Baltık devletlerinin Rusya etkisinde olmasını kabul ediyor, ama fiilen işgalini istemiyordu. Rusların bu işgal hareketini doğal sınırların yıkılması olarak değerlendirdi. Böylece Hitlerde Rusya'ya karşı derin bir güvensizlik ortaya çıktı. Bu olaylardan sonra Rusya, Almanya'ya danışmadan Romanya'ya isteklerini bildiren bir ultimatoma gönderdi. Romanya, zengin petrol yatakları açısından Hitler'in önem verdiği ülkelerden biriydi. Bütün bunlara rağmen Rus dış işleri bakanı Molotov'un Berlin ziyaretinde Almanya ve Rusya'nın dost olduğu belirtildi. Ancak Hitler içten içe Ruslara karşı düşmanlığını güçlendiriyordu. Hitler'in Rusya seferi yapmakta amacı ilk önce Leningrad'ı alarak Finlilerle bağlantı kurmaktı. Ayrıca Ukrayna'nın hammadde bölgelerini ve Donetz havzasının endüstri kaynaklarını ele geçirmek istiyordu. Bu bölgelerin Nazi hakimiyetine girmesiyle Rusların savaş kaynakları kurutulacak ve Nazizm'in "Lebensraum" (yaşam alanı) ilkesi doğrultusunda Almanya'ya yaşama alanı sağlanacaktı.³³

1941 yılının, uluslar arası politikadaki en önemli olayı hiç şüphesiz Almanya'nın Rusya'ya saldırmasıydı. Almanya bu büyük hareketle kötülediği sosyalizmi yenebilecekti. Komünistlerle Yahudileri aynı hareketle yok edebileceğini düşünüyordu. Almanya Sovyet topraklarını kendi hayat sahası (Lebensraum) olarak görüyordu.

³¹ Tan, 14 İkteşrin 1939

³² Hitler, Komünizm ve Beynelmilel Yahudi, s. 34

³³ Öndeş, a.g.e, s. 257

Sovyetler ise kendi yayılma alanları olarak Boğazlar ve Balkanları görmekteydi. Bu durum yüzyıllardır süre gelen Rus politikasının Türkiye üzerindeki emelleri için önemli bir sorundu. İngiltere'nin Almanya tarafından yenilememesinin nedeni de Sovyetlerdi. Çünkü İngiltere Sovyetlere güvenmekteydi. Almanya'nın donanması zayıftı ancak kara gücünün hatırı sayılır bir büyüklüğü bulunuyordu. Alman kara kuvvetinin kullanılabileceği en iyi saha da Rus topraklarıydı.

1941 yılında Almanya Japonya ile ilişkilerini sağlamlaştırıyordu. Japonya'nın Sovyet toprakları üzerindeki emelleri Almanya ile Japonya'yı bir araya getirmişti. Japonya geniş Çin topraklarını elde ettikten sonra Rus topraklarının doğu kısmını elde etmek istiyordu. Bunun sonucunda Avrupalı Almanlar ile uzak doğudaki Japonlar aynı çatı altında birleşmeye karar verdi.

Türkiye Alman Rus savaşının başlamasına kadar bir Rus-Alman ittifakından her zaman şüphelenmişti Almanların bu hareketi ile şüpheler son buldu. Almanlar bu harekattan çok kısa bir süre önce Türkiye ile dostluk antlaşması imzalayıp güneyini garantiye almıştı. Aslında Almanya bu dostluk antlaşmasından sonra Türkiye'yi kendi yanında savaşa çekmeyi düşünüyordu. Almanya cephelerde başarı kazandıkça eninde sonunda mutlaka Türkiye, Almanya'nın yanına kayacaktı. Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşındaki temel prensibi savaş dışı kalmaktı ve hiçbir toprak talebi yoktu.

Türk basını, Rus-Alman savaşında Almanya'ya sempati duyuyordu. Alman saldırısından sadece bir gün önce Cumhuriyet Gazetesinde "*Atatürk'ü Anlayan Tek Şef*" adlı bir yazıda Atatürk'ü en iyi anlayan ve anlatanın ve bunu en iyi ifade edenin Hitler olduğundan kuşku duyulamayacağı belirtiliyordu.³⁴

³⁴ Cumhuriyet, 22.6.1941

Hitler'in Rusya'ya saldırmasında pek çok sebep vardı. Her şeyin başında, Rusya'ya saldırı Hitler'in uzun zamandır savunuculuğunu yaptığı düşüncelerinin mantıklı bir sonucunu oluşturmaktaydı. Hitler, "Kavgam" adlı kitabında da belirttiğine göre, siyasi hayatına da Komünizm'i yok etmek isteyen bir görüşle başlamıştı. Ayrıca, Hitler geniş Rus topraklarını ele geçirilecek yaşam alanı olarak görüyordu.(Lebensraum). Bir diğer önemli sebep ise Sovyetlerin gün geçtikçe silahlanmasıydı. Stalin, batıya doğru bir yayılma alanı izliyordu.

Hitler'e göre Nazizm'in İngiltere'ye karşı başarı elde edememesinin sebebi de Sovyetlerdi. İngiltere, Sovyetlere güveniyordu. Sovyetler, İngiltere güçsüz kaldığında yardım gönderebilirdi. Hitler bu durum ortaya çıkmadan önlemek istiyordu. Bunların dışında Alman Hava Kuvvetleri, İngiliz Kraliyet Hava Filosu kadar gelişmiş değildi. Ancak Almanların hatırı sayılır bir kara kuvveti vardı. Bu ara kuvvetlerini kullanabileceği uygun zeminde Rus topraklarıydı.

Türk basınında, emekli generaller tarafından Rus-Alman savaşı hakkında askeri yazılar da yayınlanmaya başladı. Emekli general Hüseyin Emir Hüsnü Erliket Cumhuriyet'te savaşın ilk günlerindeki havayı anlatmaktadır:

"Kızıl Ordu... galip geldiği takdirde, yalnız Almanya kat'iyen mağlup olmakla kalmaz, bütün Avrupa ve hatta bütün Asya dahi Rus ve Bolşevik hüküm ve istilasına uğrar. Bilakis, Sovyet Rusya mağlup olacak olursa, onun bu gün teşkil ettiği imparatorluk yıkılarak, Rus kültürü altında bulunan muhtelif milletler istiklal bulurlar. Aynı zamanda Bolşeviklik bir hükümet olarak ortadan kalkar."³⁵

Yunus Nadi de aynı gazetede Rus-Alman harekatı sırasında "Türk-Alman Dostluğu" adlı bir makale kaleme almıştır:

³⁵ Cumhuriyet, 22.6.1941, Hüseyin Hüsnü Emir Erliket, "Dört Günlük Alman Taarruzunun Neticesi"

“Son iki senenin buhranlı günleri içinde, Türk-Alman dostluğuna balta vurmak isteyen bazı propaganda unsurları, muzır faaliyetlerinde muvaffak olamamışlardır. Hükümetimiz, Almanya ile normal münasebetlerin bozulmaması için, daima dikkatle çalışmış, hakiki Türk matbuatı ve hakiki münevverler, Türk-Alman dostluğunu rencide edebilecek neşriyattan daima sakınmış ve Türk halkı, Almanlara karşı kalbinde beslediği iyi duyguları daima muhafaza etmiştir.”³⁶

Savaş ilerledikçe Almanlar-Rus hakimiyet sahasını gittikçe daraltmaktaydı. Bu arada Türkleri kendi yanlarında savaşa sokmanın yollarını arıyorlardı. Özellikle, Rusların Türk toprakları üstünde emelleri olduğunu vurgulamaları Türkleri savaşa sokmak için izlenen propaganda yollarından birisiydi. Bunun dışında Türk halklarının Sovyet baskısından kurtarılması için Turancılık fikri tekrar gündeme getirildi. Alman dış işlerinin uyguladığı bir diğer önemli politika ise Almanya'nın Ankara büyükelçisi Von Papen'i ince diplomasi oyunları ile yönlendirmektir.

Özellikle Türk kamuoyunu Rusya'ya karşı kışkırtmak konusunda Almanlar başarılı olmuştu. Hüseyin Cahit Yalçın Yeni Sabah'ta bu konu ile ilgili yorumlar yapmıştı:

“Fena niyetleri, riyakarlığı, düşmanlığı sabit olan Sovyetler Birliğine karşı, Türkiye Cumhuriyeti, onun Almanya ile harbe tutuşmuş olduğu şu müşkül dakikasında, büyük bir dürüstlük eseri göstererek, bitaraflik ilan ediyor. Eğer harbe giren Türkiye olsaydı, anlaşılıyor ki, Sovyetler Birliği hiç tereddüt etmeden, fırsattan istifadeye kalkacak ve taahhütlerine rağmen, Türk topraklarına tecavüz edecekti.”³⁷

Yunus Nadi'nin Alman-Sovyet savaşı hakkındaki yazısı, Bu önemli savaş sonunda Avrupa birliğinin kurulacağı inancını yansıtmaktadır:

³⁶ Cumhuriyet, 27.6.1941

³⁷ Yeni Sabah, 26.6.1941

“Almanya'nın Rusya'ya karşı açtığı cidal bir nevi cihad maiyetini almış gibidir. Bu safhanın hemen arkasında Avrupa milletlerinin birliği esasına müstenid yeni bir nizamın ana hatları teressüm ediyor gibidir. ve bu gün Sovyetler aleyhine tahakkuk yolunu tutan bu Avrupa Birliği yarın kıtayı harici her kuvvete karşı müdafaa da birleşecek bir Avrupa ittihadının ilk adımını teşkil etmektedir.”³⁸

Müttefiklerin Rusya'ya yardımı başladıktan sonra, Almanlar gibi Rusya da Türklerin savaşa girmesini istememişti. Almanlar da Türklerle yaptıkları dostluk anlaşmasıyla kendilerini garantiye almışlardı. Almanya, Girit'i, Rodos'u, ve Ege Denizi'ni ele geçirmekle Türkiye'yi zaten çevrelemişti. Türkiye'deki basın ve kamuoyu da Almanlara karşı savaşmak yerine dostluktan yanaydı.

Türkiye Almanlara yakın durmasından ekonomik yönden kar sağlayabilirdi. Türkiye ekonomisinin büyük bölümü Alman tekelcilerinin elinde bulunuyordu. Eğer Nazi Almanya'sına karşı bir tavır ortaya çıkarsa Türkiye'de faaliyet gösteren pek çok Alman şirketi kaybedilebilirdi. Türk Ekonomisinde zaten zayıf olan özel sektör girişimleri bundan çok büyük zarar görürdü.

Adolf Hitler Rusya'ya yaptığı sefer konusunda bir açıklama yapmıştı. Bu açıklama hem Almanya hem de Türkiye açısından önemliydi. Hitler'in bu açıklaması, Türk-Alman dostluğunun daha üst seviyelere çıkmasına vesile olacaktı:

---

³⁸ Cumhuriyet, 9 Temmuz 1941

“Biz Doğu seferini kendi menfaatimiz için yapmıyoruz, fakat aynı zamanda Avrupa’yı muhakkak bir tehlikeden kurtardığımızı Avrupa’ya ve insanlığa da hizmet etmekte olduğumuza inanıyoruz. Ruslar bundan sonra İstanbul’a ve Boğazlara denizden taarruz edemeyeceklerdir. Biz Girit’i almakla İngilizlerin güneyden; Rusya’yı da ezmekle de onların kuzeyden Boğazlara hücum etmelerini menetmiş olduk. Biz de Girit’de kalmayacağız. Ege Denizi bizi ilgilendirmez. Bizim maksadımız Boğazların bize rakip olacak bir devletin elinde bulunmamasıdır. Bizim için ha Rusya olmuş, ha İngiltere. Türkiye’nin Boğazlarda bekçilik etmesine itirazımız yoktur. Benim için en iyisi Türkiye’dir”³⁹

Savaşın Rus topraklarına girmesiyle Alman propagandası da yayılmaya başlamıştı. Alman propagandası özellikle Rus baskısı altında yaşayan Türk topluluklar üstünde etkili oldu. Bu konuya Türk basınında da değinildi. Rus hakimiyetindeki Türk halklar Almanların Rus harekatını büyük bir kurtuluş yolu olarak görüyordu. Alman dış işleri de bu konuya son derece önem vermekteydi. Türk halklarının bağımsızlık için Rus yönetimine karşı ayaklandırmayı planlıyorlardı. Böylece Rus yönetimi bu ayaklanmalarla uğraşırken Alman birlikleri Kafkasya’ya ve petrol rezervlerine kadar ilerleyebilecekti.

Bu planın gerçekleşmesi durumunda Türkiye doğu da Kafkaslardan itibaren ve Batıda da Bulgaristan yoluyla Nazizm kışkacına girecekti. Ancak böyle bir tehlikenin olamayacağını düşünen Türkiye’deki bazı yazarlar ve siyaset adamları bu Türklerin bağımsızlık hareketine destek verme yoluna gittiler. Böylece Enver Paşa’dan beri süregelen, değişik dönemlerde etkisini kaybeden Turancılık sorunu tekrar su yüzüne çıktı. Rus baskısında yaşayan Türk halkları Alman yardımıyla Rus baskısından kurtulacaklarını düşünmüşlerdi. Türkiye’de Turancılık düşüncesine sempati duyan çevrelerle yakın ilişki içerisine girdiler.

³⁹ Niyazi Berkes, *Unutulan Yıllar*, İletişim yay., İstanbul, 1997, s. 215

Almanların Stalingrad'a kadar gelmeleri Turan düşüncesindeki pek çok kişiye uygun bir ortam sağlamıştı. Nazilerin zaferleri Türkiye'deki Alman dostlarını da memnun etmişti. Almanlara karşı sempati artmıştı. Türkiye'deki Faşist Alman Propagandası yükselen bir ivmeyle faaliyetlerini devam ettiriyordu. Pek çok basın örgütü ve kurum kendisine daha rahat bir yayılma ortamı bulmuştu. Genelde, gazetelerde Alman Orduları'nın zaferlerinden bahsediliyordu. Özellikle Emekli Generaller tarafından, Rus topraklarındaki hareketin büyüklüğü vurgulanıyordu.

Almanların Sovyet savaşının başında oldukça büyük başarılar kazandığı dikkati çekiyordu. Bu kısa süreli başarıdan Türk Gazetelerinde de bahsediliyordu:

*"Almanya'nın Sovyet ordularını zararsız bir hale getirerek, Avrupa'da korkulacak bir düşman bırakmamakla umduğu neticelerden biride müttefiklerin sulhe yanaşmamasıdır. Sovyet ordularına dayanmak imkanından mahrum kalacak olan müttefiklerin artık Avrupa'yı istila edemeyeceklerine inanarak sulh yapmaya yanaşmaları ihtimali ki Almanya'nın en büyük hayalidir. Bilhassa şark cephesindeki zaferlerin Alman milletini ümit ve heyecana düşürmesini en büyük sebebi bu sulh hayalidir."*⁴⁰

Alman-Sovyet savaşıyla ilgili haberler Tan gazetesinde iki taraflı verilmekteydi. İki devlette savaşla ilgili farklı haberler veriyordu:

"Alman tebliği: Almanlar üç şehir daha aldı Almanlar 10 günde Sovyetlerin 804 uçak kaybettiğini bildiriyor.

*Sovyet tebliği: Ruslar bir çok meskun yerleri geri aldılar Alman taarruzlarının durdurulduğu bildiriliyor."*⁴¹

⁴⁰ Tan 1 Ağustos 1942

⁴¹ Tan 2 Ağustos 1942

Alman askeri hareketi Ağustos 1942'de gittikçe genişleyen bir cephe üzerinde sürmekteydi. Ancak bu cephedeki yayılma hızı gün geçtikçe zayıflamaktaydı.

“Şarktaki muvaffakiyetler Alman maneviyatını yeniden yükseltmiştir. İlbaharın başlangıcında zaferden şüpheye düşmüş gibi görünen Alman efkari, şimdi yeniden harbi kazanacağına inanmıştır. Almanya kışa kadar Avrupa'nın etrafında bir Çin Seddi çekerek Avrupa kıtasını dış tecavüzlerden tamamen korumak ve sonra burada tamamen yeni bir Avrupa kurmak emelindedir”⁴²

Yeni Asır aynı tarihlerde, Rus-Alman savaşını şöyle yazmaktaydı:

“Alman ordusu Stalingrad şehri önünde zor durumda, Stalingrad'da 22 Ağustos 1942'de iki ordu karşı karşıya gelmişti. Üç ay kadar süren bu mücadele savaşın en önemli olaylarından biri olmuştur.”⁴³

Almanların Rusya'da taarruza geçmesine Niyazi Berkes de anılarında yer vermiştir:

“Yakın tarih boyunca Batı'nın Rusya ile sorunlar yaşaması Türkiye'yi de ilgilendirmişti. Gerekli, gereksiz Türk önderleri Türk halkını bu ülkenin amacına sürmeyi sevmişlerdir. Parti genel sekreteri eski ittihatçı M. Şevket Esenal etrafına topladığı gençlere anlattığı bir deyiş o zaman o denli geçerlilikteydi ki bir atasözü gibi onu bende öğrenmiştim. “ Büyük çatışmada bir yan yaralı bereli hastaneye öteki yan mezara gidecekti.” Bu jeopolitik ustasının edebiyat yanı da olduğundan hayal gücü daha da ileriye gidiyordu. Bu çatışma sayesinde Avrupa uygarlığı yıkılacak Batı ile Türkiye arasında ilerilik gerilik farkı da kalmayacaktı.

⁴² Tan 14 Ağustos 1942

⁴³ Yeni Asır 25 Ağustos 1942

Biz Batı düzeyinde değil, Batı bizim düzeyimizde olacaktı... Batı geleneksel diplomasi ikiyüzlülüğünü bırakıp Hitler ile uzlaşacağına ve onun yanına geçeceğine komünist bir devletin yardımına koştu... Ankara gözlerine kulaklarına inanamıyordu. Bu tutum Saraçoğlu'nun diplomasisini alt üst etti; İnönü'nün prestijini zedeledi.”⁴⁴

Ali Fuat Erden'in kitabında Almanların Türkleri Ruslardan kurtardığı anlatılmakta idi. Niyazi Berkes'e göre, Ali Fuat Erden bu görüşleri Hitler'den almıştı. Hitler şöyle demekteydi:

“Ruslar bütün kuvvetlerini sınırlarımıza yığmışlardı. Kuzeyden güneye kadar bütün sınırlar boyunca bir tehdit vardı. Baltık hükümetlerini ve Besarabya'yı aldılar. Maksatları Romanya üzerinden Balkanlara, Macaristan üzerinden Orta Avrupa'ya, Güneydoğu Prusya'ya saldırmaktı. Halbuki bizim Balkanlarda çıkarlarımız vardır. Silezya bizim endüstri ve kömür üssümüzdür. İç denizimiz olan Baltık denizinin tehdit altında bulunmasını terviç edemezdik. Ruslar bizi iki yüz yıldan beri tazyik etmekte ve bizi ve Avrupa'yı ihtilallerle tehdit etmektedir. Rusya yenilmeli ve kalkınamamalıdır. Bolşevik tehdidi ortadan kaldırılmalıdır... Rusya'ya taarruzdan önce yanımızı ve gerimizi güven altına almak için Balkan taarruzunu yaptık.”⁴⁵

---

⁴⁴ Niyazi Berkes, a.g.e, s. 210,

⁴⁵ A.g.e s:215

Alman kuvvetleri Sovyetlerde durdurulmaya başlayınca Türkiye, Alman tehlikesinin durdurulmasına seviniyor, bir yandan da Sovyetlerin savaştan sonra büyük bir güç haline gelmesinden çekiniyordu. Esasen Türkiye iki gücün birbirini yok etmesinden yanaydı. Türkiye böyle bir durumda her iki taraftan da silah alarak bu olaydan karlı çıkmaya çalışıyordu. Türkiye, Almanları kendisine silah vermek konusunda ikna edebilmeyi başarmıştı. Özellikle Ankara büyükelçisi Von Papenle Türk devlet adamlarının görüşmeleri sonucunda bu konuda olumlu bir hava yaratılmıştı. 1942 yazında Türkiye'ye 100 milyon Reich marklık bir kredi açılmıştı.⁴⁶

Almanların esas hedefi Kafkas petrollerini ele geçirmektir. Askeri hareket gittikçe genişleyen bir alan üzerinde yavaş yavaş duraklamaya başlamıştı. Bu cephenin sol kanadı Stalingrad'da durdurulmuş ve Kasım ortasında iyice hazırlanmış olan Ruslara karşı saldırıları başlamıştı. Alman 6. Ordusu Stalingrad önlerinde tamamıyla Ruslar tarafından kuşatılmış uzun ve yıpratıcı savaşlar sonunda tamamıyla imha edilmiştir.

Yeni Asır bu savaşı şöyle yazıyordu:

"Alman Ordusu Stalingrad önlerinde zor durumda. Stalingrad'da 22 Ağustos 1942'de iki ordu karşı karşıya gelmişti. Üç ay kadar süren bu mücadele savaşın en önemli olaylarından biri olmuştu. Cermenler burada bir ölüm kalım savaşı yapmışlardır.

Tarihçilere göre Stalingrad üzerinde ısrar büyük bir hata olmuştur. Alman birliklerinin püskürtülüp yirmi dört generaliyle birlikte tutsak alındıkları bu savaş, doğu cephesindeki savaşın belki de İkinci Dünya savaşının dönüm noktası olmuştur. Aslında 1942 yılı tüm mihver devletleri için bir dönüm noktası olmuş ve Mihver eski gücünü yitirmeye başlamıştır."

---

⁴⁶ Selim Deingil, *Denge Oyunu*, Tarih vakfı yurt yay., İstanbul, 2000. s. 117

Almanya'yı Rusya'da başarısızlığa sürükleyen pek çok sebep bulunmaktaydı. Bunların başında Almanya'nın Balkanlara saldırması Sovyetlere saldırıyı geciktirmişti. Bu saldırı Türkiye ile dostluk antlaşmasının yapılması ve Almanya'nın güneyini garanti altına almasından sonra başlamıştı. Napolyon'un Rus seferinden beri ilk defa soğuk, kar ve kış Hitler'i de vurmuştu. Alman tankları Rusya'da soğuktan donmuştu. Ayrıca Japonların bir Rus taarruzunu beklemeyen Stalin, bütün ordularını batıya kaydırmıştı. Böylece bütün gücünü tek bir hat üzerinde toplamıştı. Buna karşın, Nazi Orduları Rus steplerinde dağınık bir mevzi şeklini benimsemişti. Alman Ordusu tek bir yerde toplanamayan dağınık güçlerden teşekkül etmişti. Bu dağınık birlikler yetenekli bir kumanda merkezinden yönetilmediği için Rusların endüstrisinin temeli olan Don Bölgesi'ne mi yoksa Kafkaslardaki petrol kaynaklarına mı ilerleme konusunda çelişki yaşamıştı.

Ayrıca Almanların devletleri fethederken kullandıkları önemli silahlardan biri olan Nazizm propagandası Türk uluslar hariç pek işe yaramamıştı. Alman istihbarat servisinin Sovyetlerin hazırlığı konusunda yeterli bilgi edinememesi de Alman Ordusu'nu olumsuz etkilemişti. Bu arada Almanlar Rus topraklarında yanlış bir politika da izlemişlerdi: Bağımsız olmak isteyen Ukraynalılar gibi bölge halklarını aşağı ırktan görüyorlardı; Bu topraklardaki halka savaş tutsağı muamelesi yapmışlardı.

İşte bütün bu nedenlerden dolayı, Almanların Rus taarruzu veya kod adıyla Barbarossa Harekati başarısızlıkla sonuçlandı.⁴⁷

---

⁴⁷ Oral Sander, Siyasi Tarih (1918-1994), İmge yay., Ankara, 2001. s. 157

b-) 18 Haziran 1941 Tarihli Türk - Alman Dostluk Antlaşması

Mayıs 1941'den, itibaren Almanların Türkiye ile imzalamayı planladıkları antlaşma öncesinde Ankara'da Alman lobisinin çalışmaları hız kazandı. Balkanlarda Nazi Orduları'nın elde ettiği başarılar bu durumun oluşmasında büyük rol oynadı. Almanların aynı, I. Dünya Savaşında olduğu gibi yenilmez olduğu inancı Türkiye'de tekrar yayıldı.

Türk Milletvekilleri arasında İngiltere ile yapılan ittifak antlaşmasının aceleye geldiğini düşünenlerin sayısı artmaya başlamıştı. 23 Mayıs 1941 tarihli *Ulus'ta* Falih Rıfkı Atay "*Girit ve Girit'ten*" sonra başlıklı yazısında İngiltere'nin Alman orduları karşısında başarısızlığını eleştiriyordu: "*Bu misal İngilizlerin deniz hakimiyetlerinden dahi azami derecede istifade edebilmek için hava üstünlüğünü kazanmaya ne kadar muhtaç olduklarını bir defa daha ispat etti.*"⁴⁸

Bu dönem içinde, Hitler'in İnönü'ye yazdığı mektup Türk-Alman dostluğunun tesis edilmesi açısından önem taşıyordu:

*"...bu fırsattan istifade ederek resmen bildiririm ki, Almanya'nın bu tedbirleri, hiçbir şekilde Türkiye'nin toprak bütünlüğüne veya siyasi bütünlüğüne yönelmiş değildir. Aksine birlikte yürüttüğümüz büyük ve hayati savaşın hatıralarıyla ve bu savaşı takibeden ıstıraplı yılların hatıralarıyla meşbu olarak, size, Almanya ve Türkiye arasında gerçek dostluğa dayanan bir işbirliği için istikbalde dahi bütün şartların mevcut olduğuna kesin olarak inandığımı belirtmek isterim"*⁴⁹

İnönü'nün, Hitler'e yazdığı mektupta da Türkiye'nin Uluslar arası politikadaki değişmez esasları belirtiliyor ve bağımsızlık düşüncesinin önemi vurgulanıyordu:

⁴⁸ Deringil, a.g.e, s. 140

⁴⁹ Dupont, Paul, *Gizli Belgeler*, May yay., İstanbul, 1968. s. 138

“Türkiye, toprak bütünlüğünü ve masuniyetini veya bu devletler grubu arasındaki siyasi ve askeri kombinasyonların şekline göre mütalaa edemez ve tecavüzden masun olma hususundaki mukaddes hakkı üzerinde, herhangi yabancı devletin kazanacağı zafer açısından hüküm yürütmesine müsaade edemez. Türkiye bu sebepten, milli egemenlik, alanı içinde vaki olacak her müdahaleye karşı koymaya azimlidir.”⁵⁰

Almanya'nın, Ankara'daki sözcüsü konumunda bulunan Franz Von Papen zaman zaman Alman Dış İşleri Bakanlığı'nın direktifleri dışına da çıkarak bir Türk-Alman dostluk antlaşması yolunda yoğun çalışmalarda bulunuyordu. 18 Haziran 1941 tarihli Türk-Alman dostluk antlaşması öncesinde bu çalışmalarını daha da yoğunlaştırmıştı. Alman Dış İşleri bakanı ve önemli Nazi şeflerinden Alman Dış İşleri Bakanı Ribbentrop ile Von Papen arasındaki telgraf trafiği de hızlanmıştı. Almanya Türkiye'yi kendi yanına çekebilmek için çeşitli vaatler öne sürmekteydi. Türkiye için Lozan'dan beri hassas olan konular gündeme getirilmeye çalışılıyordu.

26 Mayıs 1941'de Ribbentrop'tan, Von Papen'e gönderilen telgrafta: *“Türkiye'nin güney ve doğu bölgelerindeki isteklerini yerine getirme işi çok nazik bir sorundur. Çok dikkatle ele alınmalı. Bu noktada somut olmayan sözlerden öteye çıkmamalısınız... Tamamiyet-i mülkiyesini ve Lozan Antlaşması'nın revizyonunu hayati ihtiyaçlarına uygun bir biçimde sağlamak yolunda Türkiye'nin özlemlerini Almanya siyaset ve diplomasi yolu ile destekleyecektir. Yalnız, Türkiye'nin bu gibi özlemlerinin doğrultusunun coğrafi anlamda belirmesinden sakınmalıyız... Hazırlanacak metnin somutlaştırılmasında bir Ege adası yada Boğazlar üzerine bir formülleme yapılırken son derece ihtiyatlı davranılmalıdır.”⁵¹* diyordu.

⁵⁰ Paul, a.g.e, s. 147

⁵¹ Berkes, a.g.e, s. 181

Almanya'nın Türkiye'de izlediği propaganda faaliyetleri nihayetinde meyvesini vermişti. 18 Haziran 1941 tarihinde Türkiye ve Nazi Almanyası arasında imzalanan dostluk ve saldırmazlık antlaşması bunun en somut örneğiydi. Bu antlaşma T.B.M.M'de kabul edilip yürürlüğe girdi:

“ T.C ve Alman Reich'i, aralarındaki münasebetleri mütakabil itimat ve samimi dostluk esasına istinat ettirmek arzusu ile ve her birinin elyevm mevcut taahhütleri kaydi ihtirazisi tahtında, bir muahede akdetmeye karar vermişler ve bu maksatla murahhaslarını tayin etmişlerdir.

Şöyle ki;

Türkiye Reis-i Cumhuru:

Izmir Mebusu ve Hariciye Vekili Şükrü Saraçoğlu'nu

Almanya Reich Şansölyesi:

Ekselans Franz Von Papen'i (tayin etmiştir.)

Madde 1 : T.C Alman Reich'i arazilerinin masumiyetine ve tamamıyeti mülkiyesine mütakabilen riayet ve doğrudan doğruya veya dolayısı ile yekdiğeri aleyhine müteveccih her türlü hamleden tevakki etmeyi taahhüt eder...

Ankara, 18 Haziran 1941”⁵²

---

⁵² Cemil Koçak, Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945), C.I., İletişim yay., İstanbul, 1996. s. 178 (T.B.M.M, Z.C, Devre:6, İçtima: 2 Cilt: 19, 69 inikat (25.6.1941)

Cumhuriyet Türkiyesi ve Faşist Nazi Almanyası arasındaki bu dostluk antlaşması ile her iki tarafta kendini korumaya alıyordu. Bu antlaşmadan birkaç gün sonra başlayacak olan Almanların Rus taarruzunda, Alman ordularına güneyden bir tehlike gelmesi önlenmiş oluyordu. Bu antlaşma her iki taraf arasında on yıl boyunca geçerli olacaktı. Bu arada Alman-Sovyet başlayınca Türkiye bitaraflığını ilan etmişti.⁵³

---

⁵³ Cumhuriyet, 23 Haziran 1941

c-) Krom ticareti

Almanya ile ekim 1939'daki ticaret antlaşması, Türkiye ile Almanya'yı bir dostluk antlaşması öncesi yakınlaştırmıştı. Türkiye'nin Almanya için elzem olan kromu vereceğini bildirmesi, Türkiye ile Müttefikler arasındaki ilişkileri olumsuz etkilemişti. İngiltere silah ve çelik yapımında kullanılan bu madenin Almanya'dan önce kendisine söz verildiğini öne sürmüştü. Bunun sonucunda Türkiye ile İngiltere ilişkilerinde önemli bir gerginlik yaşanmıştı.

Uluslar arası ilişkiler bozulmuş bunun sonucunda ekonomi de zarar görmüştü. Çelik üretiminde ve silah sanayisinde öneme sahip krom Türkiye'de bol miktarda bulunuyordu. Gerek müttefikler gerekse Almanya bu kromu elde etme çabasıındaydı. Türkiye'nin ısrarı üzerine Almanlar krom karşılığı silah satışına razı olmuşlardı. Ancak iki taraf arasındaki ticaretin 1943'ten sonra başlaması kabul edilmişti. Çünkü bu tarihe kadar krom konusunda İngilizlere söz verilmişti. Almanları tatmin etmediği halde Almanlara krom satışı, müttefikleri rahatsız etmişti.⁵⁴

Müttefiklerin başındaki İngiltere'nin, Türkiye'nin isteklerini karşılayamayacağı ortaya çıkmaya başlamıştı. Zaten, 1941 yılı sonundan itibaren Türkiye'nin Almanya'ya yaklaşacağı belli olmuştu. Almanya, Türkiye'nin kendi yanında savaşa girmeyeceğini biliyor; ancak ordusu için Türkiye'den transit geçiş konusunda bazı haklar istiyordu. Siyasi olmasa da ticari alanda antlaşmalar yapmak için Türkiye ile ilişkileri iyi tutuyordu. Ancak bu ilişkiler savaş sırasında her zaman yükselen bir ivme ile devam etmiyordu. İngiltere de Türkiye'nin dış ticaretinde pay almak istiyordu.

Vakit gazetesinde "*Neler Satın Alıyoruz*" başlıklı yazıda:

"Türkiye son 20 içinde memleketlere ne kadar eşya sattı.

Almanya 62.210.000

⁵⁴ Deringil Denge Oyunu s.158

<i>Amerika</i>	.....	17.768.000
<i>İtalya</i>	.....	14.508.000
<i>İngiltere</i>	.....	4.942.000 lira ⁵⁵

Bu tablodan da anlaşıldığı üzere, Almanya Türkiye ile ticaretle İngiltere'den çok daha öndeydi.

Ekim 1939'da imzalanan, Türkiye ile Almanya arasındaki ticaret antlaşması ekonomik ilişkilerde büyük bir canlanma dönemi başlattı. Pek çok Alman firması ve sanayi kuruluşu yatırımlarını Türkiye'ye kaydırıldı.

18 Haziran 1941'deki dostluk antlaşmasının ardından, Eylül ayında Alman heyeti Ankara'da görüşmelere başladı. Bu heyetin esas amacı Alman savaş sanayisi için hammadde elde etmektir. Türkiye'den alınacak ilk hammaddeyi, çelik üretiminde en önemli karışım maddesi olan krom oluşturuyordu. 1942 yılı başlarına gelindiğinde Almanya'da krom stokları azalmıştı. Alman işgali altındaki Balkan ülkelerinde yeterli miktarda kromun olmayışı Almanya'yı, Türkiye'ye bir adım daha yaklaştırdı. Kromun haricinde Almanya Türkiye'den bakır, pamuk ve zeytinyağı gibi ana sanayi maddeleri de istiyordu.

---

⁵⁵ *Vakit*, 29 İncikanun 1940

Bunların dışında, Alman Dış İşleri Bakanlığı, Türkiye'nin II. Dünya Savaşında içine düştüğü bunalımı yakından takip ediyordu. Türkiye'deki "Dostları" bir adım daha Nazizm'e yaklaştırmak amacıyla yüklü miktarda maddi yardım yapılmıştı:

Ribbentrop'tan Papen'e

Telgraf

Gizli

5 Aralık 1942'de alınmıştır.

Büyükelçinin Şahsına

"20 Kasım tarihli bildirinize cevaben, mali durumlarının yetersizliği dolayısıyla Türkiye'deki dostlarımızı destekleyebilmeniz için size beş milyon altın Reichsmark gönderilmesini emrettim.

Bunu rahatça ve bol bol kullanmanızı, kullandığınız yerler hakkında bana bilgi vermenizi rica ederim.

Alman Dış İşleri Bakanı

Ribbentrop"⁵⁶

Türkiye'nin özellikle Krom ve bakır madeni karşılığında savaş malzemesi isteği iki taraf arasındaki pazarlığı sıkılaştırıyordu. Bu sıkı pazarlıklar sonucu Türk tarafı 20 milyon Reich mark karşılığı silah alımını Almanya'ya kabul ettirdi.⁵⁷ Numan Menemencioglu, İngilizlere verdiği krom sözüne rağmen, Almanya'ya krom ihracına hemen başlamayı hemen düşünüyordu. Yapılan antlaşmaya göre 1942 yılında çıkarılan krom İngiltere'ye aitti. Türk hükümeti bu durumu Almanya'nın kendisine verdiği savaş malzemesinin yetersizliğini öne sürerek geçiştirmeğe çalıştı.

⁵⁶ Paul, a.g.e, s: 148

⁵⁷ Johannes Glasneck, s. 179

Numan Menemencioğlu, Ocak 1943'ten sonra Almanya'ya istediği kadar krom verilmesini bu amaçla daha önceden yedek depolama yapılmasını ve yılları öngören bir antlaşma yapılmasını önerdi. Kroma karşılık Almanya'dan ağır toplar alınacaktı. Ribbentrop ve Reich İktisat bakanlığı bu öneriye katıldı.

9 Ekim 1941'de imzalanan Türk-Alman ticaret antlaşması 31 Mart 1943'e kadar 96 milyon Türk lirası tutarında karşılıklı mal değiş tokuşunu öngörüyordu. Türk hammaddeleri (bunlar arasında 15 Ocak 1943'ten başlayarak verilecek 45.000 ton krom cevheri, 120.000 ton bakır, 8.000 ton zeytinyağı, 7.000 ton pamuk, merinos, ham deri işlenmiş deri vb vardı.) Alman malları ile (savaş malzemesi, demir ve çelik, makine, taşıt araçları, bakır ürünleri ve ilaç) değiş tokuş edilecekti.⁵⁸

Nazi Almanya'sı ile Cumhuriyet Türkiye'sinin ticari açıdan bu şekilde yakınlaşması müttefikler ve özellikle İngiltere tarafından tasvip edilmedi. Almanya ile Türkiye arasında böyle bir antlaşma Alman propagandasının Türkiye'deki başarısını gösteriyordu. Almanların, Türkiye'yi etkilemesi Türkiye'nin müttefiklerle arasının açılmasına yol açmıştı. Ancak İngiltere'nin, Türkiye'yi tümüyle gözden çıkarması, onu Almanya'ya kaydıracağı için İngilizler dikkatli bir politika takip ediliyordu. Sonuçta, bu ticaret antlaşmasından karlı çıkan taraf Almanya oldu. Nazi ordularının Rusya'da yok olmak üzere olduğu bir sırada elde edilen krom sayesinde Alman silah sanayisi güçlendi.

---

⁵⁸ a.g.e., s. 183

Almanya adına Türkiye'den krom ithalini Krupp firması üstlenmişti. Krupp'un Türkiye'deki özel görevlisi Weiske'ye krom teslimi antlaşmalarının yapılması ve 1943 yılında krom cevherinin çabuk taşınmasını sağlamak için büyük yetkiler tanınmıştı. Ankara bu konuda Weiske'yi desteklemişti. 24 ağustos 1942'de, 1943 yılı için 45.000 tonluk antlaşmayı Weiske imzaladı. Bunun karşılığında Krupp 25 kamyon ile gemi dizel motorları verecekti. Kamyonlar cevheri taşıma için kullanacaktı.⁵⁹

Almanya'dan Türkiye'ye gönderilecek malzeme hakkında Alman Politik ve Ticari İşler Bürosu'ndan, Dış İşleri Bakanı Ribbentrop'u bilgilendirmek amacıyla önemli bir telgraf bulunmaktadır. Buradaki bilgilere göre, Türkiye'nin Almanya'ya yaklaşımı malzemenin verilip verilmeyeceğinde etkili olacaktır:

Will'den Ribbentrop'a

Gizli

Berlin, 17 Mart 1942.

Politik ve Ticari İşler Kısmı Şefi

Türkiye'ye Gönderilen Malzeme Hakkında

"Fedmareşal Keitel Büyükelçi Ritter'e, Führer'in Dış İşleri Bakanlığıyla henüz krom madeni almadan 20 D.C.A sahra topunu önceden teslim etmenin faydasını görüşmek istediğini haber vermiştir.

108 D.C.A 7,5 cm.lik sahra topuyla 400 merminin teslimi Krupp firmasıyla savaştan önce yapılan bir antlaşmada öngörülmüş fakat, bu savaşın çıkmasıyla yerine getirilememiştir

⁵⁹ A.g.e, s.186

Krupp fabrikalarında bulunan 20 topu teslim etmek zorundadır. Esasen onların Alman ordusunda kullanılması genel silah tipine uymadığı için güçlük yaratmaktadır.

Claudius 9 Ekim 1941 tarihinde Türkiye'yle yapmış olduğu anlaşmada yeniden 20 top ve 100 bin merminin verileceği vaad edilmişti. Krupp firmasının bunlar için yeni bir kontrat imzalaması lazımdır. Silahlı Genel Komutanlığı'nın, yapım halindeki top ve mermilerin 15 Ocak 1943'ten sonra teslimini sağlamak üzere Krupp firmasının görüşmelerine yön vermek istediği doğrudur.

Gerçekte, hükümetin anlaşmasına göre şu anda verdiklerimize karşılık krom alabiliriz. Ayrıca Ankara'daki büyükelçimiz topların bir an önce teslimini, anlaşmalarla buna mecbur olduğumuzu bildirmiştir. Toplar hazır olduğundan teslimlerini geciktirecek bir sebep yoktur.

Dış İşleri Bakanı, O.K.W⁶⁰ silahların verilen mühletten önce teslim edilip edilmeyeceğini sorduğundan Feldmareşal Keitel, Führer'e bu konuda bir rapor vermiş ve topların teslimi Führer'in emriyle yasaklanmıştır.

...Anlaşmaya bir an önce varılması politik görüş açısından da önemlidir. Bir gecikme, Türkleri 9 Ekim 1941 tarihli anlaşma şartlarını yerine getirme niyetimizden kuşkuya düşürebilir.”⁶¹

1942 Temmuz unda Türkiye'ye daha önce vaad edilen silahların listesi söz verildiği gibi gönderilmişti:

Papen'den Menemencioğlu'na

Gizli

Ankara, 12 Temmuz 1942

“Ekselanslarına bu gün imzalanan ek anlaşmanın IV. Maddesinin öngördüğü VIII. fiyat grubundan savaş malzemelerinin listesini takdim etmekle şeref duyarım:

⁶⁰ O.K.W: Alman Genel Kurmayı (Yazar'ın notu)

⁶¹ Paul, Gizli Belgeler, 21. Belge s.70

- Krupp malı 20 D.C.A sahra topu
- Bochum malı 40 cullaslı top(hafif top)
- 64 parça Skoda marka dağ topu

Saygılarımın kabulünü rica ederim ekselans.

Papen⁶²

Türk tarafını ilgilendiren en önemli konu, Almanya'ya verilen krom karşılığında alınacak silahlardır. Türk Genel Kurmayı alınacak silahların en yeni savaş tekniğine uygun olmasını istiyordu. Bu konuda Numan Menemencioğlu'na bir liste verilmişti. Papen'e iletilen bu listede, ağır tankları savaş dışında bırakabilen orta büyüklükte tanklar, aynı özellikte toplar, avcı ve bombardıman uçakları, uçaksavarlar ve denizaltılar bulunuyordu. İki heyetin karşılıklı görüşmelerinde 100 milyon Reich mark çapında bir antlaşmaya varıldı. Almanların vaat ettikleri Türk planlarının oldukça gerisinde kaldı. İstenen silahlar alınamamıştı. Almanya'nın Rusya'da gittikçe zor bir duruma düşmesiyle, Türkiye'den istenen krom miktarında artış talep edildi. Bu artış 1943 yılı için, 80.000 tondan 120.000 tona çıkarılmıştı. Türk tarafı bu istekleri kabul etmeyince Hitler iki yeni koşul ileri sürdü:

1)Türkiye savaş malzemesi için kullanılan hammaddelerin karşılığını sağlamalı

2)1 Ocak 1945'ten başlayarak Almanya'ya en az 50.000 ton krom cevheri verme yükümlülüğünü kabul etmeliydi.

Bu istekler Türkiye'nin olumsuz cevabıyla karşılandı. Böylece görüşmeler sık sık çıkmaza girdi. Ve bu konuda bir antlaşma sağlanamadı.⁶³

⁶² A.g.e.s. 78

⁶³ A.g.e, s. 191

II. BÖLÜM

II. DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİNDE NASYONAL SOSYALİZMİN TÜRK BASININA YANSIMASI

Bu bölümde Türk-Alman ilişkilerinde kopma noktası olan 1943 yılına kadar Nazi Almanyası ile Cumhuriyet Türkiye'si'nin politikaları anlatılacaktır. Her iki ülkenin politikalarındaki değişiklikler ve bu değişikliklerin basına yansımaları vurgulanacaktır.

1-) Nazi İdeolojisinin ve Yayılmasının Türk Basınına İlk Yansımaları

Savaş başladığı zaman "Türkiye'nin Hali Ne Olacak" başlıklı yazısında Zekariya Sertel "Türkiye ancak iki şartın tahakkuku halinde harbe girmeye mecbur olabilir: 1- Hudutlarımıza, hak ve menfaatlerimize doğrudan doğruya bir tecavüz vuku bulunduğu takdirde 2- Müttefiklerimizle yaptığımız anlaşmalar icabı olarak tahahütlerimizi ifa etmemiz mecburiyetinde kaldığımız takdirde."⁶⁴ demişti.

Türk dış Politikasını tarafsızlık siyaseti belirlemekteydi. Bu Türkiye'nin her zaman toprak bütünlüğünü korumaya yönelikti. Türkiye'nin hiçbir toprak talebi bulunmuyordu. Bu önemli politikanın uygulanmasında İsmet İnönü'nün ve Menemencioğlu'nun önemli bir yeri vardı.

⁶⁴ Tan, 6 Eylül 1939

İkinci Dünya Savaşı başladığı zaman Türk ekonomisi Cumhuriyet'ten beri çok az bir gelişme kaydedebilmişti. Türk ekonomik bağımsızlığı ile siyasi bağımsızlığın aynı anlamda değerlendirilmesi dış politikanın temelini oluşturuyordu. Savaşan taraflar Türkiye'nin ekonomik problemlerine çözüm arama yollarındaydı. Savaşan taraflardan Almanya ile Türkiye'nin sıkı bir ekonomik işbirliği bulunuyordu. Savaşın başlangıcına kadar Almanya ile ekonomik ilişkiler iyi seyrediyordu. Almanya bir çok bakımdan Türkiye'nin ticaret ortağıydı. Hitler döneminde Türkiye'nin ihtiyaçları için bir fon açılmıştı. Türkiye bunun karşılığında hammadde veriyordu. Bu arada basın konusunda olduğu gibi İngilizler de Türk piyasasını ele geçirmeye çalışıyordu. Savaş başladıktan sonra İngilizlerin başarılı olduğu ve Alman piyasasını ele geçirdiği dikkati çekmektedir.

Savaş öncesinde Türkiye, Müttefiklerin tepkisini almaktan çekiniyordu. Bunu belli etmek amacıyla İngiltere bloğuna yanaştı. Türkiye ile İngiltere ve Fransa arasındaki müzakereler devam ederken Almanya'nın yeni büyükelçisi Franz Von Papen ile Sovyetler Birliği dış işleri Bakan yardımcısı Potemkin Ankara'ya geldiler. Von Papen'in görevi Türkiye'yi Alman dış politikasına mümkün olduğu kadar yakın tutmak; yada en azından büyük bir savaşta Türkiye'nin tarafsızlığını sağlamaktı. Böylece İngiltere ile başlayan müzakerelerin bir ittifaka varmasına engel olunabilecekti.

Türkiye ile İngiltere arasında 15 Nisan'da başlayan müzakereler, 12 Mayıs 1939'da Türkiye'yi "*Barış Cephesi*" ne bağlayan bir deklarasyonun yayınlanması ile sonuçlandı. 1939 yılına kadar Fransa ile Türkiye arasındaki ilişkilerin iyileşmesini önlemiş bulunan Hatay meselesi etrafındaki görüşmeler sonuçlanamadığından Fransa ile buna benzer bir deklarasyon ancak 23 Haziran 1939'da imzalanmıştı.⁶⁵

⁶⁵ Ahmet Şükrü Esmer, Oral Sander *Olaylarla Türk Dış Politikası(1919-1995) Bölüm:II (1939-1945) Dönemi, Siyasal kitabevi, Ankara, 1996. s. 138*

Mihver devletleri İngiltere ile yapılan bu deklarasyona tepki göstermişler hiç olmazsa Türk-İngiliz ilişkilerinin gelişmesini daha da önlemeye çalışmışlardır. Von Papen bu deklarasyonun bir ittifaka varmasını önlemek için hükümet üzerinde baskıda bulunmuş ve Türkiye'nin, savaş çıkarmak için hazırlanmakta olan İngiltere ile yakınlaşmasının sakıncalarını belirtmiştir.

Türkiye ile Fransa arasında ittifak antlaşması 19 Ekim 1939'da imzalandı. Buna göre: "*Bir Avrupa devletinin saldırısı ile başlayan ve İngiltere ve Fransa'nın katılacakları bir savaş "Akdeniz'e intikal ettiği takdirde"* Türkiye İngiltere ve Fransa'ya yardım edecekti. Yada İngiltere ve Fransa'ya karşı tarafsızlık izleyecekti.⁶⁶ Ayrıca, Türkiye bir Avrupa devletinin saldırısına uğradığı takdirde İngiltere ve Fransa tarafından yardım görecekti. Bu maddeye dikkatli bakıldığında bir Avrupa devletinden söz edilmekteydi. Oysa Sovyet Rusya bir Asya devletiydi, dolayısıyla İngiltere ve Fransa bir Rus saldırısında Türkiye'yi korumayı taahhüt etmiyorlardı.

Yine bu antlaşmayla Türkiye, İngiltere ile Fransa'nın, Romanya ve Yunanistan'a verdikleri garantilerin yerine getirilmesinde yardımcı olacaktı.

Nazi İmparatorluğu adlı önemli eserin yazarı William L. Shirer savaş yıllarında tuttuğu günlüklerden Nazilerin, Türk uluslar arası politikasından memnun olmadığını ve Türklerin Müttefiklerin yanına yanaşmasının istenmediğini bildirmektedir. Türk-İngiliz dostluk antlaşması imzalanmasının ardından Nazilerin Türkiye'ye karşı bakışı daha da sertleşti.

⁶⁶ Almanlar Yunanistan'ı aldıktan sonra Girit'i işgal etmişlerdi. İngiltere ve Fransa arasında Akdeniz'in bu stratejik öneme sahip adası için yapılan savaşta Türkiye bu olayın dışında kalma yolunu seçti.

William L. Shirer'in 21 Ekim 1939 tarihli günlüğünde : “*Türklerin İngilizlerle evvelki gün karşılıklı yardım antlaşması imzalamasından dolayı, Von Papen Hitler tarafından azarlanmadan önce, aniden Berlin'e çıkageldi. Türklerin teşebbüsü uzun zamandan beri Almanların tesadüf etmedikleri bir diplomatik patlayış oldu. Almanlar bu tarz olaylardan hoşlanmıyorlar.*”⁶⁷ Şeklinde bir not tutmuştu.

Savaş başladığında Türk gazetelerinin hemen hepsinde Almanya'ya karşı tavır alınmıştı. İtalya'nın savaşın ilk günlerindeki tarafsız tutumu destekleniyordu. *Vakit* gazetesinde yazan *Sadi Ertem* müttefiklerin denizlerde üstün olduğunu ve İtalya'nın da üç tarafının denizlerle kaplı olduğundan bahsediyordu. Bu arada *Asım Us* aynı gazetede İtalya'nın savaşa girmek için uygun zamanı beklediğinden bahsetmişti. Ona göre Almanlar, Polonya'yı elde ettikten sonra Balkanlara inecekti, bu noktada İtalya savaşa girecekti.⁶⁸

Yeni Asır Gazetesi Almanya'nın saldırgan tutumunu sürdürdüğünü ve küçük ülkeleri yutmaya devam ettiğini bildiriyordu. Ancak Nazilere karşı sonsuza kadar direnecek ülkeler olduğu anlatılıyordu. İtalya'nın savaşın dışında kalmasıyla felaketin büyümesinin önüne geçilebileceği belirtiliyordu. İtalya'nın savaş dışı tutumuyla, felaketin Balkanlar ve Akdeniz'e sıçramasının önüne geçilecekti. Hitler'in yapamadığı hoşgörüyü Mussolini gösterebilirse savaş alanı sınırlı kalacaktı.⁶⁹

Savaşın başında Türk basınında kötümser bir hava sezilmektedir. Özellikle İtalya'nın savaş dışı kalabilmesi tüm gazete yazarlarında dikkati çeken genel kamuoyunu yansıtıyordu. Bu konuya ilgili olarak Necmettin Sadak:

⁶⁷ Öndeş, a.g.e, s. 744

⁶⁸ *Vakit*, 2 Eylül 1939

⁶⁹ *Yeni Asır*, 2 Eylül 1939

“İtalya bitaraf mı kalacak yoksa en uygun anı gördüğü zamanda mı harbe girecek? Bu esnada zihinleri çok meşgul eden budur. Öyle bir devirdeyiz ki, ne verilmiş sözlerin ne imzalanmış vesikaların kıymeti var. Devletlerin kararına hakim tek amil o andaki menfaat hesabıdır.”⁷⁰

Türkiye, Sovyetlere karşı temkinli yaklaşıyordu. Türk kurtuluş savaşından beri başlayan dostluk yerini hizipleşmeye bırakmıştı.

Almanya ile Sovyetlerin bir birlik antlaşması yapması, Türkiye’de tedirginlik yaratmıştı. 25 Ağustos’ta Ulus Gazetesi’nde Falih Rıfkı Atay bu konuya değinmekteydi:

“Sovyet Rusya ile Almanya arasında bir adem-i tecavüz misakının imza edildiği haberi her tarafta derin bir hayret uyandırmıştır. Herkesin dikkati Moskova’daki askeri müzakereler üstündeydi. Bu günlerde Moskova’dan beklenen havadis büyük demokrasilerle Sovyetler arasındaki askeri ve siyasi müzakerelerin neticesi hakkındaydı. Onun için adem-i tecavüz paktının imza edildiğini bildiren telgraflar adeta bir darbe tesiri yapmıştır. Bu mesele hakkında kati mütalaalar söylemek sırası gelmemiştir. Adem-i tecavüz paktının hakiki maiyetini muhakeme etmek için imza edilmiş olan paktın umum- mahiyeti haricinde daha etraflı ve bilhassa müzakerelere hakim olan zihniyeti gösterir tafsilat beklemek icab eder. Onun için bundan sonra gelecek haberlerin bizi sulhu tehlikeye sokmak için değil belki sulhu kurtarmak maksadıyla yapılmış olan bir teşebbüsün neticeleri karşısında bırakacağına itimadımızı muhafaza ediyoruz.”⁷¹

Almanya, küçük devletlerin aralarına uzlaşmazlık sokarak kendi tarafına çekmeyi düşünüyordu. Tan Gazetesi’nde Zekariya Sertel’in bununla ilgili bir yazı yazmıştı:

⁷⁰ Akşam, 10 Eylül 1939

⁷¹ Ulus 25 Ağustos 1939)

“Almanya'nın siyaseti küçük devletleri birbirinden ayırarak birer birer avlamaktır. Evvela Orta Avrupa ve şimal memleketlerine karşı tatbik ettiği bu siyasetini Balkanlara karşı da aynı maharetle tatbik sahasına koymuştur...”⁷²

1 Eylül 1939'da Almanya'nın Polonya'ya girmesi tüm Dünyada şaşkınlıkla karşılanmıştı. Bu olaya Türk gazetelerinde de geniş şekilde yer verildi. Hemen hemen tüm gazeteler “Savaş Başladı” manşetini yapmışlardı.

“Avrupa'da Harp Başladı... Almanya Polonya'yı kısa zamanda imha etti.”⁷³

Tan gazetesinde de Zekariya Sertel'in bu konuyla ilgili yorumları yer alıyordu:

“Yatıştırma Siyaseti Yerine Barış siyaseti....

Dünya'yı rahatsız eden bütün meseleleri kökünden halletme zamanı gelmiştir. Bu ya İngiltere'nin istediği gibi sulh masasında yahut Hitler'in arzu ettiği gibi harp sahasında tahakkuk edecektir.”⁷⁴

Almanya'yı uyaran İngiltere ve Müttefikler son ihtarlarını yapıyordu.

“Hitler'e son mühlet verildi”⁷⁵

İngiltere Kıta Avrupa'sında yer almamasına rağmen kıtanın iç problemleriyle yakından ilgiliydi. İngiliz dış işleri bakanı Almanya'yı kesin bir dille uyarmıştı.

“Harb Hitlerizm yıkılincaya kadar devam edecektir.”⁷⁶

---

⁷² Tan, 26 Mart 1941

⁷³ Yeni Asır, 1 Eylül 1939

⁷⁴ Tan, 1 Eylül 1939

⁷⁵ Tan, 3 Eylül 1939

⁷⁶ Tan, 11 Eylül 1939

Almanya esas olarak savaşı kazanmak için büyük bir ekonomik desteğe ihtiyaç duymaktaydı. Tahıl konusunda, çeşitli madenlerin sağlanmasında Avrupa ile ticaretini sıkı tutmalıydı. Bu durumla ilgili olarak Zekariya Sertel "*Almanya iktisaden bu harbi başaramaz*" başlıklı yazısında bu konuya dikkat çekmekteydi.⁷⁷

Alman-Leh karşıtlığı büyük bir antlaşmazlığa neden olmuştu. İngiltere bir Sovyet-İngiliz-Fransız askeri ittifakı düşünmekteydi. Danztzig nedeniyle başlayan olaylar oldukça kızışmıştı. Almanların Dantzig koridoruna yanaşıp oldu bitti amaçları ortadaydı. Bununla ilgili *Son Posta* Gazetesi'nde:

*"Hitler Danzig işinde tuttuğu yolu değiştirmez ve müzakere teklifini kabul etmezse harb muhakkaktır. Bu harbin yegane mesulü Hitler'le Alman milleti olacaktır. Fakat Hitler bu büyük mesuliyeti üstüne alabilecek midir? Acaba Alman milleti hesap edemiyor mu ki bir Dünya harbinde Mihver devletleri için son zafer imkansız gibidir."*⁷⁸

Almanya Polonya'ya saldırdıktan sonra ; Hitler bir açıklama yapmıştı:

*"Almanya'nın yeni sulh şartları: Avusturya, Polonya, Çekoslovakya mukadderatı müşterek bir komisyon tarafından tayin edilmeli."*⁷⁹

Esasen Hitler Devletlerin tepkisinden çekindiği için Doğu politikasında elde etmek istediğinin azamisini istiyordu. Almanya gerek kendisine dayatılan barış antlaşmalarına gerekse kendi belirttiği barış antlaşmalarına rağmen savaşımaya devam etmekteydi.

*"Almanya Ancak Hayat Sahalı Bir Sulhu Kabul Edebilirmiş"*⁸⁰

⁷⁷ Tan, 19 Eylül 1939

⁷⁸ *Son Posta*, 11 Temmuz 1939

⁷⁹ *Vakit*, 8 şubat 1940

⁸⁰ Tan, 12 Şubat 1940

Burada bahsedilen hayat sahası hemen hemen Avrupa'nın tümü olmalıydı.

Faşist Almanya ile İtalya'nın birlikte hareket etmesi beklenen bir olaydı. Hitler Nazizm düşüncesinde ideolojik olarak İtalyan lider Mussolini'yi örnek almıştı. İtalya da Almanya gibi yayılmak istiyor bu amaçla iki devletin çıkarları birbiriyle uyuşuyordu. Mussolini ile Hitler'in buluşması Türk basınında yer almıştı:

*"Hitler'in Berlin'deki mesai odasını terk ederek İtalya'ya gitmek zahmetine katlanması herhalde mühim ve kati hareketlerin arefesinde bulunduğumuza delalet eder."*⁸¹

Bu arada Hitler tarafsız devletleri de sıkıştırmaya başlamıştı. Özellikle Hollanda, Belçika gibi ülkelerdeki Yahudiler yoğun bir soruşturma altına alınmıştı.

*"Hitler Bitarafları Tazyike Başladı... Hollanda tecavüze silahla mukavemet edecek"*⁸²

*"Belçika kralı ordusunu teslim etti. Hükümet kralı dinlemiyor, harbe devam edecek"*⁸³

Sonkanun 1940'ta muharebe zayıflayınca, bu durum Türk basınına şöyle yansımıştı:

*"...Almanya bugünkü abluka harbinin bila müddet uzamasına karşı lakayit kalamaz. Hitler Alman milletini meşgul etmek ve efkârı umumiye yi daima heyecanda bulundurmak için bir harp yapmağa mecburdur."*⁸⁴

---

⁸¹ Tan, 21 Mart 1940

⁸² Tan, 7 İkincikanun 1940

⁸³ Tan, 17 Sonkanun 1940

⁸⁴ Tan, 17 Sonkanun 1940

Esasen Nazi ordularının en başarılı yılı sayılabilecek 1940 yılında bile Türk basınında Alman Ordusu'nun başarısız olduğu yolunda haberler yer alıyordu. *Tan* Gazetesi'nde E.Ş. Atabey "Hitler Son Silahını da kullanacak mı?" başlıklı bir yazı yer almıştı:

*"Hitler'in sıkıştığını ve sulh yapmak istediğini hiç kimse, hatta Nazilerin propaganda şefi dahi inkar edemiyor. Fakat Hitler Polonya'yı çiğnedikten sonra Almanya'yı sulhe kavuşturacak silahı bulamıyor. Elinde kalan son silah hava silahıdır."*⁸⁵

7 Nisan 1939'da İtalya Arnavutluk'u işgal etmişti. Demokratik ülkelerin tepkisi üzerine Almanya ile çelik paktını imzaladı. *Akşam* Gazetesi'nde genellikle askeri konularda yazan Necmettin Sadak bu konuya değinmişti:

*"Bu harpte silaha çok ehemmiyet veriliyor. Bazı savaşları sadece tank ve tayyarelerin kazandığına inanlar var. Fakat bu günkü harplerde... yenilgiyi silah azlığında bulmak demir ve çelik kudretine fazla tılsım vermektir."*⁸⁶

İtalya'nın Fransa'ya savaş ilan etmesi 10 Haziran 1940'ı buldu. İtalya'nın Yunanistan'a karşı giriştiği hareket başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Rusya'daki İtalyan birlikleri Stalingrad'dan sonra Romanya'ya doğru çekildiler. İtalyan birlikleri, daha sonra Sicilya'ya çıkarma yapan İngiliz ve A.B.D birlikleri karşısında başarı elde edemediler

---

⁸⁵ *Tan*, 2 Ocak 1940

⁸⁶ *Tan*, 1 Nisan 1942

Balkanlar'da bir savaşın başlaması Türkiye'nin büyük bir tehlike altına girmesi demektir. Türk kamuoyunun dikkati de gazetelerde çıkan yazılar ile bu konuya çekiliyordu. Alman Dış işleri bakanı Balkanlarla ilgili bir açıklama yapmıştı. "Tuna ve Balkanlara karşı hiçbir tecavüz etmemiz yoktur..."⁸⁷ Bu açıklamanın ardından Balkanlardaki "küçük uluslar" bir derecede olsa rahatlamıştı. Cumhuriyet Gazetesinde Türkiye'nin, Almanya'ya kışkırtıcı hareketlerden uzak durması gerektiği anlatılıyordu. Şükrü Saraçoğlu'nun bir demeci Cumhuriyet gazetesine yansımıştı:

*"Eğer bir taarruza girmezsek ve Bizi taahhütlerimizi ifaya mecbur edici bir hadise çıkmazsa sulh yolunda nihayete kadar yürümek azmindeyiz."*⁸⁸

Türkiye müttefiklerle anlaşma yoluna gittikten sonra kendisine Balkanlardan gelebilecek bir Alman tehlikesini önlemek amacıyla Balkan Antantını canlandırma çabalarına girişti. Böylece Türkiye, Almanya'ya karşı Balkanlarda kuvvetli birlik kuruyor ve böylece batısında bir "güvenlik alanı" meydana getiriyordu.

Bu arada Müttefiklerin Türkiye'nin savaşa girmemesi için güvendikleri bir diğer noktada "Balkan Antantı" idi. Bütün güçlülere rağmen Balkan devletleri iki savaş arası dönemde bir dostluk kurmayı başarmıştı. Ancak savaştan önce Balkan Antantı devletlere herhangi bir güvence vermemişti. Bundan dolayı Balkan devletleri gruplaşmıştı. Nitekim "*Balkan Antantı, Türk-Yunan ve Yugoslav- Rumen bloğu olarak ikiye ayrılmış.*"⁸⁹ Şeklinde bir haber yer almıştı.

⁸⁷ Tan, 6 Şubat 1940

⁸⁸ Cumhuriyet, 1 Şubat 1940

⁸⁹ Tan, 28 Sonkanun 1940

2 Şubat 1940'ta başlayacak olan Balkan Antantı bakanlar konseyi toplantısı Türkiye'nin batı sınırlarında güvenliğini sağlaması için iyi bir fırsattı. Ancak toplantıda bir karar alınamadı. Hatta Bulgaristan ile Türkiye iki karşı kampta hizipleşti. Buna rağmen bazı Türk gazetelerinde Balkan Antantı'nın daha "*Evvelkinden daha kuvvetli bir hal aldığı söyleniyordu.*"⁹⁰ Yunan başvekili Metaxas'a göre ise "*Balkan Antantı Almanlara karşı tam bir fikir birliğini temsil etmekteydi.*"⁹¹

Gazete haberlerinin, 1940 yılına doğru veya Mihverin Balkanlar'a girmesinden sonra, Balkanlar konusunda yoğunlaştığı görülür.

"Almanya ve Sovyet Rusya Balkanları kendi nüfuz mıntikaları haline getirmek için faaliyettedirler. Müttefikler hala Balkanlar'da harekete geçememişlerdir."

Bu arada Zekariya Sertel Tan'da "*Balkanlara Harp Nereden ve Nasıl Gelebilir*" başlıklı yazı dizisinde konuyu irdelemektedir: "*İngiltere Balkanlar'da Almanya'ya karşı iktisadi bir harp açmaktadır. Bu harbin muvaffakiyetle neticelendirilmesi Almanya'yı bu sahadaki iktisadi kaynaklarından mahrum edebilir.*"⁹²

Savaş uzadıkça Balkanlardaki durumdaki karışıklık gösteriyordu. Esasen Almanya'nın Balkanlar'da bir cephe açması beklenmiyordu.

*"Almanların harp siyaseti bir cephe de dövuşmektir. Almanya'nın Balkanlar'da yeni bir cephe açmak isteyeceği tahmin edilemez."*⁹³

⁹⁰ Tan, 4 Şubat 1940

⁹¹ Tan, 5 Şubat 1940

⁹² Tan, 29 Sonkanun 1940

⁹³ Tan, 18 Sonkanun 1940

"*Harp Balkanlar'a Geliyor mu?*" başlıklı yazısında Zekariya Sertel konuyu incelemekteydi. "*Hakikaten Almanya Balkanlara inecek midir? Biz bunu şimdilik varit görmüyoruz. Çünkü bu gün Almanya'nın menfaati Balkanlar'da sulh ve sulhun devamındadır. İngiliz ablokasının tazyikini azaltmak için Balkanlardan ekonomik bakımdan azami derecede istifadeye mecburdur. Harici ticaretinin %20 sini Balkanlar ve Tuna memleketleriyle yapmaktadır. Hatta Romanya'dan kafi derecede petrol ve buğday alamamaktan müştekidir.*"⁹⁴

Almanya'ya müttefikler tarafından uygulanan abluka Alman savaş sanayini önemli ölçüde etkilemişti. Almanya'nın iktisadi ve askeri yönleriyle ilgili olarak *Vakit* gazetesinde "*Almanya'nın Zaafları*" başlığıyla bir yazı dizisi başlamıştı:

"... *Almanya iktisadi hayatı üzerinde müessir olan neticeler ne vermiştir. Japonya ile Almanya arasındaki ticaret sekteye uğramıştır. 1939 Temmuz'unda Almanya, Japonya'dan 18 milyon yens kıymetinde mal alırken kısa bir zamanda bu miktar 9 milyona düştü...*

Bu gün Almanya'nın deniz aşırı memleketlerle yapmakta olduğu ticaret 1914-1918 senesinden çok daha vahim vaziyettedir. Fransız devriye gemileri Almanya'ya gelen malları ve gemileri zaptetmektedir. Almanya bir çok hammadeden mahrumdur. Bunun için iktisadi muvazenesini ancak dış ticaret ile temin etmekte idi...

Almanya'nın zayıf noktaları nerede? Almanya dış piyasalardaki iktisadi harbi kaybetti. 5 aydan beri ithalatı %55, ihracatı %40 nispetinde düştü...

Almanya'ya hammadde ihraç eden memleketlerin bir çokları abluka hudutları dışındadır.

Almanya;

⁹⁴ Tan, 27 Sonkanun 1940

Krom ----- -Türkiye ⁹⁵

Kauçuk, Demir-----İsveç, Fransa, Japonya

Bakır-----Birleşik Amerika, Yugoslavya, İngiltere

gibi memleketler Almanya'ya hammadde ihraç etmektedir."⁹⁶

Harbin savaş sırasında birkaç kez Balkanlara yakınlaşması ve zaman zaman da uzaklaşması söz konusuydu. Savaş balkanlara yayılma eğilimi gösterdikçe Türkiye'nin tedirginliği de artmaktaydı. Bu durum doğal olarak basına da yansiyordu:

"Harp Balkanlardan yine ulaştı. Almanya ve İtalya ayrı ayrı sebeplerle Balkanlarda sulhun ve statükonun devamına taraftardır. Almanya'nın Balkanlardan azami derecede istifade edebilmek için harbin Balkanlara sirayetini muhaliftir. Bu sebeptendir ki Balkan devletlerine hudutlarını garanti etmeye amadedir." ⁹⁷

Gerek Almanya gerekse Sovyetler Balkanlar'da yayılmayı düşünüyordu. Bu her iki tarafın politikasında açıkça belli oluyordu. Bu konuyla ilgili Türk basınında bir çok yorum yapılıyordu:

"Almanya ve Sovyet Rusya Balkanları kendi nüfuz mıntikaları haline getirmek için faaliyettedirler. Müttefikler hala Balkanlarda harekete geçmemişlerdir..." ⁹⁸

Zekariya Sertel, Balkanlara sıçrayan savaşla ilgili olarak *"Balkanlara Harp Geliyor mu?"* yazısıyla durumu bir kez daha değerlendirmiştir:

⁹⁵ Almanya'nın Türkiye'den aldığı krom konusuna I. Bölümde değinilmiştir.

⁹⁶ *Vakit*, 6 Şubat 1940

⁹⁷ *Tan*, 4 Nisan 1940

⁹⁸ *Tan*, 30 sonkanun, 1940

“Balkanlarda harp havasını yaratan Roma’dır. Tuna ve Balkanların harp tehlikesine maruz bulunduğu hakkındaki haberler Roma’dan çıkmaktadır. Maksat Balkan devletlerini bir harp tehlikesiyle ürkütmek ve İtalya’nın himayesi altında bir blok teşkiline teşvik ve ikna etmektedir.”⁹⁹

Alman propagandası Balkanlardaki bütün devletlerde görülüyordu. Almanların Balkanlardaki propaganda faaliyetlerine karşı İngiltere bir dizi önlem almaya çalışmıştı. Bu konuya Tan Gazetesi’nde yer verilmişti:

“İngiltere Balkanlarda Almanya’ya karşı iktisadi bir harp açmaktadır. Bu harbin muvaffakiyetle neticelenmesi Almanya’yı bu sahadaki iktisadi kaynaklarından mahrum bırakabilir...”¹⁰⁰

Gazetelerde bazı Balkan uluslarının Nazi diktasını kabul etmesi eleştirilmekteydi. Cumhuriyet Gazetesinde Yunus Nadi *“Seslerini Çıkarmaya Hakları Yoktur...”* başlıklı yazısında,

“Bulgaristan’la Romanya’nın kendi topraklarını yabancı kuvvetlerin emrine tevdi eyledikten sonra bu kuvvetlerin yaptıkları taarruz neticesinde, kendi memleketlerinin harb sahnesi olmasına karşı söyleyecekleri tek söz kalmamıştır.”¹⁰¹

Almanya müttefikler tarafından katı bir abluka altına alınmıştı. Zekariya Sertel’in bu konuyla ilgili *“Ablokanın diğer neticeleri ne olabilir”* başlıklı yazıda *“Müttefiklerin Almanya etrafındaki ablukayı şiddetlendirmeye başlamalarının ilk neticesi Almanya’nın İsveç’ten almakta buldukları demir temini için derhal Şimal memleketlerini işgale başlaması olacaktır.”¹⁰²*

İngiltere Dış İşleri Bakanı Dünya basınına şöyle bir açıklama yapmıştı:

⁹⁹ Tan, 28 sonkanun 1940

¹⁰⁰ Tan, 29 Sonkanun 1940

¹⁰¹ Cumhuriyet, 8 Nisan 1941

¹⁰² Tan, 12 Nisan 1940

*“Chamberlain diyor ki: Almanya şimdiye kadar bir çok yanlış hesaplara katıldı. Fakat hiç biri bu kadar müthiş olmadı.”*¹⁰³

Temmuz 1940'ta ise barışa dair ümitler sona ermişti.

*“Chamberlain sulh şayiasını tezhip etti. Ya harbi kazanacağız yahut da mahvolacağız.”*¹⁰⁴

Özellikle İngiltere'nin Almanya hakkındaki kararlı yargıları gazetelerde manşet olmaktadır.

*“Churchill diyor ki : “Hitlerizm'i Avrupa'dan sökeceğim”*¹⁰⁵

Türk gazetelerinde emekli generallerin görüşlerine de yer veriliyordu:

*“Alman akınları İngiltere'de ne panik yapabilmiş ne de hava hakimiyetini elde edebilmiştir. İngiliz tayyarelerinin Alman menbaalarına vurduğu darbeler ise çok ağırdır.”*¹⁰⁶

1942 yılında Alman orduları için zafer ufukta görünüyordu. 1942 ilkbaharında Almanlar büyük bir başarı elde etmişti. Bu konuda Alman devlet reisi Adolf Hitler Alman meclisinde bir konuşma yapmıştı. Almanya savaşta başarı elde ettikçe Türklerin kendi yanına kayacağını düşünüyordu. Hitler'in Alman meclisinde yaptığı konuşmada Almanya'nın savaşta elde ettiği başarılarından bahsedilmekteydi. Bu konuşmada altı hafta bile sürmeden Fransız ve İngiliz ordularının nasıl yenildiğinden bahsediliyordu. Bu konuşmada Hitler Alman meclisinden kendisine yeni haklar tanınmasını talep ediyordu. Ayrıca İngiltere'nin politikasından, komünizm karşıtı düşünceler ve ülkelerden de uzunca bahsetmişti. Yaptığı bu konuşmayı tarihten örnekler vererek genişletiyordu. Bu konuşmaya Türk basınında da geniş yer verildi.

---

¹⁰³ Tan, 17 Nisan 1940

¹⁰⁴ Tan, 1 Temmuz 1940

¹⁰⁵ Tan, 19 İkincikanun 1941

¹⁰⁶ Tan, 21 İkincikanun 1941

Adolf Hitler'in yaptığı bu konuşma 1939-1945 yılları arasında Türk basınında da "Alman Devlet Reisi Adolf Hitler tarafından 26 Nisan 1942 tarihinde Reichstag'da irad olunan Nutuk"¹⁰⁷ başlığıyla yansımıştı:

"Avrupa kıt'asındaki devletlerin iç teşkilatının tereddidinden beri İngiltere'nin kendi dünya imperatorluğunun inkişaf ve büyümesini Avrupa karasının parçalanmasında arayan bir siyasi doktrine istinad ettiği artık herkesce anlaşılmiş bir hakikattir. İngiliz siyasetine istikamet veren bu düşüncenin şüphesiz pek cazip tarafları vardı. Avrupa sayısız dahili harplerde damarlarındaki kanın son damlalarını akıtırken Büyük Britanya asgari kan sarfı bahasına bütün dünyayı kaplıyan bir devlet kurmaya muvaffak olmuşdu.

...Boş laflara dayanan delillerle Avrupa milletlerinin devamlı surette parçalanarak yekdiğerlerine karşı tahrik olunabileceğini umanların bu arzusu gittikçe akamete uğramıştır. İngiltere bu yüzden mevcut bir vaziyetden rahatça faydalanmak mevkiinden, o vaziyetin müdafii ve hatta sürekli bir tarzda idamesini temine çalışan bir kuvvet mevkiine düşmüştür.

...Herkesin şu hakikatleri görerek itiraf etmesi lazımdı:

1)Almanya'nın kendisine vurulan zincirlerden kurtulması ancak bir zaman meselesiydi. Çünkü tam dört yıl bütün dünyaya karşı koyan ve ancak yalan ve dolana müstenid dahili bir isyan neticesinde Versailles'e gitmeğe mecbur edilen bir milletin günün birinde kendisinin aldatıldığını anlamasından ve bu aldatmanın sonuçlarını kendisinde esas itibarile mevcut kuvvete dayanarak bertaraf etmek istemesinden daha tabii bir şey olamazdı.

2)Bu harbin cereyanı sırasında İngiltere tarafından bizzat istenilen yardımların geri çevrilmesine artık imkan yoktu...

¹⁰⁷ "Alman Devlet Reisi Adolf Hitler tarafından 26 Nisan 1942 tarihinde Reichstag'da irad olunan Nutuk", İzmir Milli Kütüphane, no: 8363031613486, 1942.

3)İngiltere Cihan Harbine girdiği vakit denizlerde iki devlet standardını temin için harbetmekteydi ve Almanya'nın 10'a nazaran 5 veya 6 nispetinde bir kuvveti olmasına müsaade etmek istemiyordu. Halbuki İngiltere harbi- zannına göre muzaffaren- bitirdiği vakit denizlerde Japonya Almanya'nın, Amerika da bizzat İngiltere'nin yerine geçmiş bulunuyordu.

...Harp İngiliz İmperatorluğu için ancak bir felaketle neticelenebilir ve neticelenecektir. İngiltere kiminle ittifak ederse etsin, bu harbin sonunda müttefikini kendisinden behemehal daha kuvvetli bulacaktır. İçinde yaşayan büyük sermayedarlar Bolşevik devlet adamlarını istedikleri kadar derin ikiyüzlü bir dostlukla selamlasınlar, başpiskoposları Bolşevik dinsizliğinin kana susamış canavarlarını kucaklamada yekdiğeriyle istedikleri kadar yarışsınlar bu devletin tabiat düsturlarına aykırı koalisyonlarını ahlak bakımından kedi milletine ve bütün dünyaya karşı haklı göstermek için yalan, ikiyüzlülük ve dolandırıcılık vasıtalarına ne kadar başvurulursa vurulsun, gözü açılmış olan milletleri hakikaten aldatmağa ve zâruri bir tarih gelişiminin tabii seyrini değışdirmeğe artık imkan yoktur.

...Adı, proleter sınıfın egemenliği olan bu sistem hakikatde Yahudi diktatörlüğünün ta kendisidir! Maksadı milletlerin milli idare ve münevver sınıflarını kökünden kazımak ve bu suretle başsız ve kendi kabahtile silahsız kalmış olan proletaryanın tahsisan beynelmilel Yahudi haydutların idaresi altına girmesini temin etmektedir.

Şeytanın insanlara musallat ettiği bu büyük beladan Macaristan daha ziyade mütessir olmuştur. Orada da ancak milli kuvvetler sayesinde bu Yahudi zorbalığının önüne geçmeğe muvaffakiyet elvermiştir...Eşi bulunmaz bir mürşidin idaresi altında İtalyan muharıpleri ve İtalyan gençliği, demokrasi korkaklığı ile Bolşevik zorbalığı arasındaki kompromiyi kanlı bir mücadeleden sonra yere sererek yerine yeni ve müsbet bir millet ve devlet mefkuresi kurmağa muvaffak olmuştur... Avrupa'nın hemen hemen bütün devletleri, millitlerin mukaderratını alakadar eden bu meseleye karşı son senelerde vaziyet almak mecburiyetini hissettiler.

Sovyet Rusya'da olduğu gibi – kanlı Yahudi kırbacı altında inleyen hayvanlaşmış bir insan kitlesi bulunmaktadır. Karşı tarafta ise hürriyet ve istiklalleri ve bilhassa kendi mensuplarının günlük ekmeğini temin için savaşılan milletler yer almıştır. Yani Kremlin mahzenlerinden New York'taki bankaların kubbelerine kadar zenginlik içinde yaşayanlara ve bir az daha yüksek fiyatlar elde etmek için buğday, mısır, kahve ve sairesini yakıp atanlara karşı halkının bütün çalışmalarına rağmen günlük ekmeğini çıkaramayan ve tek bir mahsulün fena olması yüzünden kıtlık içinde ve aç kalan milletler ayaklanmışdır...”

Yine aynı konuşmada Hitler Almanya'nın cephelerdeki faaliyetlerinden ve Nazi ordularının başarılarından bahsetmiştir:

“...Geçen yılın harp hareketi hakkında son olarak 11 İlkanun 1941 tarihinde bir hasbıhalde bulundum. Hakikati ister budalalıkları ve isterse fena fikirleri dolayısıyla, ne görmek ve ne de anlamak istemeyen insanları sözle ikna etmek gayesini istihdaf etmiş değilim... Olan bitenler arasında hiçbir safha yoktur ki, bay Churchill tarafından şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da “cesaret verici” bir mahiyette görülmesin.

İngiliz menfaatperestliği namına başkalarının mezbahaya sürüklenmeye razı olmaları da daha az "cesaret verici" bir şey değildir. General Mac Arthur'un Filipinlerden savuşmağa muvaffak oluşu da, "cesaret verici" bir hareket olmuşdu...

Her milletin kendine has cesaretlenme usulleri vardır. Mesela ben şahsen 33 milyonluk bir Polonya devletini müteaddid imha meydan muharebelerinden sonra 18 gün içinde silip süpürmeğe muvaffak oluşumuzu vaktile cesaret verici bir hadise olarak telakki etmişdim. Karalanmış suratlar ve kavuçuk tabanlı ayakkabılarla gece karanlığında değil, güpe gündüz ve altı çivili dağ ayakkabılarile Norveç'e çıkararak orayı altı hafta gibi kısa bir zamanda tamamen elimize geçirmiş olmamızın da cesaret veren bir şey olduğunu sanmakdayım.

Altı hafta bile sürmeden Fransız-İngiliz ordularını tamamen imha edinceye kadar dövmeğe, bir haftadan az bir zamanda Hollanda'yı ve üç hafta geçmeden Belçika'yı tamamen zorumuz altına almağa, İngiliz kuvvetlerini dağıtarak esir etmeğe ve nihayet Dunquerque'de denize dökmeğe muvaffak olmakdan cesaret duymak da haklı olduğumuza kaniim.

...İngiliz sefer heyetinin bakıyetüssüyufunun ve esir edilemeyenlerinin en büyük bir hızla önce Pelepones, sonra Girid üzerinde deniz istikametinde kaybolduğunu görmek de cesaretimizi arttırmışdır

...bolşevik tehlikesini sınırlarımızdan 1000 kilometre uzağa atabilmiş olmamız ve aynı müddet zarfında denizatlılarımızın, hava silahlarımızın ve diğer deniz kuvvetlerimizin 16 milyon rüsum tondan fazla düşman ticaret gemisi batırmış olmaları ve batırmalarına bu gün de devam etmeleri Alman milleti için daha az cesaret verici bir olay olmasa gerektir..."

Hitler konuşmasının bundan sonraki kısmında Rusya Seferine değinmekteydi:

“...Şark'da 140 yıldan beri görülmemiş bir kış başlamış bulunuyordu. Isı, birkaç gün içinde sıfır dereceden ve daha yüksek hararetlerden nakıs 47 dereceye ve hatta onun da altına düşüvermişti...dehşetli bir soğuk dalgasının birden bire ortalığı kaplaması yalnız insanları değil, onlardan daha ziyade makineleri kötürüm etmekte idi. Bizi tehdit eden bu felaketin bertaraf edilmesini... askerlerimize borçluyuz... Napoleon orduları 1812 de Moskova'dan geri çekilmeğe başlayarak nihayet imha edildikleri vakit azami soğukluk derecesi takriben sıfırın altında 25 derce idi. Bu yıl Şark cephesinin bir yerinde kaydettiğimiz en fazla soğukluk ise tam 52 derce idi...”

Konuşmanın bundan sonraki kısmında Hitler, savaşın cephelerde Alman galibiyetiyle devam ettiğinden bahsetmekte idi. Savaş anında kararların kendi elinden çabuk bir şekilde verilmesini sağlamak için Alman Führer'i olarak meclisten yetkiler istemekteydi:

“Nasyonal Sosyalizmin milletimiz üzerindeki terbiyevi tesirinin gitdikçe genişlediğini görmekten büyük bir gurur ve derin haz duymaktayım... parti idare bakımından imtisale şayan bir şekilde çalışmaktadır... Biz, bundan 130 yıl önce başka birisini mağlup etmiş olan makus bir talii yenmiş bulunuyoruz.

... ödevlerimi yerine getirmek için her şeyi yapmağa azmetmiş olduğumu siz eski mücadele arkadaşlarımla şüphesi bulunmasa gerektir.

Yalnız bunun için bir şey beklemekteyim: O da hayat ve memet mevzuu bahs olan büyük vazifenin ifasında kayıtsız şartsız itaat gösterilmediği ve çalışılmadığı takdirde müdahale ederek bizzat harekete geçmek üzere milletin bana selahiyet vermesidir... vazifesini yapmadıklarını tesbit ettiğim insanları, kim oldukları ve ne gibi müktesep hakları bulunduğunu katiyen nazarı itibara almaksızın ya doğrudan doğruya azletmeğe veyahut da memuriyet ve mevkiinden uzaklaşdırmağa kanunen hakkım bulunduğunu Alman Reichstag'ı tarafından sarahaten tekidini rica ederim...

Bundan başka Alman Adliyesinin de milletin kendisi için değil, kendisinin millet için kurulmuş bulunduğunu, yani her hangi bir hakkın şeklen idamesi için Almanya'yı çevreleyen alemin yıkılmasının değil -adliyenin şekil hakkındaki düşüncelerine tezat da teşkil etse - her şeyden evvel Almanya'nın yaşamasının matlup olduğunu anlamasını isterim."

Hitler'in Alman meclisinden bazı haklar istemesine bu konuşmanın, ertesi günü yayımlanan Akşam gazetesinde değinilmişti. "Hitler Meclisten Yeni Salahiyetler Aldı" manşetiyle bir baskı yapılmıştı. Aynı baskıda Hitler'in bu uzun konuşmasına da değinilmişti:

"...Hitler Yahudilere şiddetle hücum ederek dünyanın bütün felaketlerinden onları mesul göstermiş, Bolşeviklikten, Faşistlikten, Nasyonal Sosyalistlikten bahsetmiş, bu harbin muhtelif sahalarına temas ederek Almanya'nın başarıları ile karşı taraf arasında bir mukayese yapmış ve alay etmiştir."

Aynı haberin devamında:

"Reichstag meclisini toplayan Almanya devlet reisi Hitler dün bir nutuk söyledi... son kısımlarında sinirli ve heyecanlı idi... Nutkun baş tarafı imparatorlukların yıkılışını anlatan bir tarih felsefesidir. Eski tarihten örnek alan Hitler, Britanya İmparatorluğu'nun yıkılacağına inanıyor. İngiliz ve Amerikan politikasını, Yahudi ve kapitalist rejimlerini, demokrasi yalanını... kaç yıldır her zamanki gibi yerin dibine batıran Hitler, İngiltere başvekilinin cesaret verici diye anlattığı alametlerle alay etti... Hitler'in bu nutkundan harbe yahut sulhla ilgili yeni düşünceler yoktur... Hitler bu harbin İngiltere'nin yıkılması ile biteceğine inanmaktadır." ¹⁰⁸

¹⁰⁸ Akşam, 27 Nisan 1942

2-) Turancı Basın

Daha önce değinildiği gibi Almanların Rusya'ya büyük taarruzu sırasında Rus bozkırlarında yaşayan Türk Halklarının bağımsızlığı gündeme gelmişti. Böylece eskiden beri süregelen Turan düşü tekrar alevlendi. Almanlar, bu topraklarda yaşayan Türk halkların bağımsızlığını vereceklerini açıkça belli etmiyordu. Bağımsızlık konusunda bazı Turancı çevrelerin ve Alman diplomatların Alman ve Türk dış politikasından farklı davranması çeşitli sorunlara yol açmıştı.

Rus - Alman savaşı sırasında, Almanların, Türkiye'yi kendi yanlarında savaşa sokma çabaları daha da artmıştı. Alman Dış İşleri Bakanı Ribbentrop, Türkiye'ye tam da bu sırada önemli bir miktar para göndermişti. Bu paranın Alman propagandası için kullanılacağı açıktı.

Oysa, Hitler tarafından bu Toprakların Turan hayaline verilmeyeceği, bu toprakların canını, kanını feda eden Nazi askerleri pahasına elde edildiği vurgulanıyordu. Almanların belirttiği bu katı gerçekliğe rağmen, Türkiye'de bazı çevreler Turan düşünden vazgeçmiyordu.

Esasen Türkiye'deki resmi Milliyetçilik anlayışı ırkçı yaklaşımı reddediyordu. Mussolini'nin temeli sayılan Gabriel d'Annuzio' veya Hitler'in üstün ırk teorisi Türkiye'de kabul görmek bir yana tepki ile karşılanmıştı. Atatürk milliyetçiliği ırkçılığı reddeden bir yapıya sahipti.¹⁰⁹

¹⁰⁹ Turhan Feyzioğlu, Atatürk ve Milliyetçilik. T.T.K. yay. Ankara . 1987. s. 45

Bazı siyasi çevrelerde Turancılığa ilgi duyulması ile bu akım üst düzeye çıktı. İnönü döneminde çıkarılan genel aflarla Enver Paşa'nın ailesi, Almanya'da yaşayan meşhur Turancı Zeki Velidi Togan sürgünden döndüler. Bu kişiler özellikle gençler, memurlar ve subaylar arasında Turancılık propagandası yapmaya başladılar. Yazdıkları pek çok eser basılmaya başlandı. Almanlar bu durumu fark ederek Turancı düşüncelerle ilgilenmeye başlamışlardı. Özellikle Almanya'nın Doğu uzmanları Turancılık konusuyla ilgili önemli raporlar hazırlamaya başladılar. Almanya, Turancılığı Sovyetleri yıkacak bir güç olarak görmekteydi.

Nazizm'in amacı, Sovyetlerde çalışan nüfusu işgücü olarak kullanmak, siyasal açıdan da Nazi komiserlikleri halinde parçalamaktı. Kırım, Bakü petrol bölgesi, Volga madenleri bölgelerinin Alman sömürgesi olması kararlaştırılmıştı. Papen Alman işgali sırasında Turancılığın doğal olarak gelişeceğini düşünüyordu.¹¹⁰ Sovyet Rusya'da bu konu ile ilgilenmek için bir "Rusya komitesi" kuruldu. Bu komitedeki Von Hentig, Kafkas halkları, Kırgızlar, Tatarlar'ın sorunlarıyla ilgilenecekti. Nuri Paşa'da bu iş için irtibat memuru olarak belirlenmişti.¹¹¹

Papen'e göre, Nazi ideolojisinin, Turancılıkla bağlarını daha sağlam temellere oturtmak üzere İstanbul'da bir komisyon kurulmuştu. Bu komisyonda İstanbul milletvekili Şükrü Yenibahçe, Enver Paşa'nın kardeşi *Nuri Paşa*, meşhur Turancı *Zeki Velidi Togan*, *Bozkurt* dergisinin sahibi *Oğuz Türkkân* bulunuyordu. Nazizm üslubu içinde gelişen bu Turancılık propagandasına Alman gizli servisinin büyük para yardımı bulunuyordu. Türk hükümeti de bu duruma da göz yumuyordu.¹¹²

Alman savaş yöntemi için Turancılıktan yararlanma Papen'in görüşlerine uygun düşüyordu. Papen bu konuda şunları önermişti:

---

¹¹⁰ Glasneck, a.g.e, s. 201.

¹¹¹ A.g.e, s:202

¹¹² Glasneck, a.g.e, s:204

Rus imparatorluğunun yeniden düzenlenmesinde bir Alman basın ve radyo örgütünün kurulması;Doğudaki savaş alanlarında ele geçen Türk kökenli Müslümanların ayrı kamplara konması, burada uygun görülen kişilerin bu insanları aydınlatması, ve onlara ders vermesi. Daha sonra bu kişilerin inançlı kişiler tarafından Türkiye üstünden eski yurtlarına gönderilmesi sağlanacaktı.

Türk Ordusundaki bazı yüksek rütbeli subaylar Sovyet direnci kırılınca buradaki Türk halklardan paylarına düşeni almayı düşünüyordu. Nazi ordularınının Türk tarafına böyle bir daveti yoktu. Bunun tam tersine Almanlar doğuya doğru ilerleyip Kafkaslar ve petrol bölgelerine yaklaştıkça Türkiye'den şüphe duymaya bile başlamışlardı.

*Nuri Paşa'nın Ribbentrop'un davetiyle Almanya'ya çağırılması da direkt olarak Turancılık konusuyla ilgiliydi. Bu gezi konusunda Türk hükümetinin de bilgisi bulunuyordu. Nuri Paşa, Berlin'deki Türk büyük elçiliği ile de bağlantı kurmuştu. Azerbaycan, Dağıstan, Kırım,Kazan, Çin Türkistan'ının Türkiye'nin saptayacağı yöne göre siyasal yönlerini saptayacaklarından bahsetmişti. Türkiye'de ordu çevrelerinin de bu davaya inandıklarını bildirmişti. Ancak Nazi yetkilileri kendisine pek destek vermedi. Nuri Paşa'dan sonra General Hüsnu Erliket Turancılık davasını anlatmak için Almanya'yı ziyaret etti.*¹¹³

5 Ağustos 1941'de Papen'in Alman Dış işleri bakanlığına çektiği telgrafta Turancılığın desteklenmesinden bahsediliyordu. Papen bu telgrafında Türkiye'de Turancılık konusunda önemli mevkilerde bulunan kişileri de tanıtmıştı:

---

¹¹³ A.g.e, s:205

Papen'den Dış İşleri Bakanlığına

Gizli

Tarabya, 5 Ağustos 1941

Alman Büyükelçiliği

Dış İşleri Bakanlığı'na, Berlin.

Özü: Panturanizm Hareketi

"Rusya'daki Alman başarılarını gördükten sonra, Türk hükümet çevreleri, Türk-Rus sınırının ötesinde bulunan yurttaşların ve özellikle Azerbaycan'daki Türk-Moğol'ların kaderiyle gitgide daha çok ilgilenmektedirler."

Papen bundan sonra bu dava ile yakından ilgilenenlerin bir listesini vermektedir:

"Nuri Paşa (Enver Paşa'nın kardeşidir. Bir zamanlar İslam Ordusu adı verilen Ordu'da önemli bir mevkii vardı. Özellikle kardeşinin Panturancı planına sempatican olmakla tanınır.

Prof. Zeki Velidi (Başkırdır). İstanbul Üniversitesinde Profesördü. Atatürk'le uyumsuzları dolyısıyla bu üniversiteyi bırakıp geçici olarak Viyana'ya sonra da Halle ve Bonn'da yerleşmek zorunda kaldı.

Ahmed Cafer (Ahmed Said Cafer de denir). Hiçbir şekilde güvenilecek bir insan değildir. Aynı zamanda hükümetin casusudur...

Bu gurupa, geçenlerde Ankara'daki görüşmelere katılan Kabil'deki Türkiye büyükelçisi Memduh Şevket de girmektedir. Kendisi memur olduğundan hükümetin politikasından ayrı bir politika izleyemez. Böylece yukarıda adı geçenlerle aynı safta da değerlendirilemez.

... Ankara hükümetince doğu Türk- Moğolları meselesi için güvenilir şahıslar arasında, Tatar asıllı emekli general Hüseyin Emir Erliket de bulunmaktadır."¹¹⁴

Ali Fuad Paşa, Rus seferini yerinden izleyebilmek için önemli bir ziyaret gerçekleştirmişti. Bu ziyarette Adolf Hitler ile de görüşmüştü. Papen Paşa'nın izlenimlerini Alman Dış işleri bakanlığına bildirmişti:

Papen'den Dış İşleri Bakanlığına

Gizli

Alman Büyükelçiliği.

Dış İşleri Bakanlığı'na

Berlin

10 Kasım 1941

"General Ali Fuad Erden dün bana bazı izlenimlerini nakletmek üzere iki saatlik bir ziyarette bulundu. Sözlerinden anlaşıldığına göre, bütün askeri makamlardan gördüğü iyi kabul her türlü övgünün üstündedir. Bu kendisine devamlı olarak Birinci Dünya Savaşındaki silah arkadaşlığını anlatmıştır.

... Führer'in kendisini kabul etmesinin bizzat hareket üzerinde tafsilatlı bilgi vermesinin büyük bir hadise olduğunu anlamak kolaydır. Bu bilgiden General Ali Fuad, Führer'in Hazer Denizi ve Kafkasları mümkün olduğu kadar kısa zamanda ele geçirmek istediğini çıkarmıştır. O, bu çıkarımı tabiatıyla, birinci ordunun bütünüyle ve büyük kayıplara rağmen Kırım'da çok güç bir harekate girişmesi ve oradan Kuzey Kafkasya'ya kadar ilerlemesine dayandırmıştır.

¹¹⁴ Paul, a.g.e, 10. Belge, s. 37

... Burada teklifime dönmek istiyorum: Kırım harekatı sona erince çoğunluğunu Kırım Tatarlarının teşkil ettiği bir yönetim kurulsun. Bu Türkiye'yi politik bakımdan büyük ölçüde etkileyecektir."¹¹⁵

Türk-Alman ilişkilerindeki gelişmeler Türkiye'deki Turancı yayınlara karşı izlenen hoşgörülü tutuma da yansımıştır. Türk resmi çevrelerinde başarısız olmasına kadar Pan-Turancı akımlara karşı kesin bir tutum değişikliği görülmüyordu. Örneğin Ulus gazetesinde şöyle bir haber yer almıştı:

"Bolşevizm ile savaş için Rus esirlerinden bir kurtuluş ordusu kuruldu..."

*Belin 25, (AA): Alman işgali altında bulunan doğu topraklarında bir Rus kurtuluş ordusu kurulması isteniyor. Bunun asıl amacı Bolşevikliğe son vermek ve doğuda yeni bir nizamın kurulması için işbirliğidir."*¹¹⁶

Bu arada Turancılık ile ilgili pek çok dergi ve yayın hazırlanıyordu. Turan düşüncesini vurgulayan dergilerin sayısı gün geçtikçe artıyordu. Özellikle 1943 yılı başlarında bu tür dergilerin sayısında oldukça büyük bir artış gözlenmektedir. Bu dergilerin çoğu çok kısa bir süre içinde kapatılmış olsa da vermek istedikleri mesajı halka ulaştıran bir propaganda aracı görevi görüyorlardı. Bunlar içinde en meşhurları: "Orhon", "Atsız", "Bozkurt", "Gök-börü", "Tanrıdağ", "Çınaraltı", "Türk Yurdu", "Millet", "Bayrak", "Kızıl Elma" idi.¹¹⁷

¹¹⁵ A.g.e, 12. Belge, s. 43

¹¹⁶ Ulus, 26.5.1943

¹¹⁷ Berkes, a.g.e, s. 268

Bu dergiler içinde en önemlilerinden *Orhon*'un İlk sayısı kasım 1933'te çıkmıştı. Esas faaliyetini 1942 ile 1943 yılları arasında gösterdi. Kadrosunda: *Suud Kemal Yetkin, Orhan Şaik Gökay, Mahmut Esat Bozkurt* gibi isimler vardı. *Türk Yurdu*nda ise *Hamdullah Suphi, Mehmet Emin* yazıyordu. *Atsız*'ın idaresi meşhur Turancı *Nihal Atsız* tarafından yürütülüyor ve dergide *Zeki Velidi* gibi önemi isimler bulunuyordu.¹¹⁸

Turancılık konusu basında ilk kez 1943 yılı bahar aylarında tartışılmaya başlandı. F.(aris) Erkman imzalı broşürde panturancı akım sert bir dille eleştiriliyordu; "*Turancı akım hükümetin aksine ülkeyi savaşa sokmak istiyor. Ve ülke için büyük bir tehlike oluşturuyordu. Çünkü Turancı akım sadece Kemalizm ilkelerine ve hükümetin izlediği politikaya ters düşmekle kalmıyor, aynı zamanda vatandaşları bölmeyi amaçlıyordu...*"¹¹⁹

Dr. İhsan Unaner Kopuz dergisinde "*En Büyük Tehlike Nedir*" adlı yazısında şöyle diyordu:

"*Türkçülüğü, Alman ırkçılığının kopyası olmakla vatanseverliği, milliyet heyecanını, emperyalistlikle suçlandırın soysuz bir Yahudi kılığına girmiştir... Halbuki milliyetçilik bir ırkın öz malıdır. Ve hiçbir milletin ırkçılığı ötekenden çıkma veya kopya değildir. Kaldı ki bizim milliyetçiliğimizin Alman ırkçılığı ile hiçbir münasebeti yoktur...*"¹²⁰

"*Büyük Doğu*" dergisi ise, Turancı akımı şöyle savunmaya çalışıyordu:

¹¹⁸ İlhan E. Darendelioğlu, *Türkiye'de Milliyetçilik Hareketleri*, Tokar yay., İst. 1968 s:71

¹¹⁹ "En büyük tehlike, Ülke sayı:1"

¹²⁰ "Kopuz, c:I sayı:4 (Ağustos 1943)

"Bu kadar nazik bir anda ve sözüm ona fikir ve ideal maskesi altında köpürtülmeye başlanan Türkçülüğün yalnız ve yalnız Alman propagandası emrine geçmiş olmaktan, hakiki ve müstakil Türkiye'yi mihver emrinde harcamaya memur gizli teşvik işinden ne farkı olur?"¹²¹

Falih Rifki Atay, 18 mayısta, Ulus Gazetesinde yayınlanan "*Halk Görünüründeki Bir Kaygı*" adlı makalesinde şunları yazar:

"...1940'tan beri bilerek suç işleyenler yahut bilmeyerek onlara kapılanlar tarafından yapılmış olanları gözden geçiriniz... İlk hedef anayasayı yıkmaktır. Partiyi kaldırmaktır. Fikir,... basın hürriyetini silip süpürmektir. Bu günkü nizamın yerine Avrupa'da gördüğümüz örneklerine benzer bir diktotarya kurmaktır."¹²²

İnönü 19 Mayıs 1944 teki konuşmasında bu konuda önemli açıklamalar yapmıştır:

"Türk milliyetçisiyiz. Fakat memleketimizde Irkçılık prensibinin düşmanıyız. Yabancılar (Almanya), fesatçıları idare edecek kadar yakından münasebette midirler?... Ama yabancıya hizmet kasdı ve yabancının yakın ilişiği hiçbir zaman ortaya çıkmasa dahi, hareketin Türk milletine, Türk vatanına zararlı olması ve bunlardan yalnızca yabancının faydalanmış olması söz götürmez bir harekettir."¹²³

Turancı akımın Türkiye'de pek çok çevrede sempati ile karşılanması sonucunda Ankara'da Turancılara karşı bir soruşturma başlatıldı.

¹²¹ "Büyük Doğu Yılı:1 c:1 sayı:8 (5 ikincitesrin 1943)

¹²² Ulus, 18 Mayıs 1943

¹²³ Ulus, 20 Mayıs 1944

Turancı akım ile Türk-Alman ilişkileri arasında büyük ölçüde paralellik bulunmaktadır. Turancı akım Türkiye’de durdurulduktan sonra Türkiye Almanya’ya krom sevkiyatını durdurmuş bu arada Ankara adliye binasında Turancılık davasında olaylar meydana gelmiş ve bunlar basına yansımıştır. Yaklaşık üç ay sonra ise Almanya ile ilişkiler kesilmiştir. Böylece Turancı akımın Almanya ile ilişiği koparılmıştır. Diğer yandan Kızıl ordu nisan ve mayıs 1944’te tüm Kırım’ı alınca Balkanlar’a giden yolda önemli bir adım atmış oldu. Turancı akımın ortadan kalkması bir yandan Türk-Alman ilişkilerinin kesildiği döneme gelmiş diğer yandan ise Sovyet yakınlaşmasına neden olmuştur.

3-) Türk Hükümetleri ve Nazizm

Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk Hitler ile ilgili pek çok tehlikeyi önceden sezmişti. Atatürk, Hitler ile ilgili olarak II. Dünya savaşının önemli komutanlarından Amerikalı General Mac Arthur’a şöyle demişti:

“Versay Antlaşması I. Dünya Savaşına sebebiyet vermiş olan nedenlerden hiç birini halletmediği gibi, dünün başlıca rakiplerinin arasındaki uçurumu büsbütün derinleştirmiştir. Zira galip devletler mağluplara sulh şartlarını kabul ettirirken, bu memleketlerin etnik, jeopolitik ve iktisadi özelliklerini asla nazarı itibara almamışlar ve sadece intikam hisleri ile hareket etmişlerdir. Böylelikle bu gün içinde yaşadığımız sulh devresi sadece mütarekeden ibaret kalmıştır. Eğer siz Amerikalılar Avrupa işleri ile ilgilenmekten vazgeçmeyerek Wilson’un programını tatbik etmekte ısrar etmeseydiniz, bu mütareke devresi uzar ve bir gün devamlı sulha müncer olunabilirdi.

*Bence dün olduğu gibi bu yarın da Avrupa'nın geleceği Almanya'nın alacağı vaziyete bağlı olacaktır. Fevkalade bir dinamizme sahip olan bu 70 milyonluk çalışkan disiplinli millet üstelik milli ihtiraslarını kamçılatabilecek siyasi akıma kendisini kaptırdı mı er geç Versay Antlaşmasının tasfiyesine gidecektir.”*¹²⁴

Türk-Alman dostluğu oluşturma çabalarına oldukça önem veriliyordu. İnönü, Ruslar ve İngilizler daha önce yapılan anlaşmalara hiçe sayarak Almanya ile dostluk ve saldırmazlık antlaşması imzalamaya çalışıyordu. Bu sayede İnönü'nün, Hitler'i Türkiye saldırmaktan vazgeçirip Rusya'ya taarruza yönelttiği düşünülmüştü. Aslında Hitler için Türkiye cepte keklik iken neden saldıracaktı? Hitler'in Ege'ye kadar inmek zorunda kalması Türkiye'ye karşı bir hareket planlamasını gerektirebilirdi.

O zaman ki Alman genelkurmayı anılarında: “ *Türkiye Almanya ile saldırmazlık paktı yapmaya istekli çıkmasaydı, bir de onu yola getirmek gerecekti. Bu ise açılması zaten gecikmiş olan Doğu cephesinin açılmasını daha da geciktirmiş olacaktı.*” demişti. Milli Şef ve Saraçoğlu sayesinde Alman Genelkurmayı böyle bir zahmetten kurtulmuş oldu. Bir bakıma Türkiye Almanların Rus taarruzu sayesinde hem Alman hem de Rus baskısından kurtuldu.¹²⁵

Alman Führeri Adolf Hitler'in savaş başladığı sırada İnönü'ye gönderdiği mektupta Niyazi Berkes'in daha sonradan yaptığı bu değerlendirmenin haklılığını göstermektedir. Adolf Hitler Türkiye üstünde bir emeli olmadığını bildiriyor, yapılan işgallerin Türkiye'ye yönelik olmadığından bahsediyordu. Bunun aksine tarihten gelen Türk-Alman dostluğunun önemi vurgulanmaktaydı:

“Adolf Hitler'den İsmet İnönü'ye

Türkiye Cumhurbaşkanı
Ekselans İsmet İnönü
Ankara.

Bay Başkan,

¹²⁴ Şevket Süreyya Aydemir, İkinci Adam, C:II, Remzi Kitabevi, İst., 1967. s. 86

¹²⁵ Berkes, a.g.e, s: 182

Alman hükümetinin arzusu hilafına ve İngiltere ve Fransa'nın 3 Eylül 1939'daki savaş ilanı kararıyla Alman halkına zorlanan mücadelede Alman reich'nin şu sıradaki hedefi, Avrupa kıtasında İngiliz etkisini bertaraf etmektir...

Bu bakımdan ekselans size, Yunan topraklarına yerleşme yolundaki İngiliz tedbirlerinin gitgide tehditkar bir anlam kazandığı şu sırada, bu şartların gerektirdiği belirli karşı tedbirleri almaya karar verdiğimi açıklamak isterim.

...Bende ekselans size, bu fırsattan istifade ederek resmen bildiririm ki, Almanya'nın bu tedbirleri hiçbir şekilde Türkiye'nin toprak bütünlüğüne yönelmiş değildir. Aksine, birlikte yürüttüğümüz büyük ve hayati savaşın anılarıyla ve bu savaşı izleyen istıraplı yılların bilinci içinde size, Almanya ve Türkiye arasında gerçek dostluğa dayanan bir işbirliği için istikbalde dahi bütün olanakların mevcut olduğuna mevcut olduğuna kesinlikle inandığımı belirtmek isterim:

Çünkü;

1-)Almanya'nın bu bölgelerde hiçbir toprak çıkarı peşinde değildir. Alman birlikleri bahis konusu tehlikelerin giderilmesinden hemen sonra Bulgaristan'ı ve Romanya'yı terk edecektir.

2-)Harbin sona ermesinden sonra Avrupa'nın yaralarını sarma yolunda başlayacak ekonomik gelişme, Almanya'yı ve Türkiye'yi kaçınılmaz bir sonuçla tekrar yakın ilişkiler içine sokacaktır.

...Bu bakımdan ben şimdi olduğu gibi istikbalde de, Almanya ile Türkiye'yi karşı karşıya getirebilmek için herhangi bir nedenin var olamayacağı kanısındayım. Bu düşüncelerle Bulgaristan'a ilerleyen Alman kuvvetlerinin Türkiye sınırlarından yanıltıcı bir kanı doğmasına meydan vermemek için açık kalmalarını emrettim."¹²⁶

Türkiye 1939 Ekiminden itibaren müttefikler tarafına kayma yolunu seçmişti. Türk-İngiliz-Fransız Antlaşması 19 Ekim 1939'da imzalandı. Antlaşmaya göre; İngiltere ve Fransa, Türkiye'nin herhangi bir Avrupa ülkesinin saldırısına maruz kalması halinde, ona her türlü aktif desteği sağlamayı tahaahüt ediyordu. İnönü'nün bu konuda yaptığı açıklama önemliydi:

"Bizim Birinci Dünya Harbi tecrübesinden sonra yeni kurulan düzende menfaatlerimiz Sovyet Rusya , İngiltere ve Fransa ile münasebetlerimiz de emniyet çok artmış durumdaydı. Bu hulasa ile Türkiye'nin vaziyeti, gelen İkinci Dünya Harbinde, Sovyet Rusya, İngiltere ve Fransa ile aynı sahada emniyet esasına tabii gösteriyordu. Harp bizi sürükleyecekse bu devletlerle beraber bulunmamız hem stratejik bakımdan hem siyasi neticeleriyle Mihvere karşı tarafta bulunmamız icap ederdi. Biz vaziyeti harp başlamadan evvelki senede kanaatle bu şekilde gördük ve harbin başlayacağı günlerde Sovyet Rusya ve Almanya yakınlaşması çıkmadan evvel bunlarla istikbal için bir ittifak müzakeresi içindeydik."

¹²⁶ Osman Öndeş, a.g.e, s:756

Balkanlar'daki Alman baskısı arttıkça Türkiye'de de endişe artmaktaydı. İsmet İnönü, Adolf Hitler'e Balkanlar konusunda Türkiye'nin politik yaklaşımını açıklayan bir mektup göndermişti. Bu mektupta da Alman Führer'inin bahsettiği tarihi Türk-Alman dostluğundan bahsediliyordu. Türkiye Cumhuriyeti de, Almanya gibi Türk-Alman dostluğunun bozulmamasına son derece dikkat ediyordu. Bu fikirler İnönü'nün mektubuna da açık bir şekilde yansımıştı:

İsmet İnönü'den Adolf Hitler'e

Ekselans Bay Adolf Hitler
Alman Reich'ı Führer'i ve Şansölyesi

Aynı cephede katıldığımız ve şerefini ve acılarını aynı şekilde paylaştığımız son büyük savaştan sonra yeni Türkiye'nin siyaseti, Milli Mücadelemizin başlangıcında tespit edilmiş olan simgelere daima bağlı kalmıştır...

Cumhuriyet hükümetinin Balkan politikası, Balkan yarımadasını savaşın tahribatından uzak tutmaktan başka bir hedef gütmemiştir...

Bütün kalbimle temenni ederim ki, kısa bir zaman önce birlikte kan dökmüş olan Türk ve Alman askerleri, hiçbir vakit birbirlerinin karşısına çıkmassınlar..."¹²⁷

¹²⁷ Osman Öndeş a.g.e, s: 758

Savaş sırasında Müttefiklerin yenilgileri artınca bazı Türk milletvekilleri Türkiye'nin Türk-İngiliz-Fransız antlaşmasıyla zayıf tarafa katılmış olduğunu bildirmeye başladı. Bazı siyaset adamları ise Türkiye'nin demokratik taraflara katılımını aceleci olarak nitelendirmekteydi. Almanların Avrupa'da zaferleri arttıkça Türk basınında ve kamuoyunda bir Alman hayranlığı ortaya çıkmıştı. Basında bazı yazarlar ise Almanya'nın çok aceleci davrandığını öne sürüyordu.¹²⁸ Almanya'nın barışa eğimli olması isteniyordu.

“Cemiyet inancının kalplerde kök salması milletlerin birbirine karşı hayat hakkı tanımalarıyla olabilir. Avrupa bu nispi rahatlığa 1919'da kavuşabilirdi. Eğer o devirde yeni bir nizam kurmaya kalkışan adamlar, asrımızın ihtiyacını kafi derecede anlayabilmiş olsalardı.”

Fransa'nın yenilgisi, Türkiye açısından yakından takip ediliyordu. Çünkü Fransa'nın yenilgisiyle Akdeniz'de üstünlük Mihver tarafına geçecekti. Bu ise Türkiye'nin Akdeniz'de Mihverin baskısı altına girmesi demek olacaktı. Bu arada İtalya'nın savaşa girmesiyle savaş artık Türkiye'nin çok yakınına gelmişti. Müttefikler bu durumda Balkanlar'ı ve Ortadoğu'yu düşünerek Türkleri savaş dışında tutmaya çalışmışlardı. Özellikle Almanya Balkanlar'ı hammadde aracı olarak görüyordu.

---

¹²⁸ Cumhuriyet, 23 Haziran 1940

Von Papen, Adolf Hitler'in iktidara gelişinde önemli rol oynamış bir diplomattı. Kendisi Nazi ideolojisine sahip değildi. Kendisi Almanya'da ne Katolik partisinin ne de Nazi partisinin sevdiği bir kişiydi. Birinci dünya savaşının başında Washington'da alman elçilik işlerinde görevliyken bazı karışık işlere bulaştığı için Amerikalılar tarafından da pek sevilmedi. Baron Von Papen Türkiye'de çok sevilen bir batılıydı. I. Dünya savaşı sırasında Osmanlı ordusunda görev alan subaylardandı. İsmet Paşa ve Ali Fuat gibi pek çok önemli paşayı tanımaktaydı. Hitler hem bu önemli kişinin Almanya'da kalmasını istemediğinden hem de Türkiye'deki paşaları çekecek önemli birisi olduğundan onu Türkiye'ye göndermişti.

Dış politikada bu önemli gelişmeler olurken iç politikada ise Alman elçisine karşı düzenlen suikast kamuoyunu büyük ölçüde meşgul etmişti. 24 Şubat 1942 günü Von Papen'e Ankara'da yapılan suikast büyük yankılar uyandırmıştı. Siyasi polis yaptığı tahkikatta bomba olayının geçtiği alanda bir ayakkabı teki ile bir ağaçta kumaş parçası bulunmuş, elinde bomba patlayan kişiye ait herhangi başka bir ize rastlanmamıştı.

Sıkı bir araştırma sonucunda suikastın faili tespit olunmuştu. 1917 Üsküp doğumlu, asıl adı Ömer Halidoviçti. Suç ortakları da Süleyman Sav ve Abdurrahman Sayman'dı. Suikast sırasında Sovyet Konsoloslukundaki bazı memurların olayla yakından ilgili olduğu ortaya çıkmıştı.

Olayın Sovyetlerle ilgili olduğu ortaya çıkmıştı. Berlin, 1942 yılının başlarındaki bu olayı Türk-Sovyet ilişkilerini bozmak için kullanmak istemişti. Akşam gazetesinde bu olaya şöyle yer verilmişti:

*“Suikast davasına bu günde devam edildi. Şahit, bombanın önünde patladığını söylemişti... Fakat bu gün bombanın Von Papen’in arkasında patladığı iddia edildi.”*¹²⁹ Papen, bu olayda Türk hükümetinin saldırganların yakalanmasına çalışılırken Türk-Sovyet ilişkilerinde muhtemel bir gerginliğin oluşmasını da göze aldığını özellikle vurguluyordu. Diğer yandan Papen’in gözlemine göre , Türk halkının önemli bir kısmı bu olayda Almanya’nın tarafında yer almıştı.¹³⁰

Von Papen’e düzenlenen suikast yargıda oldukça uzun bir dönem görüşülmüştü:

*“Alman büyükelçisi Von Papen’e karşı suikast teşebbüsünde bulunan iki Rus... 10’ar sene hapse çarptırıldı...”*¹³¹

Bu olayın yaşanmasında pek çok senaryo vardı. Papen bu olayı kendine yorumlamış ve Türkiye’nin tarafsızlığı için aşırı gayret göstermesinin sonucuna bağlamıştır. Bir başka Alman görüşüne göre de; Almanya ile Türkiye arasını bozmak ve ilkbaharda Sovyetlere karşı girişilecek taarruzun stratejik durumunu etkilemek için bu suikasta teşebbüs edilmişti.

Almanya ile Türkiye arasında pek çok noktadaki yakınlık çeşitli dönemlerde hükümetlerin uyguladıkları Siyasi ve ekonomik politikalara da yansiyordu. Çiftçiyi topraklandırma, varlık vergisi ve çalışma kampları, vergilendirmede vatandaşların ırkına göre yaklaşım bunlarda yalnızca birkaçıydı.

Türkiye’de tek parti döneminde yapılan “Çiftçiyi topraklandırma kanunu” ile “erbhof” arasında yakın benzerlikler bulunuyordu. Ancak Türkiye’deki bu kanunun hazırlanmasında büyük bir çatışma doğmuştu. Bundan dolayı kanun amaçladığı toprak reformuna ulaşamamıştı.

¹²⁹ Akşam 17 Nisan 1942

¹³⁰ Cemil Koçak, Milli Şef Dönemi C.II s.617

¹³¹ Akşam, 18 Haziran 1942

Bu kanun esas olarak Nazi kanunundan alınmıştı. Tasarının bütün ruhu Türkiye'nin tarım ekonomisini "köylü ocağı" yapmaktı. "Bu köylü ocağı denen şey Hitler zamanında Erbhoff'un benzeriydi. Hitler'in ortaya attığı sloganlardan biri, yarının düzeninin efendisi olacak olan Germen ırkının sağlam bir köylü (Bauer) sınıfı üzerine dayandırılmasıydı."¹³²

Bu görüşün Almanya'da doğuşunun başlıca nedeni, yüksek bir endüstri düzeyinde bulunan o ülkede aynı zamanda feodal mülkiyetin de yaşamasıydı. Hitler'in gelecek için düşündüğü yüksek düzeyli savaş endüstrisi planına da o zamanki durum uymuyordu. Yüksek bir endüstri düzeyine bağlanmış bir işçi sınıfına paralel olarak toprağa bağlı bir köylü sınıfı yaratmak, ikisi arasında devlet gücü ile denge sağlamak Nasyonal sosyalist doktrininin ilkelerinden biri olduktan başka yapılacak büyük savaşlarda büyük topraklar elde edilince oralara yerleştirilecek hazır bir insan hazinesi oluşturulacaktı. Esasen Türkiye'de yapılan kanunda bunun bir benzeriydi. Dolayısıyla bu kanun Türkiye'de de tam anlamıyla uygulanamadı.¹³³

Gerek 1942 yılında gerekse daha sonraki dönemlerde Türkiye'de büyük tartışmalara neden olan *Varlık Vergisi* Kasım 1942'de kabul edilmişti. Savaşın başladığından beri üç yıl geçmiş ve kalkınmaya çalışan Türk Ekonomisi savaştan büyük zarar görmüştü. *Varlık Vergisi*'nin uygulamaya geçirilmesinde temel amaç, savaştan zengin olan kesimin gelirlerini devlete ödemesini sağlamaktı. Savaş sermaye birikimini özendirmişti.

¹³² Niyazi Berkes, *Unutulan Yıllar* s: 246

¹³³ *A.g.e*, s. 232

.Pek çok zengin daha da zenginleşirken Türk köylüsü ve işçilerinin durumu oldukça kötüye gitmişti. Türk girişimciler ve tüccarlar bu vergi ödemesinde yıllık gelirinin %5'ni verdikleri halde, Rumlardan %156, ve Yahudilerden % 179 oranında bir vergilendirme söz konusuydu.¹³⁴

Savaş sırasında Türk basınında çıkan yazılarda, gayrimüslim tüccarların olağanüstü kazançlar elde ettiği yazılıyordu. Maliye Bakanlığı, özellikle İzmir ve İstanbul gibi gayrimüslimlerin yoğun olarak yaşadığı şehirlerdeki defterdarlıklardan bilgi istedi. 11 Kasım 1942'de kanun kabul edildi. Vergisini ödemeyenlerin mallarına el konulacak ve bunların satışıyla verginin ödenmesi yoluna gidilecekti.

Mal satışlarına rağmen vergisini ödemeyenler için zorunlu bir angarya uygulaması getirilmişti. Bu vergiyi ödeyemeyenler zorunlu olarak devletin gösterdiği işlerde çalışıyordu. Bu çalışmanın günlük bedeli "2 lira" olarak belirlenmişti. Bu yasaya karşı herhangi bir itiraz hakkı da tanınmamıştı. Kanunun çıkarılmasından 5 gün sonra (17 Kasım 1942), gayrimüslim nüfusun en yoğun olduğu kent olan İstanbul'da kurulan üç komisyon çalışmalarına başladı ve bir ay sonra (18 Aralık 1942) ödenmesi gereken listeler asıldı. Buna göre Müslümanlar M, gayrimüslimler G, yabancı uyruklular (ecnebler) E ve sonradan Müslüman olanlar da (dönme) D harfleriyle sınıflandırıldı.

¹³⁴ Johannes Glasneck, Türkiye'de Faşist Alman Propagandası, s. 269

15 gün içinde ödenmesi gereken vergilerin ödeme süresi, gecikme faizi koşuluyla 1 aya uzatılabiliyordu. 20 Ocak 1943 günü süre doldu. Vergisini ödemeyenlerden 32 kişilik ilk grup, 27 Ocak 1943 günü Aşkale'de oluşturulan çalışma kampına gönderildi. Aşkale ve daha sonra açılan Eskişehir Sivrihisar'a, 1229'u İstanbul'dan olmak üzere toplam 2 bin 57 kişi gönderildi.¹³⁵ Bu uygulama bir çok Faşist devletteki yaklaşıma benziyordu. Esasen Almanya'da da ucuz veya bedava amacıyla pek çok vatandaş kamplarda çalıştırılıyordu.

Varlık Vergisi Kanunu, Türk Maliyesi'ne 221 milyon lira gelir sağladıktan sonra 15 Mart 1944'te tamamen kaldırılmıştır.¹³⁶

Devlet söyleminde hem savaş döneminde hem de sonraki dönemler de Türkiye Cumhuriyeti'nin Yahudilere karşı bir ayrımcılık yapmadığı fikri yaygınlaştırılmıştı. Yahudilere karşı ayrımcılık yapıldığı yaklaşımlarına karşı Osmanlı zamanından beri Yahudilerle Türklerin birlikte yaşadığı klişesi vurgulanmıştı. Alman Propagandasının Türkiye'deki başarıya ulaştığının bir diğer somut örneği de Varlık Vergisinde Yahudilere uygulanan ayrımcılıktır. Esasen Türkiye'deki yaklaşım, Yahudilere duyulan fanatik nefretin bir Avrupa sorunu olduğu ve Türkiye'de böyle bir durumun kesinlikle var olmadığı şeklindeydi. Genel yargı, Yahudilerin Rumlar gibi Türkiye'den toprak talepleri bulunmadığı için Türkiye'nin cemaate karşı herhangi bir harekette bulunmadığı yönündeydi.

Esasen Antisemitizm adı verilen Yahudi karşıtlığına Türkiye'de de rastlanılmaktaydı. Her şeyin başında iki savaş arası dönemde 1934 yılında "Trakya Olayları" adıyla tarihe geçen bir olaylar dizisi yaşanmıştı.²¹ Haziran-4 Temmuz 1934 arasında Çanakkale, Gelibolu, Edirne, Kırklareli, Lüleburgaz, Babaeski'de yaşayan 30 bin Yahudi'ye yönelik saldırılar sonucu 15 bin Yahudi başka şehirlere veya ülkelere kaçmıştı.

¹³⁵ Radikal, 30 Ocak 2003 (Internet Baskısı)

¹³⁶ Johannes Glasneck, a.g.e, s: 272

1938 yılında C.H.P Manisa milletvekili Sabri Toprak tarafından Nazilerden kaçan Yahudilerin Türkiye'ye kabul edilmemesi yolundaki yasa T.B.M.M'de kabul edilmemişti. Alman propagandası ve Yahudi karşıtlığı Türkiye'de günden güne güçlenmişti. Devletin resmi kurumu olan Anadolu Ajansında çalışan 26 Musevi personelin işine son verilmişti.

Bütün bu karşıt olayların ardından meşhur "*Struma Faciası*" yaşanmıştı: 11 Aralık 1941'de Köstence limanından kalkan gemi, 769 yolcusuyla Filistin'e gitmek istegindeydi. Ancak Türkiye Cumhuriyeti'nin izin vermemesi üzerine iki buçuk ay kadar İstanbul'da demirledi. Bu gemi Türkiye'den kovulduktan sonra Karadeniz'de ya Alman denizatlılarınca yada Rus gemilerince batırıldı. Bu olayın ardından başbakan Refik Saydam "*Türkiye başkaları tarafından arzu edilmeyen insanlara mekan olamaz*" demişti.¹³⁷

Türkiye'deki Yahudilerin durumu, Türk Basınına da yansıyordu: A. Emin Yalman'ın Tan'daki yazısında Üniversitelerde bulunan Yahudi hocalardan bahsediliyor ve "*Alman milletinin bazı kusurları ile beraber meziyetleri de bulunduğunu ve Alman milletine irfan bakımından borçlu olduğumuz*" bildiriliyordu.¹³⁸

4-) Türk Aydınlarının Nazizm Düşünceleri ve Tartışmaları

Türk basınında Nazizm konusundaki tartışmalar 1937 yılında başlamıştı. Bu tartışmalar esas olarak Tan ve Cumhuriyet ekseninde yoğunlaşmıştı. Tartışmaların özünde Alman Propaganda bakanı Goebbles'in Türkiye'yi hedef alan sözleri yer almaktaydı.

¹³⁷ Radikal, İki, 11 Nisan 2004, Ayşe Hür "Yahudi Düşmanlığı..."

¹³⁸ Tan, 14 İkteşrin 1937

Goebbles'in Nürnberg'deki Nazi toplantısında "*Davamız Lehistan'da, Avusturya'da, Yugoslavya'da, Yunanistan ve Türkiye'de muvaffakiyetle ilerlemektedir.*" konuşmasını tepki ile karşılayan ve bununla ilgili bir yazı dizisi başlatan Tan Gazetesinde Zekariya Sertel bu sözlerle neyin kastedilmek istediğini merak etmiştir.¹³⁹

Bu yazının ertesi günü yine Tan Gazetesinde A.Emin Yalman, Sertel'i savunan bir yazı kaleme aldı. Bu yazıda: "*Bu tür propagandaların dünyanın her memleketinde az çok kök salabileceğini ancak Türkiye'de bunun mümkün olmadığını çünkü Türk milletinin bu tür yabancı etkilere karşı "aşılı" olduğunu belirtmekteydi.*

Tan Gazetesi, Cumhuriyet'i "Goebbles'in avukatı" olarak belirtmişti. Akşam, İkdam ve Vakit gazeteleri ortada bir tutum izliyordu. Bunun dışında "Yeni Sabah", "Vatan" gazeteleri Nazizm tarafından pek sevilmiyordu. Özellikle "Vatan" gazetesi Nazizm karşıtı bir tavır almıştı.¹⁴⁰

Yine Yahudi hocalarla ilgili olarak, Cumhuriyet'te Yunus Nadi bir yazı kaleme almıştı. Yunus Nadi, yabancı hocaların "*Hiç olmazsa bir kısmının talebe okutmak, adam yetiştirmek ve ilmi yükseltmek yolunda layıkıyla çalışmaktan sanki bililtizam ve bilhassa uzak kalmağa itina eder gibi hareket ettiklerinden*" bahsedilmesini eleştiriyordu. Ayrıca asıl hatanın Nasyonal Sosyalizm'in Almanya haricine attığı bu bilim adamlarını "*sanki okazyon işporta malları imiş gibi gösterme*" olduğunu belirtmektedir.¹⁴¹

¹³⁹ Tan, 13 İkteşrin 1937

¹⁴⁰ Glasneck, a.g.e, s. 26

¹⁴¹ Cumhuriyet, 14 Birinciteşrin 1937

Buna yanıt olarak A. Emin Yalman ise, bu suçlamaların “üniversitemiz içinde bulunan ecnebi profesörleri büyük teessür içinde” bıraktığını “haksız ve esassız dedikodulara kapılarak, dilimizi öğrenmiş ve çok faydalı olmaya hazırlanmış bir alim zümresinin” tepkisini almanın memleketin için zararlı olacağını iddia etmiştir.¹⁴²

Goebless'in sözleriyle başlayan bu tartışmalar kısa sürede bütün gazetelere yayılmıştır. Türkiye'nin Nazi yanlısı bir politikası olup olmadığı, Alman propagandasının Türkiye'ye etki edip etmediği uzun bir süre gazeteleri meşgul etmiştir. Cumhuriyet ve Tan gazeteleri dışında Nazi tartışmalarını Akşam ve Ulus gazeteleri de izlemektedir. Ve bu iki gazete bu tartışmaların bir an önce bitirilmesini istemektedir.

Cumhuriyet Gazetesi'ni hükümetin politikasından ayrı düşünmek olası değildir. Esasen, Cumhuriyet'teki Nazizm'e olan bu yakınlık hükümetin bu yıllardaki politikası ile benzerlik göstermektedir. Nazizm'e yakınlığa paralel olarak Yahudi karşıtlığı da Cumhuriyet ve özellikle Yunus Nadi tarafından belirtilmiştir:

“... Üzerinde yaşayan toprağa bağlanmayan, ona inanmayan tip vakıa, ferd olarak da topluluk olarak da küçük bir şeydir. Fakat mevcudiyetin ufak ufak olması, zararın da az olacağını ispat etmez. Verem mikrobu da küçüktür, ama bir pehlivanı mahvetmeye kafi gelebilir. (Bu nedenle) yarının çocuklarını bizim kadar kuvvetli, bizim kadar azimli görmek istiyorsak, bize inanmayanları şimdiden markalamalıyız. Bunlar ne kadar az olursa olsunlar, ancak zayıf anlarımızda faaliyete geçecekleri için kendilerine karşı göstereceğimiz ihtimam her zaman için yerindedir.”¹⁴³

¹⁴² Tan, 16 İkteşrin 1937

¹⁴³ Cumhuriyet, 13 Ağustos 1938

Bunun dışında 1938 yılındaki gazetelerin Yahudileri hedef alarak yazıldığı izlenimi oluşmaktadır. Örneğin “*Ekserisi Yahudi olan bir takım hilekarların adi makine yağını büyük nispette zeytinyağına karıştırıp sattıkları*” şeklindeki haberlere sık sık rastlanmaktadır. Ancak Cumhuriyet’in bu yayınları hükümeti rahatsız etmiş olmalıdır ki, Cumhuriyet’in Halk Partisi yayın organı durumunda olan Ulus Gazetesi, Yahudilere yönelik bu kampanyayı eleştirerek, Cumhuriyet’de “*Kendi kendimizi Tenkit*” sütununda bu eleştiriye sert bir yanıt verilmiştir.¹⁴⁴

Buna göre Cumhuriyet şöyle demişti:

“Dün de Ulus aleyhimizde kitap çıkarmadıkça, havralarda gürültü yapmadıkça Yahudi cemaati Türklükten ayrı yürüyor sayılamaz demeğe getiriyor.

Meğer kusur etmişiz. Affedersiniz sevgili arkadaşlar, affedersiniz muhterem üstadlar, hiçbir zaman bakımsız ve biçare kalmış Yahudiciklerimizi hırpalamayı aklımızdan geçirmedik. Maksudumuz sadece Kemalizm’e uymayan toplu bir hareketin bu memlekette yakışık almayacağını onlara anlatmaktı.

Yalnız kısaca şunu söylemek istersiz ki, herhangi bir kalabalığın bizden ayrı yürüdüğüne inanmak için eğer mutlaka kazan kaldırmak veya aleyhimize kitap çıkarmaklar bekleyecek isek Ulus’a yazık olur.”¹⁴⁵

II.Dünya savaşı yıllarında teğmen olarak görev yapan Niyazi Berkes de Türkiye deki pek çok aydın gibi, Almanların Türkiye’ye bir hareket yapma olasılığını merak ediyordu. Bu konuda şunları yazmıştı:

¹⁴⁴ Pelin Böke, *Cumhuriyet Olayı*, D.E.Ü Yüksek Lisans Tezi, “Cumhuriyet Olayı” s. 34

¹⁴⁵ *Cumhuriyet*, 25 Temmuz 1938

“Almanlar bize saldıracak mıydı? Bir süre sonra bu soru Almanlar niye bize saldırmıyor biçimine girdi; Türkiye'nin savaş karşısında durumunun ne olacağı düşüncelerimizin girmiş oldu. Nazi orduları niye Türk- Bulgar sınırında durmuştu? Kimimize göre Almanlar bizden korkuyorlardı. Kimimize göre hayır, Almanlar bizi dost bildiklerinden saldırmıyordu. Üçüncü bir görüşe göre ne o ne bu: Milli Şef'in yüksek diplomasisi sayesinde saldırı dışı kalmıştı. Basit gerçek ise şu: Türkiye'nin harbe girmesini isteyen devlet yoktu. Ne Almanya, ne Rusya, ne İngiltere, hele ne Amerika. Başta Almanya olmak üzere savaşan devletlerin gözünde Türkiye ya cim karnında bir nokta ya cepte keklik yada gereksiz bir yükü.

Biz o zaman bunların hiç birini bilmiyorduk iki nedenden ötürü şimdi bile bilmiyoruz: Nazi Alman yası'nın çökmesi üzerine içerde başlayan demokratik muhalefete karşı Milli Şef'in yürüttüğü çok başarılı gizleme ve yanıltma siyaseti. Nasıl demokrasiyi onun getirdiğine inandırılmışsak, savaşa da onun yüksek diplomasi becerisi sayesinde sokulmadığımızı inandırıldık. İkinci neden ise belgeleri o zaman için bilmemiş olmak ya da bilinenleri incelememiş olmak... ”¹⁴⁶

5-) Türkiye'deki Alman Propagandası

Türkiye İkinci Dünya Savaşında gerek Alman ile olan ilişkilerinde gerekse müttefiklerle ilişkilerinde her zaman ortada bir yol izlemiştir. Bu arada hem müttefiklerin hem de Almanların Türk basınına etkileme çalışmaları uzun bir dönem devam etmiştir. Müttefiklerin başı konumundaki İngiltere yayınladığı dergi ve gazetelerle bir etki yapmaya çalışırken Almanlar da İngilizlerin bu politikasını Türkiye'de yaptıkları yayınlarla etkilemeye çalışmıştır.

¹⁴⁶ Niyazi Berkes, Unutulan Yıllar, s: 181, iletişim yay. 1997, İstanbul

Alman Propaganda Bakanlığı'nın İkinci Dünya Savaşında Türkiye'ye yönelik oldukça geniş çalışmaları yer almaktadır. Bu arada Alman diplomasisi de Türk gazetelerini etkilemeye çalışmıştır. Bunun dışında Alman sanayicileri Türk gazetelerine verdikleri reklamlarda Türkiye'deki finans burjuvazisini Almanya'ya çekmeye çalışmıştır. Türk hükümetinin, Almanya ve müttefiklere tarafsızlık siyasetiyle bakışı, Türk başına da yansımaktaydı.

Alman Faşizmi Türk basını etkilemek için rüşvet yoluna da başvurmuştur. Mart 1941'de Balkanlar'a yapılacak Alman baskını için Türkiye'nin tarafsızlığını güvenceye almak söz konusu olduğu zaman, Alman dış işleri bakanı Ribbentrop 9 Martta Alman büyük elçisi Papen'e yolladığı telgrafta basının ve radyoda çalışanların parayla kandırılması için birkaç milyonun döviz olarak dağıtılmasını önermişti.¹⁴⁷

Alman tekelcileri Türkiye, İran, Arap ülkelerini zengin aynı zamanda ucuz hammadde kaynakları olarak görüyorlardı. Ayrıca İngiltere ve Fransa'nın yakın doğudaki durumunu ve Güney ile Kuzey Hindistan'daki bağlarını Türkiye'yi çıkış noktası yaparak kapatmak istiyorlardı. Böylece Sosyalist Sovyet devletinin güney kanadına saldırma imkanı bulacaklardı. Bundan dolayı Faşist Almanya, Türkiye'yi kendi etki alanı içine almaya çalıştı. Fakat Sovyet Ordusu'nun doğuda kazandığı zaferler bu planı boşa çıkardı. Ancak Türkiye'nin İngiltere ve Fransa ile olan ittifakını zayıflattı.

Türkiye 1921'de Sovyet Rusya ile dostluk antlaşması imzalamıştı. Türkiye 1941'den sonra Almanya'nın etkisiyle Sovyet aleyhtarı bir tutum içine girmişti. Faşistler Türkiye'de geniş bir propaganda etkinliği gösteriyorlardı. Alman diplomatları 1937-1943 yılları arasında bu konuda bazı başarılar elde etmişlerdi. Ankara'nın egemen tabakası, Bonn'daki yeni yöneticilerle bağlarını yeniden kurdu ve kısa sürede onlarla NATO'ya girdi.

¹⁴⁷ Glasneck, a.g.e, s. 24

Almanya diğ er ÷lkelerde de faşist propagandasını sürdürüyordu. Bunun için tüm modern yığınsal haberleşme araçlarını, okulları ,üniversiteleri,tiyatro ve müziğı kullanıyordu.

Faşist devlet örgütünde çeşitli makamlar, dış ÷lkeler propagandası ile uğraşıyordu. Dış işleri bakanlığı ve Goebbles'in propaganda bakanlığı asıl kumanda merkezleriydi. Alman propagandası Türkiye'de anti-komünizm temeline dayanıyordu. Kemalist ideolojideki Türkiye'nin Sovyetlerle dostluğu Almanlar tarafından endişe ile karşılanıyordu. Bunun için Türkiye deki komünist partisinin kanlı yollardan ezilmesi istendi. Amaçları,Sovyetler Birliğı ile Türkiye arasında bir dış politika karşıtlığı meydana getirmektir.¹⁴⁸

Ayrıca Almanya, Sovyet Rusya'nın Boğazlara inme tehlikesini Türk siyasi otoritelerine çok büyük bir tehlike olarak gösteriyordu. 1936 yılından sonra Sovyetler ile Türkiye arasında bir yabancılaşma dikkati çekiyordu. Bu yabancılaşma sürecinde Türkiye'de Almanya'ya yaklaşmaktaydı. Berlin Türk büyükelçisi Hüsrev Gerede "*Prusya'nın askeri eğitim ruhunun Türk insanının özüne aynen uygun düştüğü*" tezini ileri sürüyordu.

Önde gelen Türk politikacılarının ve askerlerinin bir kısmı yeni bir silahlı girişimde yine kaderini Almanya'ya bağlamanın doğru olmadığını söylüyordu. Birinci Dünya Savaşında Türk ordusunun ağır yenilgilere uğradığı, Alman generalleri tarafından sövüldüğü ve geri hizmetlere atıldığı belirtiliyordu. Bu yüzden hemen sıkı bağlara girilmemesi isteniyordu.

¹⁴⁸ Johannes Glasneck "Türkiye'de Faşist Alman Propagandası, s:134

"Türkische Post" gazetesi ise "Avrupa'nın yeni düzeni içinde bütün Avrupa devletleri, bu arada Türkiye gibi devletlerde bulunacaktır." diye yazıyordu. Faşist propagandanın ana çizgileri Nazi diktatörlüğü boyunca devam etti. Ancak bunlar bazı siyasal olaylar ve savaş yüzünden değişti. Türk politikası 19 Ekim 1939 'da Batılı devletlerle ittifak yapmak isteyince Faşist Alman basını Türkleri yeren yorumlara girişti. Türk Hükümetinin basın şöyle uyarıyordu: "Türkiye'nin gelişmesi ne Balkanlar, On iki ada ne de Kuzeydoğu yönünde olabilir; bunun yönü ancak ve yalnız güneye doğru Irak ve Musul'a gider. Ankara politikasında, bu gerçeği göz önünde tutmalı , İngiltere ve Fransa'nın onu bu biricik gelişme olanağından döndürmesine razı olmamalıdır."

Nazizm'in propaganda faaliyetleri diğer ülkelerde olduğu gibi, Türkiye'de de pek çok koldan yönetilmekteydi. Bunların içinde basının önemli bir yeri bulunuyordu. Almanların diğer ülkelerdeki özellikle Yahudi Düşmanlığını yayma konusundaki çalışmaları daha yoğun olarak sürdürülüyordu. Özellikle İstanbul'da basılan ve Fransızca, Almanca, İngilizce ve Türkçe yayınlanan "Signal" dergisi, 1924 yılından beri yayımlanan "Türkische Post" gazetesi önemli bir yere sahipti. Bu gazete Nazizm iktidara geldikten sonra okuyucu sayısını yükselen bir ivmeyle arttırmıştı. İ

İstanbul'daki Alman kitapçıları "Völkische Bedeacher" ve "Deutsche Allgemeine Zeitung" gazetelerini günlük olarak ve çok sayıda satmaya başlamışlardı. "DNB" ve "Transcontinent Press" ajansları günde dört bülten çıkararak bunları İstanbul ve Ankara Gazetelerine yollamaya başlamıştı.

Aynı bültenler taşra gazetelerine telefonlarıyla veya telgrafla gönderiliyordu. Alman Propaganda Bakanlığı Türkiye'ye haber yollama dışında "Bilim ve İlerleme" dergisi gibi bilimsel görünüm içinde propaganda amaçlı dergilerde yolluyordu. Basında Alman propagandasının güçlenmesini sağlayan bir diğer unsurda İstanbul'da açılan Alman Enformasyon Ofisiydi. Almanya Türk basınını etkilemek için Türkiye hakkında olumlu ve övücü yazılar yayınlama yolunu da kullanıyordu. Nazizm'in 1933 yılında iktidara gelmesinin ardından Alman Basını Türkiye hakkında daha fazla yazmaya başlamıştı. Özellikle Atatürk ve Türk Devrimi hakkında övücü yazılar yayınlanmaya başlamıştı.¹⁴⁹

Alman Propagandasının temel yönü anti-komünizme dayanıyordu. Ayrıca Rusların tarihi emelleri olan boğazlardan geçme isteği Türk politikacılarına planlı bir şekilde anlatılıyordu. 1936 yılından itibaren Sovyetler ile Türkiye arasındaki ayrılık Almanya'nın işine yarıyordu. Sovyetlerle başlayan ayrılık Türk basınına da yansımıştı. Nazizmin Propaganda faaliyetleri sonucunda İngiltere'nin de Türk düşmanı olduğu inancı basına yansımıştı.

Bütün devletlerin Türkiye'nin düşmanı olduğu, Nazi Almanya'sının ise Türk dostu olduğu vurgulanıyordu. Bu politika da Türk ve Almanların I. Dünya savaşında dost oldukları ve Türk-Alman dostluğunun Abdülhamit döneminden beri devam ettiğinin üzerinde duruluyordu. Bu dostluk ekonomi alanına da yansımıştı. Adolf Hitler 4 Mart 1941 tarihli mesajında bu Türk-Alman dostluğunu bizzat kendisi dile getirmişti. Hitler "*Türk bağımsızlık savaşının kendisini her zaman aydınlattığını*" söylemişti. Mustafa Kemal'in emperyalistlere verdiği mücadele ile Hitler'in Versay'ı kırmak için verdiği mücadele bir tutuluyordu.¹⁵⁰

¹⁴⁹ Özgüldür, a.g.e, s. 76

¹⁵⁰ Glasneck, a.g.e, s. 14

Almanların Nazizm Propagandası basın dışında başka yollar denenerek de Türkiye'ye girmeye çalışıyordu. Bunların başında Radyo faaliyetleri geliyordu. Radyo programlarında Nazizm'in temellerinden bahsediliyordu. Goebbles ve Alman Propaganda Bakanlığı tarafından Türkiye'de bir radyo açılması düşünülmüştü. Ayrıca görsel anlamda da etkili bir propaganda faaliyeti için Nazizm le ilgili filmler Türkiye'de gösterime girmişti

Radyo faaliyetlerinin dışında önemli bir diğer propaganda unsuru da uzun zamandır Türkiye'de bulunan Alman Okulları ve eğitimcileriydi. İstanbul'daki "Alman Okulu", propaganda faaliyetlerini 1933'ten itibaren yoğunlaştırmıştı. Alman Okulunda, Nazizm ile ilgili pek çok konferans düzenlenmiş ve Alman öğretmenler birer propagandacı olarak görev almışlardı. Yüksek Öğretim'de de Alman Propagandası dikkati çekiyordu. İstanbul Üniversitesi, İ.T.Ü'de çalışan Alman profesörler aktif olarak Nazi Propagandası içinde görev almışlardı. Ayrıca Türkiye'de pek çok Alman bilim adamının bulunması öğrencilerin çoğunun da yabancı dil olarak Almanca'yı seçmesi sonucunu doğurdu.¹⁵¹

Gazetelerde Türkiye'deki Alman propagandasına dikkat çekilmekteydi. Sadi Ertem'in "Ahlaksız Bir Rejim" adını taşıyan makalesinde Türkiye ile Almanya arasındaki farklılıklar ortaya konuyor ve Alman propagandası eleştiriliyordu:

" ... Cumhuriyet Türkiye'si sulhu sever. Nazi Almanya'sı harbi sever. Biz demokrasi isteriz. Onlar istibdadı idealize ederler. Biz makineleşelim deriz. Onlar bize ve tüm sanayileşen memleketlere makineleri durdurun derler... Alman propagandası her şeyden evvel Cumhuriyet Türkiye'sini şüpheli işler yapan bir mevcudiyet halinde göstermek istedi... Aynı zamanda Balkanlar hakkında cihana şöyle bir telkin yapıyorlardı: "Balkanlar demokrasilere bilhassa üçüzlü Türk ittifakına taraftar değildirler.

¹⁵¹ Johannes Glasneck, a.g.e, s. 39

... Nihayet Berlin Radyosu Türkçe olarak Türk vatandaşlarına hitaba başladı. Berlin'in Türkçe neşriyatı ne objektif bir haber verir, ne de hitap ettiği milletin şeref ve haysiyetine hürmet etmeyi bilir... Berlin Radyosu'nun Türkçe neşriyatını dinleyip te Naziliğe kin ve nefret duymayan bir vatandaşa rastlamadım. Ahlaksızlığı ulu orta neşretmeyi vazife edinen rejim dilini kesmedikçe bu gazetelere, kitaplara, mekteplere alacağımız vaziyet sarıhtir: Boykot! Bu boykot onları yola getirmeye kafidir."¹⁵²

---

¹⁵² Tan, 7 Sonkanun 1940

III. BÖLÜM

1943 SONRASI DÖNEMDE NAZİZİM VE TÜRK BASINI

1943 yılındaki gazetelerde genelde Nazi Almanyası ile ilgili savaşı kazanamayacağı yolunda yazılar yer alıyordu:

“ Macaristan, Romanya ve Bulgaristan’da Son Vaziyet ”¹⁵³

“Almanya, Avrupa kalesini müdafaa için bütün Avrupa milletlerinin maddi ve manevi yardımına muhtaçtır. Bu da ancak Avrupa milletlerinin gönüllerini kazanmak, sevgilerine güvenmekle mümkündür. Hal bu ki Almanya ilk zamanlardaki zaferine güvenerek işgal altındaki milletleri kırıp, dökmüş, müttefiklerini tazyik ile birer vasal devlet konumuna getirmiş, istikbal için de onlara bir istiklal ümidi vermemiştir. Almanya Avrupa’da rüzgar ekti şimdi fırtına topluyor. Onun için Avrupa kalesinin müdafasında Almanya tek başına kalmış vaziyettedir.”

Balkanlarda bir cephenin gerçekleşme ihtimali çok azdı. Bu nedenle Türkiye bir harekate katılmayı kabul ettiğini göstermek istiyordu.

“Avrupa’da ikinci cephe açıldı. Avrupa harbi başladı. Sicilya’da iki tarafta çok çetin imtihan vermektedir... hava kuvvetleri ve donanma himayesinde müttefikler dün sabah Sicilya’ya büyük kuvvetler çıkardılar...”¹⁵⁴

25 Temmuz’da İtalya kralı III. Victorio Emmanuele Mussolini’yi tevkif ettirerek Sardunya adasında hapsedtirmişti. Fakat Alman paraşütçüleri Mussolini’yi kurtarmaya ve Milano’ya götürmeye muvaffak olmuşlardı. 3 Eylül’de İtalya kayıtsız şartsız Amerikalılara teslim olmuştu.

¹⁵³ Tan, 1 Temmuz 1943, Zekariya Sertel

¹⁵⁴ Yeni Asır, 16 Ocak 1943

1943 yılının Ocak ayında Adana'da bir konferans toplanması kararlaştırılmıştı. Bu konferansta İngiltere, Türkiye'yi kendi yanına çekmek istiyordu. Adana konferansında Türkiye'nin beklediği ise İngiltere'den silah elde edebilmektir. Konferansta Boğazlar konusu da görüşülmüştü. Türkiye, Montréux antlaşmasının korunmasına yönelik bir politika izlemiştir.

Bu dönemde Cumhuriyet gazetesinde konuyla ilgili haber yer almıştı. *"İtalyan matbuatına göre Churchill Türkiye'yi kendi davası hesabına kandırmak emeli ile Adana'ya gelmiş ancak muvaffak olamadan dönmüştür. Winston Churchill gibi zekası ve dirayeti tecrübe ile bilinen bir devlet adamının bir takım hayaller peşinde uçabileceğinden şüphe etmek imkansızdır."*¹⁵⁵

Adana konferansının ardından Türkiye ile İngiltere arasında sahte bir yakınlaşma başlamıştı. Ahmet Emin Yalman İngiltere ile ilgili bir yazı kaleme almıştı:

*"Hürriyet ve Hak gibi yüksek kıymetler arayan milletler aradıklarını İngiltere'de bulurlar... diğer taraftan şunu söylemek caizdir ki Nazilik ve Faşistlik hiçbir yeni şey icad etmemişlerdir. Emperyalist İngilizlerin efendiliğine, debdebelerine, tembelliğine, hazırdan yemesine, sadece ağızlarının suyu akmış onu taklid etmek istemişlerdir. Demokrat, dürüst İngiltere uğraşır, yaratır Emperyalist ve entrikacı İngiliz yok eder."*¹⁵⁶

¹⁵⁵ Cumhuriyet, 4 Şubat 1943

¹⁵⁶ Vatan, 14 Şubat 1944

1943 yılında savaş devam ederken, Almanların savaşı kaybedecekleri kesinleşmişti. Müttefikler gerek savaş içindeki durumu düzenlemek gerekse savaş sonrası dünya düzenini oluşturmak için bir dizi toplantılar düzenlemeye başlamışlardı. İlk önce İngiltere'nin önderliğinde Adana'da bir görüşme düzenlendi. Bu görüşmede Türkiye tarafını temsilen İnönü İngiltere tarafını temsilen de Churchill bulunuyordu. Adana görüşmeleri öncesi Churchill'in İnönü'ye verdiği metne göre; Türkiye savaşa girmek zorunda kalırsa İngiltere ve A.B.D'nin Türkiye'ye 25 uçak filosu göndereceği bildiriliyordu. Aynı zamanda İngiltere ve A.B.D'nin Türkiye'yi savaş sonrası meselelerin konuşulacağı barış konferansında görmek istediklerini belirtti. 1942 Ocak ayında yayınlanan Birleşmiş Milletler Beyannamesine göre barış konferansına katılabilmek için "Almanya'ya savaş açma zorunluluğu getirilmişti."¹⁵⁷

Esasen Türkiye'nin 1943 yılında savaş dışı tutumu müttefiklerin işine yarıyordu. Quebec konferansında Türkiye'ye silah garantisi verilerek Almanya'ya ihraç edilen kromun durdurulması ve boğazlardan askeri öneme sahip Alman gemilerinin geçmesinin yasaklanması gibi konularda Türkiye'nin Almanya'ya yaptığı yardımın azaltılması için çalışılması kararlaştırıldı.

---

¹⁵⁷ Ahmet Şükrü Esmer, *Olaylarla Türk Dış Politikası*, s. 165

1) Almanya'da Nazizm'e Tepkiler

İtalya ve Almanya'nın ekonomik durumu savaş sırasında oldukça kötüye gidiyordu. Zekariya Sertel'in "*İtalya ve Almanya'yı bekleyen en büyük Tehlike*" başlıklı yazısında "... Harbe devam ettikleri takdirde sanayilerini tamamen kaybetmeleri ihtimalidir. Çünkü Almanya'nın bütün kudret ve haşmeti sanayinin büyüklüğüne dayandırılır. Sanaysiz bir Almanya ikinci sınıf bir devlet durumuna düşmeye mahkumdur."¹⁵⁸ yorumu yapılmıştı.

Almanya'da artık Nazizm'e muhalif sesler gittikçe yükseliyordu. Özellikle demokratların Nazizm'i eleştirileri son derece güçlenmişti. Almanya'da Nazi karşıtı bu düşünceler Burhan Bilge'nin "Tan"daki yazısında anlatılıyor ve Almanya'da Nazizm'in demokrasi yok etmesinin olumsuz sonuçlarından bahsediliyordu.

"Der Dolchstas V. Hinter Yahut Arkadan Vurmak Nazariyesi

Eğer Almanya, Demokratik ve parlamenter bir cihazın şuurlu müdahalelerine "Arkadan bıçaklanmak" nazariyesiyle bakmasıydı. ve böyle bir cihaza bu harpde malik olsaydı zaferin kendisi için imkansız olduğunu daha geçen sene anlardı.

...Geçen harpte, Alman şehirlerine hiçbir şey olmamıştı. 16 yaşındaki çocuklar cephelere sevk edilmemişti. Alman ırkı mevcudiyeti tehlikeye sokulmamıştı. Bu harpte bunların hepsi olmuştur."¹⁵⁹

¹⁵⁸ Tan, 4 Ağustos 1943

¹⁵⁹ Tan, 7 Temmuz 1944

İtalya'da Mussolini'nin çöküşünün ardından müttefikler ve İngiltere Türkiye üzerinde baskı yapacaklarını düşünüyorlardı. İtalya'nın Rodos adasından çekilmesiyle müttefikler bu adayı Türkiye'ye vaad etmenin planlarını yapmışlardı. Ancak Almanya Rodos'u İngilizlere bırakmadı. Ege Denizindeki adaların alınması Almanya için bir prestij meselesiydi. Adalar konusundaki İngilizlerin başarısızlığı Türkiye'de büyük yankılar uyandırmıştı. Türk kıyılarına yakın bir çevre de cereyan eden Alman taarruzu Türkiye'ye de sıçrayabilirdi. Türk basınında bu olaylar da yakından takip ediliyordu. Necmettin Sadak "Akşam" da bu konuya değiniyordu.

Yine bu tarihlerde Ahmet Emin Yalman İngiltere'nin Türkiye'yi savaşa itmesine karşı sert bir çıkış yapıyor ve İngiltere'nin tutumunu eleştiriyordu:

"...İngiltere'nin hitabı şudur: İttifakın icapları nerede kaldı? Ne duruyorsunuz? Harbe girmek istemiyorsanız girmeyin... fakat bize üsler verin... Almanlar size hücum mu ederler? Hayır etmezler biz biliriz zaten Balkanlar da kaç uçakları var? Rodos çarpışmasında yüzer uçaklık dalgalar halinde mi bize hücum etmişlerdi..."¹⁶⁰

Almanya'nın pek çok cephede zayıflamasından sonra Türk Basınına da Nazizm karşıtı düşünceler hakim olmuştu. Almanların Türkiye'deki önemli propaganda araçlarından birisi olan "Beşinci Kol"¹⁶⁰un faaliyetleri eleştirilmeye başlanmıştır. Zekariya Sertel'in "Üçüncü Cephe" başlıklı yazısında "Beşinci kol" anlatılmaktaydı:

---

¹⁶⁰ Vatan, 14 Şubat 1944

“Almanya harbin ilk senelerinde düşmanlarına karşı ne silahlar kullanmışsa müttefiklerde şimdi aynı silahları daha mütekamil bir tarzda ona karşı kullanıyorlar. Almanya bu harpte tanka, tayyareye verdiği, modern harp tekniği ehemmiyet verdiği kadar “Beşinci Kol” denilen memleketleri içlerinde fethetmek usulüne de o derece kıymet vermiş ve bunu muvaffakiyetle tatbik etmişti... şimdi de müttefikler Avrupa milletleri içinde Alman işgalinden memnun olmayan unsurları organize ederek ve silahlandırarak Almanya’ya karşı harekete geçirmeye başlamışlardır.”¹⁶¹

Bilhassa 1944 yılından itibaren Türkiye deki Alman propagandasının eskisinden çok daha fazla eleştirildiği göze çarpmaktadır:

“Alman Propagandasına Bir Nihayet Vermeliyiz...”

...O halde Almanların Türkiye’de hala müttefikler aleyhinde propaganda yapmalarına, Türk efkarını müttefikimiz aleyhinde zehirlemelerine müsaade etmemek lazım değildir? Hala Almanların propaganda için neşrettikleri Signal mecmuası yok pahasına binlerce nüsha satılmakta ve dağıtılmaktadır. Devlet dairelerinde propaganda fotoğraf ve broşürler dağıtılmaktadır.

Hala Alman kitabevleri Alman propagandasını yaymakla meşguldür. Fakat bunun garibi ve en acısı Anadolu Ajansı’nın Alman Propagandası’na vasıtalık etmekte bir mahzur görmemekte olmasıdır... Bizce böyle nazik durumlarda alınması gereken tedbir yalnız Alman propagandasına derhal bir son vermekle kalmamalı Beşinci Kolu da tavsiyeye varmalıdır.”¹⁶²

Türk Basınında Beşinci Kol ile ilgili faaliyetlere özellikle Tan Gazetesi’nde sık sık dikkat çekilmekteydi. “Beşinci Kol Faaliyette” başlıklı bir yazıda Alman propaganda faaliyetlerinin hala devam ettiği vurgulanıyordu:

¹⁶¹ Tan, 4 Temmuz 1943

¹⁶² Tan, 20 Temmuz 1944

“Beşinci Kol uslu oturmuyor. Dedikodu fiskos gazeteleri ile her gün ilavelerle, neşre devam ediyor. Halk arasında hükümetin Almanya ile münasebetleri kesmeye karar vermekle hata işlediğini duyuyoruz.

...Beşinci Kolun Dedikodusu: “Almanlar bu vesileden istifa ederek şehirlerinizi yakacaklar, İstanbul’u Belgrat’a çevireceklerdir”¹⁶³

Almanya’nın yenilgisi kesinleştikçe, Zekariya Sertel’in yazdığı yazılarda dolaylı olarak da olsa Alman karşıtlığını yansıtmaya çalışılmıştır. Tan’ın ünlü baş yazarı, “Bir Amerikalı diplomatın fikirleri”ne yazısında yer vererek müttefiklerin ve A.B.D’nin Türk-Alman ilişkileri konusundaki görüşlerini yansıtmaya çalışmıştır:

- 1) Önce Almanya ile her türlü ticari münasebetler kesilmelidir.*
- 2) Bunu Almanya ile siyasi münasebetlerin tamamen kesilmesi takip etmelidir.*
- 3) Nihayet Türkiye müttefiklerin yanı başında kat’i surette yer almalıdır”¹⁶⁴*

Almanya’daki soylu ve aristokrat sınıf olan ve pek çok üyesi Alman Ordusunda önemli kademelerde yer alan “Junkers” topluluğu ile ilgili bir yazı “Almanya’yı İdare Eden Hakiki Kuvvet” başlığıyla Tan Gazetesi’nde Türkçe çeviri olarak basılmıştır:

“...Alman Genel kurmayı yalnız harbi planlaştıran ve teşkilatlandıran müessese değildir. Bu grup daha ziyade bir geleneği ve dünya görüşünü temsil eder.

¹⁶³ Tan, 9 Ağustos 1944

¹⁶⁴ Tan, 18 Temmuz 1944

Askeri tarih boyunca Von Bismarck, Von Hindenburg, Von Masstein... gibi Yunker aristokratları daima bir tek siyaset takip etmişlerdir: "istila" Yazan: Eric Branley Moore ¹⁶⁵

30 Ocak 1945'te Adolf Hitler'in Almanya'nın başına geçmesinin yıldönümü nedeniyle Nazizm'in kurucusu Adolf Hitler Alman Halkına bir konuşma yapmıştı. Bu konuşmayı ve Nazizm'in icraatlarını Asım Us "Vakit" te değerlendiriyordu:

"Hitler, Hindenburg'tan iktidarı devralışının 12. yıldönümü münasebetiyle son söylevini verdi. Hadiselerin cereyanı o şekildedir ki; belki bu sözler onun son sözleri olacaktır. Onun karakteri Alman milletinin bütün varlıkları tamamiyle yok oluncaya kadar Alman Ordularının yenilebilir olduğunu kabul etmemektir. Hitler'in yaptığı açık hakikatı görmemek için gözlerini kapamak ve sadece kafasının içindekileri tekrar etmektir. Selefi Hindenburg ile arasındaki en büyük fark buradadır.

Hitler 12 sene Alman milletinin mukadderatını elinde tuttu. Bu 12 senenin 6' sı harp hazırlığı ile, diğer altısı harp içinde çarpışmalarla geçmiştir. İnsana dehşet veren bir manzara karşısında Alman millete hitap eden Hitler gene eski zafer davalarını tekrar etmekten sıkılmıyor. Alman milletini bu güne kadar insan tahammülünü aşan fedakarlıklarını kafi bulmuyor: "Herkes, her Alman hastalar, sakatlar da harp etmelidir diyor."

Alman halkını, Nazizm'e karşı kendi yanlarına çekmek gayesinde oldukları açıktı. Bunun için müttefikler Nazizm içindeki muhaliflerden yararlanma yolunu seçmişlerdi. Müttefiklerin liderleri Alman halkına tavsiyelerde de bulunuyordu. Bu durumla ilgili "Vakit" de Asım Us 'un yazısı Almanya'daki Nazizm düşüncesinin yıkılışını ve bunun Türk Basınına yansımalarını gösterme açısından önemlidir:

---

¹⁶⁵ Tan, 22 Temmuz 1944

“ Uğursuz Harbin Acıları Karşısında Bir Düşünce

...Üç büyük devlet şefinin Alman milletine hitab ederek Nazilerden ayırmak için müşterek bir demeç neşredecekleri bildiriliyor. Hitler Almanyası kendi kurtuluşunu harbi uzakmakta ve harbin zararlarını mümkün olduğu kadar çoğaltmakta arıyor. Naziler artık bütün propaganda kuvvetlerini, harbin zararları ne kadar büyük olursa olsun müttefiklere teslim olmanın Almanya'yı yıkıma götüreceği konusunda kullanıyor. Bu propaganda ile Alman milletini değilse bile Alman Ordusu'nu kendi taraflarına kazanmak imkanını bulmuşlardır.

Almanya'da Nazi teşkilatı nasıl kayıtsız şartsız teslim olmayı kendileri için açık bir ölüm demek olduğunu anlıyorsa Almanya'nın baştan aşağı müttefikler kontrolü altına alınacağını ve bu askeri işgalin senelerce sürüp gideceğini ve Almanya'nın silahsızlandırılacağını bilen Alman Ordusu da kendi kadrosunun mukadderatını Nazi teşkilatı ile beraber görüyor.

Hitler'in Nazizm teşkilatı ile Alman Ordusu arasındaki birlik ne kadar sıkı ve kuvvetli olursa olsun Alman mukavemeti çökecektir.” ¹⁶⁶

1944 yılından itibaren Almanya'nın aldığı büyük yenilgiler üstüne, Türk Basını'nda Nazizm ile ilgili genelde olumsuz haberlere ve yazılara rastlanmaktadır. Ancak Almanya'da Nazizm politikaları ve politikacılarından oldukça sık bahsediliyordu. İngiltere'nin Almanya'ya düzenlediği geniş ve etkili hava bombardımanlarından Almanya feci şekilde etkilenmişti. Hitler'in bu konuyla ilgili yaptığı bir konuşma, “Akşam” a “*B.Hitler'in Nutku*” başlığıyla yansımıştı:

¹⁶⁶ *Vakit*, 10 Şubat 1945

“Bombalama harbinde intikam saati gelecektir, bu müthiş harp durumu bu sene buhran safhasına yaklaşacaktır. İngiltere büyük milletlerin savaşında devlet sıfatı ile artık kendine ağır basan bir rol oynayamaz...”¹⁶⁷

Tan Gazetesinde yer alan “*Büyük Vatanseverler*” başlıklı bir yazıda Nazizm’in milliyetçilik ve Vatanseverlik anlayışı eleştiriliyor. Alman ırkçılığının olumsuz yanları vurgulanıyordu

“Naziler iktidara geldikleri zaman vatanseverliğin manası, dahilde ari olmayan ırkları köleleştirmek hariçte küçük büyük milletleri üstün Alman ırkının kölesi yapmaktı.

...Nazi lugatında vatanseverlik nefsi, nefsi hümayunlarını kurtarmak demek.”

Nazi Almanya’sının hiçbir zaman yenilemeyeceğine dair Nazizm’in büyük şeflerinin açıklamalarına Türk Gazeteleri’nde hemen her gün yer ayrılmaktaydı. Nazi Propaganda lideri Goebbles’in Alman halkını cesaretlendirmek için verdiği demeç “Tan” da yer almıştı:

“Goebbles: ...Almanlar hiçbir zaman düşmanlarının kendileri için reva gördükleri mukadderata boyun eğmeyecekleri gibi aynı Alman milletinin mağlub da edilemeyeceği de aşikardır. Düşmanlarımız yakın istikbalde şu hakikatle karşılaşacaktır: 100 milyonluk bir Alman ve Avrupa kafilesi mağlub edilemez. Çünkü bu kitle son neferine kadar düşmanlarının zaferine engel olmak için kararını vermiştir.”¹⁶⁸

¹⁶⁷ Akşam, 1 Kanunisanı 1944

¹⁶⁸ Tan, 9 Temmuz 1944

2-) Hitler'e Suikast ve Türk Basını

20 Temmuz 1944'te Almanya'da Hitler'e karşı bir suikast düzenlenerek hükümet darbesi denemesi yaşanmıştır. Bu olaya Türk Gazetelerinde de geniş yer ayrılmıştır. Esasen Almanya'da tüm cephelerde alınan yenilgilerden rahatsızlık duyan Alman Ordusu'nun kumanda merkezi savaşın kazanılacağına dair inançlarını kaybetmişti. Halk içinde de muhalif sesler yükselmeye başlamıştı. 1943 yılına gelindiğinde yokluktan ve yenilgilerden bunalan halk tepkisini ortaya koyuyordu. Halkın Nazizm'e karşı tepkisinin artmasında özellikle Müttefiklerin uyguladığı propaganda faaliyetleri de etkili olmuştu.

Almanya'daki iç olayları Türk basını da dünya basını gibi yakından takip etmeye çalışıyordu. Almanya'da Nazizm'e karşı neşriyat çok güçlenmişti. 23 Temmuz 1943 tarihli "Tan" da bu konuya değinilmişti. "*Almanya'da Nazi Aleyhtarı Risaleler dağıtıldı.*" Manşetiyle Almanya'daki halkın tepkisi anlatılıyordu.

"Tan" da "*Almanya'da Vaziyet Karışık*" manşetiyle Hitler'e düzenlenen komplo anlatılmaktaydı. Ayrıca haberde Mareşal Keitel, Goering, General Von Bock, Amiral Donitz ve Himler'in resimlerine yer verilmekteydi.

"... Berlin Subayların Eseri Olan Hükümet Darbesinin Akim Kaldığını Söylüyor..."

...Hitler isyanla mücadele için bir dahili ordu teşkiline lüzum görmüş ve bu Nazilerin SS ve Gestapo teşkilatından mürekkep olan ordunun başına Himmler'i getirmiştir.

*...İsyanı bastırmak için bir hava ordusu teşkil edilmiş ve bunun başına Goering getirilmiştir."*¹⁶⁹

Tan Gazetesi'nde Almanya'dan suikast konusuyla ilgili haberlere oldukça sık rastlanmaktaydı:

¹⁶⁹ Tan, 22 Temmuz 1944

“Almanya’da Karışıklık Devam Ediyor

...Hitler’e karşı suikast... ordu ile Naziler arasındaki büyük kavganın cereyan etmekte olduğunu anlatmağa kafidir.

Ordu militarist Almanya’nın belkemiğini teşkil eder. Nazi ihtilali başladığı günden beri Hitlerle ordu arasında daima bir itimatsızlık havası esmiştir... Harbin ilk yıllarında Alman Orduları her yerde zaferler kazandığı zaman, ordu ile Hitler arasındaki anlaşmazlık başlamış, Stalingrad hezimetini bu ayrılığı bir kat daha arttırmış ve son zamanlarda artık saklanamaz hale gelmişti...

...Generaller artık mağlup olmuş Almanya’da ne mümkünse onu kurtarmak istiyorlar. Çünkü Junkerslar Prusya’da büyük arazi sahibi aristokratlardır. Almanya topraklarının düşman orduları tarafından çiğnenmesi ve Almanya’nın perişan olması onların şahsi menfaatlerinin ezilmesi demektir. Halbuki Naziler için ölüm mukadderdir.

İsyan Nazi terörü ile bastırılrsa bile ordu şeflerinin bu zihniyetini değiştirmek ve ordu ile Naziler arasında ihtilafı ortadan kaldırmak mümkün olmayacaktır. Bu ümitsizlik ve heyecansızlık cephede orduya yansıtacaktır. Nazilerin sırf terör harbi ile harbi uzatmalarına imkan kalmayacaktır.”¹⁷⁰

Zekariya Sertel, Tan’daki yazısında “Almanya’da Dahili Vaziyetin Son Safhası”nı anlatmıştır:

¹⁷⁰ Tan, 23 Temmuz 1944

“...Ordunun başında kalanlardan da yeniden Hitler namına sadakat yemini istenmiştir. Bağlılık yemini etmeyen 11 Alman Generali öldürülmüş, 23’ü de esir edilmiştir...Hitler iktidar mevkiine geldikten bir süre sonra Junkerlarla¹⁷¹ anlaşmaya muvaffak olunca “Yüksek Kumanda Heyeti Alman Ordusunun Ruhudur” demişti. Bu gün Almanya’da ordunun ruhunu teşkil eden bu askeri zümreyi kendi eliyle yok etmektedir... Alman ordusu tamamen Nazilerin hükmü altına giriyor demektir.”¹⁷²

1944 yılından itibaren Almanya’nın aldığı büyük yenilgiler üstüne, Türk Basını’nda Nazizm ile ilgili genelde olumsuz haberlere ve yazılara rastlanmaktadır. Ancak Almanya’da Nazizm politikaları ve politikacılarından oldukça sık bahsediliyordu. İngiltere’nin Almanya’ya düzenlediği geniş ve etkili hava bombardımanlarından Almanya feci şekilde etkilenmişti. Hitler’in bu konuyla ilgili yaptığı bir konuşma, “Akşam” a “B.Hitler’in Nutku” başlığıyla yansımıştı:

“Bombalama harbinde intikam saati gelecektir, bu müthiş harp durumu bu sene buhran safhasına yaklaşacaktır. İngiltere büyük milletlerin savaşında devlet sıfatı ile artık kendine ağır basan bir rol oynayamaz...”¹⁷³

¹⁷¹ Junkers: Almanya’da Şövalyelik ruhunu devam ettiren zengin ve aristokratik subaylardan oluşan topluluk

¹⁷² Tan, 26 Temmuz 1944

¹⁷³ Akşam, 1 Kanunısani 1944

3-) Savaş Sonrasında Dünya Nasıl Şekillenecek?

Savaş sonrası süreçte esasen A.B.D, Rus komünizminin Avrupa'ya yayılmasını istememektedir. Bu politika savaş sonrasında başlayacak soğuk savaş döneminin esasını da belirleyecektir. Savaş sırasındaki Rus-Alman dostluğu bu dönemde büyük bir düşmanlığa dönüşecektir.

Savaş sonrası dönemde Almanya'da Nazi tehlikesi bertaraf edilmiş olsa da Türkiye ve pek çok ülke kızıl korku ile baş başa kalmıştır. Savaştan sonraki Dünya düzeni ile ilgili basında önemli yazılar çıkmıştır.

Bu arada savaş sırasında da pek çok yazar da Avrupa'nın savaştan sonraki durumu hakkında yorumlar yapmıştır. Tan Gazetesinde:

"Müttefiklerin Harp Sonrası Dünya Nizamı" başlıklı yazısında Zekariya Sertel durumu değerlendiriyordu:

"Harpten evvelki hatalar, insanları harplere sürükleyen nedenler nelerdir?"

İki demokrat devlet adamı bu sebepleri şöyle izah ediyorlar:

-Harpten evvel fertler fertleri istismar ediyordu...

-Milletler milletleri istismar ediyordu...

-Dar milliyetçilik milletlerarası iktisadi münasebetlerin serbestçe cereyanına engel oluyordu.

*-Hakim ve üstün ırk esasına dayanan felsefe ve nazariyeler diktatörlüklerin ortaya çıkmasına sebep olmuş ve insanları harbe ve felakete sürüklemiştir."*¹⁷⁴

¹⁷⁴ Tan , 30 Temmuz 1942

Akşam Gazetesindeki Necmettin Sadak'ın aksine, Tan Gazetesi baş yazarı Zekariya Sertel'in, savaş boyunca yazdığı yazılar daha çok müttefiklerin ekseninde dönüyordu. Bu yazılar da özellikle Ruslarla ilgili olanlar dikkati çekiyordu. Esasen Almanların Rusya yenilgisinden sonra Ankara'da Alman dostluğundan vazgeçip Sovyet merkezli bir siyaseti seçmişti. Rusların zaferinin üstünden kısa bir süre sonra, müttefiklerin ve özellikle A.B.D'nin tasvip etmemesine rağmen, Türkiye "korkulan komünizm" e yakın bir politika izlemeye meyilliydi. Bu siyaset basına da yansımaktaydı: "*Sovyetler Birliği ile İttifaka Kadar Giden Bir Dostluk*" başlığıyla Zekariya Sertel, Türk-Rus dostluğunu öven bir yazı kaleme aldı. Aynı gazetede, Tefvik Rüştü Aras'ın bir demeci yayınlanmıştı. Bu demeç Türkiye'nin Sovyetler tarafına çark ettiğini gösteriyordu.

"Türkiye Sovyetlerle beraber oldukça dünyada ne olursa olsun, iki memleketin kapladığı bölgede ve civarında sükun ve huzuru hele bu harbden sonra kimse bozamaz"

Aynı tarihli Tan Gazetesinde uluslar arası basından da Almanya ve Nazizm ile ilgili haberlere yer verilmişti. Amerikalılar Almanya'da işlerini kolaylaştırmak için Alman halkına Propaganda yapıyor ve Nazizm'den kurtulmak için müttefiklerle beraber hareket edilmesi gerektiğini anlatıyordu. Bu haber "*Alman Halkına Tavsiye*" manşetiyle yayınlanmıştı:

"New York Herald Tribune: Alman militarizminin imhası işine Alman milleti de yardım etmelidir..."

*Almanya için şerefli bir hal çaresi, Alman milletinin, Alman militarizmini kökünden söküp atmak esasına istinat etmelidir. Bundan istidlal edilecek netice, Alman militarizminin imhasına Alman milletinin de iştirak etmesi hususudur."*¹⁷⁵

---

¹⁷⁵ Tan, 1 Temmuz 1944

Savaşın sona ermesi ile ilgili haberlere Türk Gazetelerinde büyük yer verilmiştir. Savaşın Almanya cephesinde Ruslar Polonya'yı ele geçirmişti. Nisan ayında Berlin düştü.

Bu konuyla ilgili olarak "Nazizm'in Almanya'ya büyük bir felaket getirdiğini anlamak için yalnız bugünkü hadislere bakmak yetmez... Alman sanayisi belini doğrultamayacak surette harap olmuştur."¹⁷⁶ şeklinde bir haber yer almıştır.

Yeni Asır gazetesinde "Almanya dün kayıtsız şartsız teslim oldu. Bütün cephelerde ordulara ateşkes emri veriliyor."¹⁷⁷ Benzeri haberlerle savaşın sona erdiği anlatılmaktaydı.

Milletler Cemiyeti'nin kararlarına göre, savaş sonrası oluşacak durumda, barış toplantılarına katılabilmek için, Mihver devletlerine genel savaş sırasında, savaş ilanı gerekliydi. Türkiye'de 23 Şubat 1945 bu ilanı gerçekleştirdi. Almanya ile on yıl boyunca geçerli olan 18 Haziran 1941 tarihli dostluk antlaşması bu ilan ile hükmünü kaybetti. Böylece, Müttefikler geçte olsa Türkiye'yi kesin olarak Almaların yanından kendi taraflarına çekmeyi başardı. Çoğu gazetede olduğu gibi "Vakit"¹⁷⁸ de de Türkiye'nin Mihver üyelerine savaş ilanı "Almanya ve Japonya'ya harb ilan ettik" başlığıyla yer aldı.

Almanya'da Nazizm'in kurucusu Adolf Hitler yaşanan bütün olumsuzluklara, iç yapıdan gelen muhalefete, cephelerdeki başarısızlıklara rağmen hala Almanya'nın savaştan muzaffer çıkacağını düşünüyordu. Ona göre Almanya'nın teslimi diye bir durum kesinlikle olamazdı. Alman milletinin kararından geri dönmesi diye bir durum söz konusu olamazdı. Almanya ve Alman halkı kesinlikle Versay gibi Almanya'yı köle durumuna getiren bir antlaşmaya boyun eğemezdi. Hitler bu fikirlerini Mart 1945'te yaptığı bir konuşmada dile getirmişti. Bu konuşmasının bir kısmı Vakit Gazetesine de yansımıştı:

¹⁷⁶ Tan, 2 Nisan 1945

¹⁷⁷ Yeni Asır, 4 Mayıs 1945

¹⁷⁸ Vakit, 24 Şubat 1945

“Hitler: Uğradığımız talihsizliği yeneceğiz diyor. 1918 yılı asla tekrar etmeyecektir... Zaferleriyle sarhoş olan düşmanlarımız Alman milletini imha edeceğini imha edeceğini ilan etmişlerdir...

...Bu gün mecburi askerlik hizmetinin ihdasının onuncu yıl dönümünde tek bir parola vardır: Her tehlikeye meydan okumak.”¹⁷⁹

Esasen Adolf Hitler pek çok ruh bilimcinin araştırmasına göre normal bir insan değildi; Pek çok yönden ruh hastalığı bulunmaktaydı. 2 Mayıs 1945'te Adolf Hitler, büyük ihtimalle yenilginin acısına katlanamayarak intihar etmişti. Bu olay Dünya basını gibi Türk basınına da şöyle yansımıştı:

“Alman Radyosu diyor ki: Führerimiz Adolf Hitler Başbakanlık binasında dün Bolşevizm'e karşı ve Almanya için savaşarak ölmüştür. Hitler ölmeden önce halefini seçti: Amiral Doenitz

A. Doenitz: “ İlk vazifem Alman milletini Bolşevikler tarafından imha olunmaktan kurtarmaktır.”¹⁸⁰

Amerikan askerlerinin Almanya'ya yaklaşmasıyla Nazizm'in tüm dünyadan sakladığı Yahudi toplama ve imha kampları da aydınlanıyordu. Dünya kamuoyu bu olaydan gazeteler sayesinde bilgilendiriliyordu. Türkiye'deki basında Nazizm' in kamplarını Türkiye'ye bildiriyordu. Tan gazetesinde “15 Vagon Ceset” manşetiyle bir haber yayınlanmış ve ele geçirilen kampla ilgili bilgiler yer almıştı:

“3 Amerikan ordusu İser nehrini geçip Dachau kampına vardıkları zaman cesetlerle dolu 15 vagon buldu...

...Geçenlerde yine Amerikalılar Buchenwold'da bir kamp keşfetmişlerdi. Bu kampın kapısında şöyle bir levha asılmıştı:

“BURAYA KAPIDAN GİRİLİR, BACADAN ÇIKILIR.”

¹⁷⁹ Vakit, 12 Mart 1945

¹⁸⁰ Tan, 2 Mayıs 1945

Savaştan sonra Almanya'nın nasıl bir cezaya çarptırılacağı ve Nazizm'in liderlerinin Nürnberg duruşmaları Dünya basınında olduğu gibi Türk basınına da yansımıştı. Bu haberler manşet yapılarak verilmekteydi: "İlk önce Goering mahkemeye sevk edilecek..."¹⁸¹ "Alman hükümeti Azaları Tevkif edildiler..."¹⁸²

Nazizm'in yargılanmasında Nürnberg Milletler arası Askeri Mahkemesi görevlendirildi. Bu mahkeme 20 Kasım 1945'ten, 1 Ekim 1946'ya kadar görev yaptı. Nazizm'in önde gelen 24 temsilcisi bu mahkemenin kararlarına göre mahkum edildi. Wilhelm Goering, Joachim Von Ribbentrop, Alfred Rosenberg gibi Nazi şefleri ölüme mahkum edildi.¹⁸³

Tan gazetesinde Zekariya Sertel "*Faşizm ve Nazizm Tarihe Karışıyor*" başlığıyla bir yazı kaleme almıştı. Hitler'in ölümünden ve Almanya'nın 7 Mayıs 1945'te yenilgisini kabul etmesinden sonra Almanya'nın yeni durumunun ne olacağı konusunda çeşitli haberler yayınlanıyordu. İtalya'nın yenilgisi ve meşhur faşist lider Mussoli'nin idam edilmesinin ardından Almanya'nın da aynı akıbete uğraması pek çok yazıya konu oldu:

*"Faşizm'de iki millet vardı: Hakim devletler ve köle devletler. Nazizm ve Faşizm çökerken ırkçılık davası da beraber çöktü. Üstün ırk nazariyesi, Nazi şefleriyle birlikte maziye gömüldü. Almanya ve İtalya'da bütün Nazi teşkilatları, Nazi kanunları, Nazi taraftarları tasfiye edilmektedir."*¹⁸⁴

---

¹⁸¹ Tan, 15 Mayıs 1945

¹⁸² Tan, 24 Mayıs 1945

¹⁸³ Öndeş, a.g.e., s. 646

¹⁸⁴ Tan, 2 Mayıs 1945

SONUÇ

Bütün dünyada olduğu gibi Nazizm, Türkiye'nin yaşamına da önemli tesirler de bulunmuştur. Özellikle Nazilerin 1933 yılında işbaşına gelmesinden sonra Dünya devletleri bu durumdan etkilenmiştir.

Tüm balkan ülkeleri Nazi işgali sırasında bir bir düşerken Türkiye'nin bu büyük yangın karşısında izlediği akıllı politikalar onu savaş dışında tutmayı başarabilmiştir. Atatürk döneminden itibaren uygulamaya konulan yurtda sulh cihanda sulh ilkesi, denge siyaseti ile birleşerek Türkiye'yi büyük bir yangının dışında tutmayı başarmıştır.

Nazizm'in önemli kurumlarından olan propaganda bakanlığı Türkiye'ye de nüfuz etmeye çalışmıştır. Bu yaklaşımda önemli başarılar elde etmiş Türkiye'yi Alman çizgisine yaklaştırmayı başarmıştır. Hatta önemli bir süre Türkiye'yi bu çizgide tutabilmiştir. Almanya ile Türkiye arasındaki siyasi ilişkiler doğal olarak ticarete de yansımış ve Almanya Müttefiklerin izin verdiği oran da Türkiye'den istifade edebilmiştir. Almanya'nın Türkiye'den hammadde elde etmek için izlediği bu politikası dönemin kamuoyunu yansıtan gazetelere önemli ölçüde yansımıştır.

Bütün dünyada olduğu gibi Nazi hükümetlerinin bazı uygulamaları Türkiye tarafından da örnek alınmıştır. Türkiye'de bir dönem büyük tartışmalara yol açan Varlık vergisi ve Yahudiler, Struma faciası, Erbhoff ve çiftçiyi topraklandırma kanunu Nazi Almanya'sından etkilenildiğinin en somut kanıtlarıdır. Bu uygulamalarla ilgili haberler gazetelerde de görülmektedir.

Nazi propagandasının Türkiye'ye yansımalarının en somut kanıtı belki de Türk Basınında Nazizm ile ilgili tartışmalar ve yazılardır. Nazizm'in ortaya koyduğu milliyetçilik anlayışı Türkiye'de de kendisine yayılma yönleri aramış ve bu arayışta da başarılı olmuştur. Turancılık savaş yıllarında önemli bir süre Türk basınına meşgul etmiştir. Ancak Türk hükümetleri tarafından Atatürk'ün milliyetçilik ilkesinden taviz verilmemeye çalışılmıştır.

II. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'de pek çok gazete yayınlarıyla veya yazarlarıyla Nazizm'e tepkisini veya sempatisini dile getirmiştir. Bu yazarların ve yayınların takibinden Türkiye'nin hem Nazi Almanya'sı yönünde hem de müttefikler yönünde bir politika geliştirdiği görülmektedir.

KAYNAKÇA

I) SÜRELİ YAYINLAR

GAZETELER

Vakit

Ulus

Akşam

Cumhuriyet

Yeni Asır

Son Posta

Vatan

II) İNCELEME VE YAPITLAR

Aydemir, Süreyya, *İkinci Adam*, Remzi kitabevi, İstanbul, 1994.

Berkes, Niyazi, *Unutulan Yıllar*, İletişim yay., İstanbul, 1997.

Böke, Pelin, *Yunus Nadi ve Cumhuriyet Olayı*, d.e.ü, (Basılmamış Yüksek lisans tezi), İzmir, 2000.

Darendelioğlu, İlhan, *Türkiye'de Milliyetçilik Hareketleri*, Toker yay., İstanbul, 1968.

David, Claud, **Hitler ve Nazizm**, İletişim yay., İstanbul, 1991.

Deringil, Selim, **Denge Oyunu**, Tarih vakfı yurt yay., İstanbul, 2000.

Dupont, Paul, **Gizli Belgeler**, May yay., İstanbul, 1968.

Esmer, Ş. Ahmet, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919- 1995)**, Siyasal yay., Ankara 1996.

Feyzioğlu, Turan, **Atatürk Ve Milliyetçilik**, T.T.K yay., Ankara, 1987.

Glasneck, Johannes, **Türkiye'de Faşist Alman Propagandası**, Altın yay., İstanbul, 1978.

Hitler, Adolf, **Kavgam**, Bürhaneddin matbaası, İstanbul, 1935.

----- **Kavgam**, Toker yay., İstanbul, 1975.

----- **Komünizm ve Beynelmîlel Yahudi**, Ötüken yay., İstanbul, 1969.

----- **Siyasi Vasiyetim**, Ötüken yay., İstanbul, 1969.

----- **Tek Kurtuluş Yolu**, Ötüken yay., İstanbul, 1968.

Karaca, Emin, **Cumhuriyet Olayı**, Milliyet yay., İstanbul, 1992.

Koçak, Cemil, **Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)**, C.I,II, İletişim yay., İstanbul, 1996.

----- **Türk-Alman İlişkileri**, T.T.K yay., Ankara, 1991.

Kuczynski, Jurgen, **Nazi Yönetimi Altında İşçi Sınıfı ve Çalışma Koşulları**, bilim yay., İstanbul, 1979.

Ortaylı, İlber, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu**, İletişim yay., İstanbul, 1998.

Öndeş, Osman, **II. Dünya Savaşı**, Altın yay., İstanbul, 1976.

Özgüldür, Adnan, **Türk- Alman İlişkileri (1923-1945)**, Genelkurmay yay., Ankara, 1993.

Sander, Oral, **Siyasi Tarih (1918-1994)**, İmge yay., Ankara, 2001.

----- **Olaylarla Türk Dış Politikası**, Siyasal yay., Ankara, 1996.

Shirer L. William, **Nazi İmparatorluğu, C.I,II,III**, İnkılap yay., İstanbul, 1992.

